

Cumhuriyet Gazetesine Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kâğıt Paralarının Basım Serüveni

Story of The Printing of The First Banknotes of the Turkish Republic According to The Daily Cumhuriyet

Melek Öksüz*

*Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü, Trabzon, Türkiye

ORCID: M.Ö. 0000-0002-0307-7076

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Melek Öksüz,

Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü, Trabzon, Türkiye

E-posta/E-mail: moksuz@ktu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 29.08.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
14.09.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
1.10.2023

Kabul/Accepted: 1.10.2023

Atıf/Citation:

Oksuz, Melek. "Cumhuriyet Gazetesine Göre
Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kâğıt Paralarının
Basım Serüveni." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of
History*, 81 (2023): 63-120.
<https://doi.org/10.26650/iutd.20238103>

öz

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda bir süre Osmanlı Devleti'nin evrak-ı nakdiyeleri kullanılmış ancak kendi kâğıt parasının basımı için de hazırlıklara başlanmıştır. Atatürk'ün her konuda işaret ettiği "muasır medeniyet seviyesini yakalama" hedefi para konusunda da gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu doğrultuda Mustafa Abdülhalik Bey'in başkanlığında Evrak-ı Nakdiye Komisyonu oluşturulmuştur. Paraların üzerindeki resimler ressam Ali Sami Bey tarafından çizilmiştir. Cumhuriyetin ilk kâğıt paraları 5 Aralık 1927'de tedavüle çıkmıştır. Aynı günlerde hem Ali Sami Bey yargılanmış hem de eski Osmanlı paralarının sahteleri piyasaya sürülmüştür.

Bu konular Türk basını tarafından dikkatle takip edilmiş ve gelişmeler okuyucularla paylaşılmıştır. Bu çalışmada, Cumhuriyetin ilk kâğıt paralarının basım serüveninin Cumhuriyet gazetesi sayfalarına nasıl yansıdığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi, Evrak-ı Nakdiye Komisyonu, Cumhuriyet Gazetesi, Mustafa Abdülhalik(Renda), Ressam Ali Sami (Boyar)

ABSTRACT

When the Turkish Republic was founded the new state continued using Ottoman banknotes (evrak-ı nakdiye) for some time while preparing to print its own banknotes. In printing its own banknotes, the new state was motivated by Atatürk's all-purpose motto of "catching up with the modern civilization level" in the realization of its goal. To this end, the Banknote Commission (Evrak-ı Nakdiye Komisyonu) was established under the direction of Mustafa Abdulhalik Bey. The illustrations on the banknotes were drawn by Ali Sami Bey. The first banknotes of the Republic of Turkey went into circulation on December 5, 1927. Following the circulation of the new banknotes, old counterfeit banknotes were found to be being circulated and Ali Sami Bey was put on trial.

These issues were followed closely by the Turkish press which shared the developments with their readers. This study aims to describe how the Turkish daily Cumhuriyet reflected the stories revolving around the printing of the first banknotes of the Turkish Republic.

Keywords: Republican banknotes (Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi), the Banknote Commission (Evrak-ı Nakdiye Komisyonu), the daily *Cumhuriyet*, Mustafa Abdülhalik (Renda), Painter/Artist Ali Sami (Boyar)

Extended Abstract

With the founding of the Turkish Republic, the Turkish state strove to follow an independent economic policy based on Mustafa Kemal's belief that "full political independence cannot be achieved without economic independence". During this early stage of laying the institutional foundations, one of the main instruments of the new "national economic policy" that the Turkish decision-makers aimed to cement was a new monetary policy. They believed that strong policymaking could only be possible with a stable monetary policy. Moreover, banknotes are one of the main indicators of independence; therefore, the new state needed to have its own national money. When the Turkish Republic was founded, however, it had neither its own paper money nor coins. In 1924, the first Republican coins were minted but because the economic situation was not suitable for printing new banknotes Ottoman banknotes remained in use for some time. While other steps were being taken for economic independence the printing of new banknotes came onto the agenda of the new Republic. After waiting so long for independence, the printing of new banknotes was expected to be perfect and without any problems. The all-purpose motto of Atatürk, stressed in almost every issue, the goal of catching up with the modern civilization level was leading on the issue of paper money, too. Therefore, the new banknotes had to be printed using the modern techniques to prevent counterfeit banknotes and the symbols and pictures to be used on the banknotes should be selected according to the founding principles and ideology of the newly established Turkish state. The banknote Law No. 701 was promulgated on December 30, 1925. According to this 153.748.563 liras worth of banknotes (corresponding to the Ottoman banknotes in circulation) was to be issued and when the new banknotes went into circulation they would replace Ottoman banknotes. Based on the same law, a Banknote Commission (Evrak-ı Nakdiye Komisyonu) was to be established under a director who would be assigned from the Ministry of Finance to execute the operations concerning the new banknotes. To this end, the preparations began under Mustafa Abdülhalik (Renda) Bey who chaired the new commission including the representatives from the banks in Turkey to supervise the process. The Banknote Commission first met on February 27, 1926 and after intense work and discussions they determined the technical and design issues about the new banknotes. On this note, they first tried to decide upon the units to be printed and 1, 5, 10, 50, 100, 500, and 1000 liras were set to be new units for the banknotes. The illustrations on the banknotes would be drawn by Ali Sami Bey who also illustrated the first postage stamps of the Republic of Turkey. The illustrations included the portrait of Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), the building of the Turkish National Assembly, the greyhound, the city of Ankara, the plowing peasants and some other pictures which symbolized the new state ideology. Also, the Commission decided that the banknotes were to be printed in London with the most advanced and reliable "taydus" method in England and a contract was signed with the Thomas de la Rue Company in London.

In the following stage, the first samples of the new banknotes arrived at the Banknote Commission on September 20, 1926. As the first samples began to arrive in Turkey, a delegation was sent to London to monitor the printing process, as stated in the by-law and the contract. The delegation comprised the Head of the Accounting Council Fuad Bey and Director of the Clerks Cemal Bey from the Ministry of Finance; Gümüşhane Parliament Member Cemal Hüsnü Bey representing the Ziraat Bank and Monsieur Peşi representing the Ottoman Bank from the Banknote Commission, and the head of the delegation was Fuad Bey. Later, two more people (the Secretary of the Banknote Commission Adil Bey and the Principal Clerk of the Prime Ministry Necmeddin Sahir Bey representing the Cabinet) were included in the delegation because of the heavy workload. While samples of the banknotes were coming and going between London and Istanbul beginning in September 1926, some corrections were demanded by the Turkish Government and the Banknote Commission protested to the Company on the pretext that the banknotes were not printed as they wished. This situation led to the printing process being extended and the Commission felt uneasy. As of March 1927, the crisis ensued between the two parties. The Thomas de la Rue Company sent Mr. Rapkin to Istanbul to negotiate with the Commission members. The negotiations led to a peaceful resolution by agreeing that the Company should continue the printing process.

After the samples were accepted at the Commission the directive was given to the Company to restart printing the banknotes. Once the procedures for the samples had been completed, the new banknotes began to be sent to Turkey. Previously, the parties had agreed on how the banknotes were to be sent to Turkey, where they would be kept, and what procedures should be applied afterwards. According to this agreement, the new banknotes would be shipped to Istanbul in different cargoes in standard and safe sealed chests as they were being printed and the banknotes would be deposited and protected in the Ottoman Bank. The banknotes were to be sent to Istanbul after being checked by the Turkish delegation in London. The Turkish Government decided that the counting process of the new banknotes was to start on September 1, 1927. A special office (Evrak-ı Nakdiye Tasnif ve Mübadele Dairesi) in the building of the General Debts Organization (Duyun-ı Umumiye) was reserved for the counting and exchange operations of the new banknotes. The operation was to be supervised by one of the directors of the Ottoman Bank, Monsieur Amon. After the counting process was completed in November 1927, the exchange process of the new banknotes with the old Ottoman banknotes was to begin. According to Law No. 701, the Ottoman banknotes could remain in circulation for six months following the beginning of the circulation of the new banknotes. However, as the exchange process could not be completed in the desired amount of time, a three month extension was granted. Thus, after a long and thorough preparation process the printing stage was completed and the first banknotes of the new Republic went into circulation on December 5, 1927.

In the following days, there occurred two important developments took place in Turkey concerning money. The first event revolved around Ali Sami Bey who made the illustrations for the banknotes. He was put on trial because of a newspaper article he wrote concerning the possible counterfeit attempts after the banknotes went into circulation. Not surprisingly, as the new banknotes went into circulation, counterfeit Ottoman banknotes were disseminated in the money market to make quick profits in exchanging them for the new banknotes. This development confirmed both Ali Sami Bey's concerns and the sensitivity of the Turkish Government. Without a doubt, these sensitive issues were followed carefully by the Turkish press which shared the news with their readers. One of the leading daily newspapers of Turkey, Cumhuriyet covered every aspect of the printing process of the Republic's first banknotes and published the details of this critical issue for the Turkish nation. The newspaper also informed its readers almost every day about the new banknotes from when the decision to print new banknotes was made. This study aims to investigate how the story of the printing of the first banknotes of the Turkish Republic was reflected on the pages of the daily Cumhuriyet and shed light on the monetary policies of the early Republican period.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde ilk kâğıt para tecrübesi Tanzimat reformlarının finansmanını sağlamak düşüncesiyle 1840 yılında gerçekleştirilmişti; ancak bu girişim tedavül aracı olmaktan ziyade tamamen malî bir tedbir olarak düşünülmüştü¹. Bundan sonra 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın masraflarını karşılamak amacıyla ikinci kez piyasaya sürüldü². Kâğıt para uygulamasının üçüncü ve son halkası ise Birinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirilmişti. Savaş öncesindeki askerî harcamaların ortaya çıkardığı bütçe açığına³ savaşın getirdiği malî yük de eklenince finansman aracı olarak kâğıt para alternatifine başvuruldu. Dolayısıyla tıpkı diğer uygulamalarda olduğu gibi bu defa da kâğıt para, tedavül aracı olmaktan ziyade iç borç ve finansman aracı olarak kullanılmıştı⁴.

Osmanlı Devleti'nde kâğıt para basma imtiyazı Osmanlı Bankası'na verilmişti; ancak Birinci Dünya Savaşı çıkınca İngiltere ve Fransa, bankanın kullanılmasına izin vermemiş⁵, bu yüzden emisyon bankası işlevi geçici olarak Duyun-ı Umumiye İdaresi'ne devredilmişti⁶. 12 Nisan 1915 tarihli geçici yasayla, Duyun-ı Umumiye İdaresi'ne tamamı altın cinsinden 150 milyon franklık bir meblağ ödenerek, karşılığında 6.583.094 liralık kâğıt para çıkarılması kararlaştırılmıştı⁷.

Kurtuluş Savaşı süresince, mevcut para sistemine karşı halkta güvensizlik oluşturabilecek herhangi bir müdahalede bulunulmadı. Bu tercih Lozan Anlaşması'nın sonuna kadar sürdürülmüş, savaş kazanılmasına rağmen Ankara Hükümeti yeni para basma yoluna

- 1 Ali Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kâğıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 28-32, 87; Süleyman Sudi, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmanîyye ve Ecnebiyye*, yay. haz. İbrahim Artuk - Cevriye Artuk, Enderun Yayınları, İstanbul 1982, s. 104-105; Şevket Pamuk, "Osmanlı Devleti'nin İç Borçlanma Kurumlarının Evrimi, 1600-1850", *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları, Seçme Eserleri-I*, çev. Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 133-146. Ayrıca bkz. Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğunda Kâğıt Para (Kaime)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s. 1-14.
- 2 Akyıldız, *a.g.e.*, s. 94-99; Süleyman Sudi, *a.g.e.*, s. 128.
- 3 Tevfik Güran, "Osmanlı Kamu Maliyesi, 1839-1918", *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler*; haz. Mehmet Genç-Erol Özvar, 1, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 72.
- 4 Akyıldız, *a.g.e.*, s. 249. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin para politikası hakkında bkz. Melek Öksüz, "Amerikan Belgelerine Göre Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti'nde Para Politikası ve Bu Doğrultuda Yapılan Düzenlemeler", *Türkiyat Mecmuası*, XXVII/1 (2016), s. 233-266.
- 5 Edhem Eldem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, çev. Ayşe Bertkay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 301-304.
- 6 Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Finansmanı ve Para Politikası", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980 Özel Sayısı, Ankara 1981, s. 209.
- 7 Niyazi Asım, *1336 Sene-i Maliyesi Darbiyat ve Muamelatı Hakkında Maliye Nezaret-i Celilesine Takdim Olunan Rapor*, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1337, s. 163; Hasan Ferid, *Osmanlı'da Para ve Finansal Kredi, Evrak-ı Nakdiye*, II, haz. Mehmet Hakan Sağlam, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, İstanbul 2008, s. 142; Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap, İstanbul 2012, s. 419-420.

gitmemiştir⁸. Lozan Anlaşması ile karşılıksız kalan kâğıt paraların sorumluluğunu yüklenmek yeni Türk devletine kalmıştı. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin, biraz da zorunlu olarak, Osmanlı Devleti'nden devraldığı hususlardan birisi de kâğıt para meselesi olmuştu⁹.

1924 yılına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kullandığı kâğıt paralar iki ayrı grupta toplanmaktaydı. Bunlardan ilki, Birinci Dünya Savaşı sırasında yedi tertipte tedavüle çıkarılan Osmanlı Devleti evrâk-ı nakdiyeleri ki bunların üzerlerinde taşıdıkları değerler 5 kuruş, 20 kuruş, ¼, ½, 1, 2 ½, 5, 10, 25, 50, 100, 500, 1000 lira idi. Gündelik alış veriş bu kâğıt ve madenî paralarla yapılıyordu. İkinci grup paralar ise Osmanlı Devleti ile Osmanlı Bankası arasında imzalanan antlaşmaya dayanılarak çıkarılan Osmanlı Bankası banknotlarıydı¹⁰.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda, kendine ait ne madenî ne de kâğıt parası vardı. Bu yüzden yeni devletin ele aldığı ilk hususlardan birisi şüphesiz para meselesi olmuştu. Çünkü para Türk ve İslam geleneğinde en önemli hâkimiyet alâmetlerinden ve bağımsızlık sembollerinden biriydi. Dolayısıyla yeni devlet kendi parasını bastırarak hâkimiyetini ve halk arasındaki meşruiyetini pekiştirmek istiyordu¹¹. Bu doğrultuda 1924 yılında Cumhuriyetin ilk madenî parası bastırılmış¹² ve bundan sonra kâğıt para meselesi ele alınmıştır¹³.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde kâğıt paralarla ilgili yapılan ilk yasal düzenleme, 30 Aralık 1925 tarih ve 701 sayılı "*Mevcut Evrâk-ı Nakdiyenin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun*"dur. Birinci maddesinde belirtildiği üzere daha önce çıkarılan çeşitli kanunlarla Osmanlı Devleti, 7 tertip halinde toplam 161.018.663,60 liralık evrak-ı nakdiye çıkarmıştı. Bunun 7.270.100 liralık kısmı çeşitli tarihlerde imha edilmişti. Dolayısıyla geriye 153.748.563,60 lira kalmıştı. Buna dayanılarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu miktarda

8 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, Ankara 1997, s. 205, 211-212.

9 Güçlü Kayral, "Cumhuriyet Kâğıt Paraları", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, s. 275-276.

10 Cüneyt Ölçer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kâğıt Paraları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983, s. 9-10. Maliye Vekâleti ile Osmanlı Bankası arasında 10 Mart 1924 tarihinde yapılan anlaşma ile piyasada bulunan 891.475 liralık Osmanlı Bankası banknotlarının tedavüle kalmasına müsaade edilmişti. Nezihi Aykut, *Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Devredilen Kaimeler ve Osmanlı Bankası Banknotları*, Nümismatik Yayınları, İstanbul 1979, s. 32.

11 Akyıldız, *a.g.e.*, s. 206.

12 3 Ağustos'ta 10 kuruşluk bronz, 1 Eylül'de 5 kuruşluk ve 14 Ekim'de 100 paralık bronz sikkeler basılmıştı. Bkz. Niyazi Asım, *Türkiye Cumhuriyeti Darphane-i Milli Müdürü Tarafından 1921-1924 Sene-i Maliyeleri Darbiyat ve Muamelatı Hakkında Maliye Vekâlet-i Celilesine Takdim Olunan Üçüncü Rapor*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1925, s. 27.

13 1924 yılında Corc Cof (?) imzasıyla Atatürk'e gönderilen bir mektupta "*Türkiye'de kâğıt para tesisine imkân olup olmadığı*" sorulmaktaydı. Mektup, görüş bildirmesi için Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey'e gönderilmiş, o da "*Türkiye Cumhuriyetinde mevcut evrak-ı nakdiyenin peyderpey mevki-i tedavülden ref'ine çalışılmakta bulunduğu halen kâğıt para ihracına bir sebep görülmediği*" şeklinde görüş bildirmişti. *BCA*, 30.10.0/137.981.3/12.03.1924, Dosya Ek: 129.

yeni kâğıt para bastırarak ve paralar tedavüle çıkınca eskileri ile değiştirilecekti¹⁴. İkinci maddeye göre; “*evrak-ı nakdiyenin şekil ve suret-i tab'ını ve her türlü evsaf-ı umumiye ve şera'it-i mübadelesini tayin ve bu hususata aid muamelatı idare etmek*” üzere Maliye Vekâleti'nden tayin edilecek bir kişinin başkanlığında çeşitli banka temsilcilerinden bir komisyon oluşturulacak, bunun vazifesi de ilan edilecek bir talimatname ile belirlenecekti¹⁵. Bu doğrultuda kanunun uygulanması ile ilgili ayrıntılar 17 Ocak 1926 tarih ve 3036 sayılı talimatname ile duyuruldu¹⁶. Toplam 25 maddeden oluşan talimatnamenin ilk 11 maddesi evrak-ı nakdiyenin şeklinin belirlenmesi, diğer maddeler ise mübadele işlemleri ile ilgiliydi¹⁷.

Bu talimatname, Cumhuriyet Gazetesi'nin¹⁸ 12 Şubat 1926 tarihli nüshasında “*Mevcut Evrak-ı Nakdiyenin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanuna Ait Talimatname*” ismiyle yayımlanmıştı. Söz konusu talimatnamenin maddeleri gazetede şu şekilde verilmiştir¹⁹:

“*Madde 1: 30 Kanun-ı Evvel 341 tarih ve 701 numaralı kanun mucibince mevcut evrak-ı nakdiye ile istibdal edilmek üzere kanun-ı mezkûrun birinci maddesinde muharrer miktarda tab' ve eskilerle tebdil edilecek evrak-ı nakdiye muamelatını tedvir için kanunun ikinci maddesine tevfiken teşkil edilecek komisyon Maliye Vekâletinden tayin edilecek bir zatın taht-ı riyasetinde Ziraat, Osmanlı, İtibar-ı Milli, İş, Akhisar Tütüncüler, Akşehir, Deutsche Bank, Deutsche Orient Bank, Credit Lyonnais, Bank-ı Roma, Amerika, Felemenk Bahr-i Sefid ve Rus bankalarının bir mümessilinden mürekkebirdir*”²⁰.

Madde 2: Tab olunacak 153.748.563 liralık evrak-ı nakdiye ½, 1, 2 ½, 5, 10, 20, 25, 50,

-
- 14 *Resmi Gazete*, No: 269, 12 Kanun-ı Sani 1926, s. 1; *Düstur*, III. Tertip, C. 7, Ankara 1944, Devlet Matbaası, s. 160-162. Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip eden ABD, İstanbul'daki temsilcileri aracılığıyla para ile ilgili gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmaktaydı. Bu doğrultuda ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen “Türkiye Yeni Banknot Basacak” başlıklı raporda TBMM'nin 153.748.563 Türk Lirası yekûnunda yeni banknot basılmasına onay veren bir yasayı kabul ettiği belirtiliyordu. Ayrıca bu yeni kâğıt paranın, Türkiye Cumhuriyeti tarafından basılacak ilk kâğıt para olacağı ve banknotların savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılan yedi hazine tahvilinin yerine dolaşıma sokulacağı ifade edilmekteydi. Bkz. Melek Öksüz, “Amerikan Belgelerine Göre Mondros Mütarekesi'nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na Kadar Türkiye'de Para Politikası”, *Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 58 (Bahar 2016), s. 226-227.
- 15 *Resmi Gazete*, No: 269, 12 Kanun-ı Sani 1926, s. 1; *Düstur*, III. Tertip, C. 7, Ankara 1944, Devlet Matbaası, s. 160-162.
- 16 BCA, 30.18.1.1/17.85.10/17.01.1926; “Mevcut Evrak-ı Nakdiyenin İstibdaline Dair Olan Kanunun Suret-i Tatbiki Hakkındaki Talimatname”, *Düstur*, III. Tertip, C. 7, Ankara 1944, Devlet Matbaası, s. 188-192.
- 17 *Düstur*, III. Tertip, C. 7, Ankara 1944, Devlet Matbaası, s. 188-192. Söz konusu talimatnameye ek olarak 7 Mart 1926 tarih ve 3284 sayılı talimatname çıkarılmıştır. İlk talimatnamenin bazı maddelerinde küçük değişiklikler yapılmıştır. *Düstur*, III. Tertip, C. 7, s. 642-646.
- 18 Cumhuriyet Gazetesi 7 Mayıs 1924 tarihinde İstanbul'da Yunus Nadi (Abaloğlu) tarafından çıkarılmış olup günümüzde de yayın hayatına devam etmektedir. 1930'lu yıllara kadar Zekeriya Sertel, Nebizade Hamdi gazetesinin diğer ortaklarıydı. Bkz. Aysun Köktener, *Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 13-71; Tevfik Çavdar, *İz Birakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s. 124-125.
- 19 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 628, 5 Şubat 1926, s. 2; “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 635, 12 Şubat 1926, s. 5.
- 20 14 Şubat 1926 tarih ve 3171 sayılı kararname ile talimatnamenin birinci maddesinde değişiklik yapılarak burada zikredilen bankalar arasına Sanayi ve Maadin, Selanik, Bahr-i Sefid ve Ahali Bankaları da dâhil edilmişti. *Düstur*, III. Tertip, C. 7, Devlet Matbaası, Ankara 1944, s. 231.

100, 500 ve 1000 liralık olmak üzere 11 nev' olacaktır.

Madde 3: Bunların her nev'inden kaç milyon liralık tab' olunacağına tespiti komisyona aittir.

Madde 4: Bunların her birinin şekli komisyonca muvafık görülen şekil ve tarzda ihzar ve Hükümetçe tasdik buyrulmak üzere Maliye Vekâletine takdim edilecektir.

Madde 5: Tab' olunacak evrak-ı nakdiyenin her nev'inin kâğıdı aynı olacak, bunların cinsi nefis ve mukavemetli olmak üzere kezalik komisyon tarafından tespit olunacaktır.

Madde 6: Evrak-ı mezkurenin esnay-ı tab'ında nezaret eylemek için masarîfi Hükümete aid olmak üzere Maliye Vekâleti tarafından 2 ve komisyon tarafından 2-ki ceman 4 zat-memur edilecektir.

Madde 7: Tab' olunacak evrak-ı nakdiyenin ihtiyatlarının tayin miktarı komisyona tevdi edilmiştir.

Madde 8: Esna-yı tab'da Maliye Vekilinin imzası, tayin olunacak memurlar tarafından istimal edilmiş olacaktır.

Madde 9: Maliye Vekilinin imzasını havi olmayan evrak-ı nakdiyenin kıymeti yoktur.

Madde 10: İhtiyat olarak tab' olunacak evrak-ı nakdiye mübadele edilmek suretiyle mevki-i tedavüle vaz olunacak aynı nev' evrak-ı nakdiyenin numrularını haiz olacaktır.

Madde 11: Mezkûr ihtiyat, evrak-ı nakdiyenin fersudeleriyle mübadele olunacaktır. Bu suretle mübadele edilecek fersude evrak-ı nakdiye imha olunacaktır. Komisyonun tab'ına lüzum göstereceği ihtiyat evrak-ı nakdiyesi tamamen bu komisyonun emri altında kalacak ve hangi bankalar vasıtasıyla fersudelerinin mübadelesi iktiza edeceği ve mübadelenin hangi müessesat vasıtasıyla olacağı ve bu hususta bankalarla nasıl muamele yapılacağı komisyonca tayin olunacak ve Maliye Vekâletinin ayrıca muvafakatı alınacaktır."

Görüldüğü üzere talimatnamede, 701 sayılı kanunun ikinci maddesine atıfta bulunularak, basılacak yeni kâğıt paraların basım ve tasarımı ile değişim işlemlerinin, Maliye Vekâleti'nden tayin edilecek bir kişinin başkanlığında banka temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından gerçekleştirileceği belirtilmekteydi²¹. Ayrıca, para çeşitlerinden hangisinden ne kadar basılacağına karar vermek, paraların şeklini ve ihtiyatlarını tespit etmek komisyonun göreviydi. Yeni paraların değişiminin hangi bankalar vasıtasıyla ve nasıl yapılacağı hususu da yine komisyonun tasarrufunda olacaktı²².

1) Evrak-ı Nakdiye Komisyonu ve Çalışmaları

a) Paraların Şekil ve Tasarım Özelliklerinin Belirlenmesi

1926 yılı Şubat ayından itibaren Cumhuriyet Gazetesi'nin sayfalarında Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'nun çalışmalarına dair pek çok haber yayımlanmıştır. Bu haberlerden komisyon

21 *Resmi Gazete*, No: 269, 12 Kanun-ı Sani 1926, s. 1.

22 "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi", *Cumhuriyet*, Sayı: 635, 12 Şubat 1926, s. 5; *Düstur*, III. Tertip, C. 7, s. 188-192; *Düstur*, III. Tertip, C. 7, s. 642-646.

başkanı olarak Çankırı mebusu Mustafa Abdülhalik Bey'in²³ görevlendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır²⁴. Abdülhalik Bey, günlüğünde kendisine 8 Şubat'ta Evrak-ı Nakdiye Komisyonu başkanlığının teklif edildiğini yazmaktadır²⁵.

21 Şubat tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan “*Yeni Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Bir Haftaya Kadar İşe Başlıyor*” başlıklı yazıda, Hükümetin tebligatı üzerine bankaların, komisyona gönderecekleri temsilcileri belirleyerek Maliye Vekâleti'ne bildirdikleri ve bir haftaya kadar da komisyonun çalışmalarına başlayacağı duyurulmaktaydı²⁶.

“*Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Dün Toplandı*”, başlığıyla yayınlanan başka bir yazıda, yeni basılacak olan kâğıt paraların basım işlerini yürütmek üzere Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'nun oluşturulduğu bilgisi yer almaktaydı. Yazının içeriğinde, komisyon başkanı olarak Maliye Vekâleti tarafından tayin edilen Çankırı mebusu Mustafa Abdülhalik Bey'in görevlendirildiği ve komisyonun ayrıca çeşitli banka temsilcilerinden oluştuğu yazılmaktaydı. Ayrıntıya girilen yazıda komisyondaki banka temsilcilerinin isimleri verilmekteydi. Bunlar; Akşehir Bankası müessili Konya mebusu Hacı Bekir Bey, Amerikan Bankası müdürü Mr. Vatman, İtibar-ı Milli Bankası genel müdürü İtalo Rossi, İş Bankası müdürü Safvet Bey, Roma Bankası müdürü Mösyö Salfati, Deutsche Bank müdürü Hörherman, Deutsche Orient Bank müdürü Mösyö Pos, Ziraat Bankası temsilcisi Gümüşhane mebusu Cemal Hüsnü Bey, Osmanlı Bankası genel müdür yardımcısı Mösyö Rid, Felemenk Bahr-i Sefid Bankası müdürü Mösyö Gaster, Credit Lyonnais Bankası müdürü Jan Moren ve Rus Bankası müdürü Mösyö Edgar Nahom ve Akhisar Tütüncüler Bankası temsilcisi Halil Hilmi Bey'den mürekkep bir gruptu.²⁷

701 sayılı kanunun altıncı maddesinde evrak-ı nakdiyenin basım masrafları ile istihdam olunacak memurlar için, komisyonun emrine, peşin olarak ödenmek üzere, 500 bin lira

23 Mustafa Abdülhalik Renda (1881-1957), Osmanlı'nın son döneminde kaymakamlık, mutasarrıflık ve valilik görevlerinde bulunmuş, 1923 yılında TBMM'ye Çankırı milletvekili olarak girmiştir. Ayrıca Maliye Bakanlığı ve TBMM Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Atlı, “Türk Siyasi Hayatının Ardında Kalan İsim: Mustafa Abdülhalik Renda”, *History Studies*, VI/5 (September 2014), s. 31-50; Gönül Türkan Demir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mustafa Abdülhalik Renda (1881-1957)*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2012, s. 10-116; *TBMM Albümü (1920-2010)*, C. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 236; Mustafa Abdülhalik Bey, görev yaptığı süreçte birtakım mali ve iktisadi meseleleri araştırmak için Avrupa'ya gönderilmiştir. BCA, 30.18.1.1/4.51.4/05.03.1922, Dosya Ek: 71-65, s. 1; BCA, 30.18.1.1/4.54.5/16.04.1922, Dosya Ek: 71-67, s. 1; BCA, 30.18.1.1/25.42.2/06.07.1927, Dosya Ek: 238-70.

24 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 648, 25 Şubat 1926, s. 1.

25 Mustafa Abdülhalik Renda, *Günlükler 1920-1950*, yay. haz. Aytaç Demirci-Sabri Sayarı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019, s. 315.

26 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 627, 4 Şubat 1926, s. 2; “Yeni Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Bir Haftaya Kadar İşe Başlıyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 644, 21 Şubat 1926, s. 2.

27 “Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Dün Toplandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 651, 28 Şubat 1926, s. 3; “Evrak-ı Nakdiye Komisyonunun Dünkü İçtimai”, *Cumhuriyet*, Sayı: 653, 2 Mart 1926, s. 4.

tahsis edileceği yazılıydı²⁸. 3036 sayılı talimatnamenin 25. maddesine göre ise bu miktar Osmanlı Bankası tarafından komisyon başkanı adına açılan hesaba yatırılacaktı²⁹. Komisyon başkanı paraların nereye harcandığına dair hazırladığı belgeyi komisyonun vazifesinin bitiminden sonra iki ay içinde Maliye Vekâleti'ne verecekti³⁰. İlerleyen tarihlerde evrak-ı nakdiye masrafları için bu para yeterli olmayınca bütçeden 500 bin lira ek ödenek verilmesi kararlaştırıldı³¹.

Talimatnamenin ilgili maddesine göre; Evrak-ı Nakdiye Komisyonu çalışmalarını İstanbul'da yürütecekti³². Gazetede yer alan haberlerde toplantıların İstanbul Galata'da bulunan Osmanlı Bankası bitişiğindeki Reji binasında yapıldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Abdülhalik Bey çalışmalara nezaret etmek üzere 24 Şubat'ta İstanbul'a gelmiştir³³. Komisyon, ilk toplantısını 27 Şubat 1926 Cumartesi günü Mustafa Abdülhalik Bey başkanlığında saat 12.30'da yukarıda belirtilen banka temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirmiştir³⁴. 27 Şubat'tan 10 Mayıs'a kadar geçen süreçte komisyon üyeleri sık aralıklarla bir araya gelmiş ve 11 toplantı gerçekleştirmiştir³⁵. Mayıs'tan sonraki toplantılar ise daha seyrek yapıldı. Her toplantıda bir sonraki toplantının ne zaman ve saat kaçta yapılacağı belirleniyordu. Bu toplantılarda hangi değerdeki paralardan ne kadar basılacağı, paranın şekli ve basılacağı fabrika ile üzerlerindeki resimleri kimin yapacağı görüşülerek kararlaştırılmaktaydı. Bundan sonra paraların basım süreci ve değişimi ile ilgili işlemler yürütülmüştür.

Gazetede yer alan haberlerden anlaşıldığı üzere Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'nun alt birimi olarak çalışan bir de "tali komisyon" bulunmaktaydı, bazı konular önce burada görüşülmekte ve sunulan öneriler doğrultusunda ana komisyonda kararlar alınmaktaydı. Mesela Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'nun 1 Mart'ta gerçekleştirdiği ikinci toplantısında, tali komisyonun tespit ettiği projenin bazı maddeleri değiştirilirken bazıları aynen kabul edilmişti.

28 *Düster*, III. Tertip, C. 7, s. 161.

29 Abdülhalik Bey, günlüğünde 9 Haziran'da evrak-ı nakdiye parasının tamamen bankaya verildiğini ifade etmekteydi. Renda, *a.g.e.*, s. 325.

30 *Düster*, III. Tertip, C. 7, s. 192, 645-656.

31 Bu miktar da aynı şekilde komisyona peşin olarak ödenecekti. Kanun tasarısı için bkz. BCA, 30-18-1-1/19-32-14/11.05.1926. 26 Mayıs 1926 tarihli ve 856 numaralı kanun için bkz. *Düster*, III. Tertip, C. 7, Devlet Matbaası, Ankara 1944, s. 1192. Yeni evrak-ı nakdiyeler tedavüle çıktıktan sonra 12.08.1928 tarihli kararname ile kâğıt para basımında hizmetleri geçenlere ikramiye verilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre komisyondaki banka temsilcileri ile Hükümet tarafından belirlenen kişilere hizmetleri karşılığında her toplantı için evrak-ı nakdiyenin her çeşidinden birer tanesinin ikramiye olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. BCA, 30.18.1.1/30.51.5/12.08.1928, Dosya Ek: 122-28.

32 *Düster*, III. Tertip, C. 7, s. 192, 645.

33 "Yeni Evrak-ı Nakdiye", *Cumhuriyet*, Sayı: 648, 25 Şubat 1926, s. 1. Abdülhalik Bey, aynı gün komisyon üyelerini Cumartesi yapılacak toplantıya davet etmişti. Renda, *a.g.e.*, s. 316.

34 "Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Dün Toplandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 651, 28 Şubat 1926, s. 3; Renda, *a.g.e.*, s. 316. Akhisar Tütüncüler Bankası temsilcisi Halil Hilmi Bey ikinci toplantıdan itibaren çalışmalara katılmıştır. "Evrak-ı Nakdiye Komisyonunun Dünkü İçtimar", *Cumhuriyet*, Sayı: 653, 2 Mart 1926, s. 4.

35 Komisyon bu toplantıları 1926 yılında 27 Şubat, 1 Mart, 4 Mart, 15 Mart, 18 Mart, 29 Mart, 3 Nisan, 17 Nisan, 21 Nisan, 8 Mayıs ve 10 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirmiştir.

Bu doğrultuda 2½, 20 ve 25 liralık evrak-ı nakdiyenin basılmaması kararlaştırılarak Bakanlar Kurulu'na sunulmuştu³⁶.

Görüldüğü üzere komisyonda, ilk olarak hangi değerdeki paraların basılacağı meselesi karara bağlanmaya çalışılmıştı. Toplantıda görüşülen konularla ilgili olarak ilerleyen günlerde de gazetede yazılar ve değerlendirmeler yapılmıştır. “*Yeni Evrak-ı Nakdiye*” başlıklı bir yazıda toplantıda hangi çeşit paraların basılacağı konusunda nihai kararın verildiği belirtilmekteydi. Kabul edilen esasa göre, 50 kuruş, 2½ ve 25 lira basılmayacak, yalnız 1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000 liralık evrak-ı nakdiye basılacaktı³⁷. Komisyonda alınan kararlara bakıldığında başlangıçta 11 değerde basılması düşünülen paraların 7 çeşit olarak belirlenmesi, Hükümet tarafından yayımlanan talimatnamedeki maddelerin bazılarında komisyon tarafından değişiklik yapıldığını göstermektedir.

Hangi paraların basılacağı kararlaştırıldıktan sonra evrak-ı nakdiyenin üzerindeki resim konusunu görüşmek üzere Mustafa Abdülhalik başkanlığında gerçekleştirilen 4 Mart'taki toplantı, saat 10'dan 12.30'a kadar sürmüştü. Cumhuriyet Gazetesi'nin “*Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Ne Şekilde Olacak?*” başlıklı haberinde, komisyonda paraların resim ve çerçevelerinin, açılacak bir yarışma ile belirlenmesine karar verildiği yazılıydı. Ayrıca paranın üzerindeki resimler hakkında Maliye Vekâleti'nin görüşü doğrultusunda “*Banknotların resim ve çerçevelerini Türk ressamı yapacak!*” şeklinde cevap verildiği aktarılmaktaydı³⁸. Bu açıklamadan yaklaşık iki hafta sonra yapılan toplantıda komisyon aldığı kararla evrak-ı nakdiyenin resim ve çerçevelerinin yapım işini yarışma açılmaksızın Cumhuriyet döneminin ilk pullarını resimleyen ressam Ali Sami (Boyar) Bey'e³⁹ verdi. Ancak gazetede belirtildiğine göre, yarışma yapılmaması Türk sanatkârları arasında memnuniyetsizlikle karşılandı⁴⁰.

Cumhuriyet'in 10 Mart 1926 tarihli ve “*Yeni Evrak-ı Nakdiye*” başlıklı yazısında belirtildiğine göre; komisyonda görüşülen konulardan biri de yeni evrak-ı nakdiyeler üzerinde Latin harflerinin kullanılıp kullanılmayacağı meselesiydi. Kamuoyunda da bu

36 “Evrak-ı Nakdiye Komisyonunun Dünkü İçtimal”, *Cumhuriyet*, Sayı: 653, 2 Mart 1926, s. 4. Benzer şekilde 18 Nisan tarihli gazetede “*Tali komisyonun tespit edeceği kararlar ve şartlar Çarşamba günü saat 14.30'da toplantısı olan genel komisyonda görüşülerek kesin bir karar verilecektir*” ibaresi de tali komisyonun çalışması hakkında bilgi verilmekteydi. “Evrak-ı Nakdiye Komisyonu”, *Cumhuriyet*, Sayı: 698, 18 Nisan 1926, s. 2.

37 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 660, 9 Mart 1926, s. 2.

38 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Ne Şekilde Olacak?”, *Cumhuriyet*, Sayı: 656, 5 Mart 1926, s. 1.

39 Ali Sami (Boyar), 1880 yılında İstanbul'da doğdu. II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin önemli ressamlarından. Askeri okuldayken resim yeteneği fark edilmişti. 1902'de girdiği Sanayi-i Nefise Mektebi'ni bitirdikten sonra Paris'te resim eğitimi almıştır. 1914'te İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşunda rol almıştır. Müzecilikte de başarılı olan Ali Sami Bey, Bahriye Müzesi, Evkaf Müzesi ve Ayasofya Müzesi Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Cumhuriyet dönemi ilk pulları ve ilk kâğıt paralarının üzerindeki resimleri yapmıştır. Mustafa Mutlu, “Bahriyeli Ressam Ali Sami Boyar'ın Hayatı ve Faaliyetleri(1880-1967)”, *Selçuk Türkiyat*, sayı 52 (Ağustos 2021), s. 283-307; Hacer Banu Paşaloğlu, *İnas Sanayi-i Nefise Mektebi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 22, 23, 31, 53, 54, 56.

40 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 670, 19 Mart 1926, s. 2.

husus merak edilmekteydi. Nitekim komisyonun önceki toplantılarından birinde bu konu gündeme gelmiş, bunun üzerine Abdülhalik Bey, “*Bu işe biz ön ayak olmayalım, nasıl olsa kendi kendine gelecektir*” şeklinde cevap vererek meseleyi geçiştirmişti. Dolayısıyla, gazete bu konuda henüz verilmiş bir kararın olmadığını belirtilmekle yetindi. Kamuoyunun merak ettiği diğer bir konu da, Abdülhalik Bey’in, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğüne tayin edilmesi dolayısıyla komisyon başkanlığı görevini bırakıp bırakmayacağı meselesiydi. Ancak bu hususta kamuoyuna bir açıklama yapılmamıştır⁴¹. Abdülhalik Bey, görevi ile ilgili olarak ilerleyen günlerde yaptığı açıklamada; Ziraat Bankası meclis-i idare azası olması dolayısıyla Bankanın genel müdürlüğü vazifesine baktığını o nedenle İstanbul’da bulunmadığı zamanlarda Reji genel müdürü Seyfi Bey’in komisyon başkanlığına vekâlet edeceğini ve kendisinin de ayda bir kez İstanbul’a geleceğini söylemiştir⁴². Bu dönemde netleşen konulardan biri Evrak-ı Nakdiye Komisyonu’nun “*bank-ı depoziter*” olarak Osmanlı Bankası teklifinin, Maliye Vekâleti tarafından kabul edilmesiydi. Buna göre yeni paralar Osmanlı Bankası’nda muhafaza edilecekti⁴³.

16 Mart 1926 tarih ve 3322 sayılı kararname ile yeni evrak-ı nakdîyeler üzerinde yer alacak ibare ve şekiller ilan edildi⁴⁴. Kararnamede belirtilen hususlar gazetenin “*Evrak-ı Nakdiyemizin Şekilleri Tesbit Edildi*” başlıklı yazısında değerlendirilmekteydi. Yazıda Bakanlar Kurulunun evrak-ı nakdîyenin şeklini tespit ederek kararını Evrak-ı Nakdiye Komisyonuna tebliğ ettiği belirtiliyordu. Bu karara göre: “*50, 100, 500, 1000 liralık evrak-ı nakdîyede Gazi’nin resmi; 1, 5, 10 liralıklarda Cumhuriyeti musavver bir timsal konulacak ve bütün paralarda (Türkiye Cumhuriyeti 30 Kanun-ı Evvel 1925 tarihli ve 701 numaralı kanun mucibince ihraç edilmiştir)ibaresi bulunacaktır. Varakanın kıymetini gösterecek yazı ile rakamlar Türkçe ve Fransızca olan iki daire içine konulacaktır. Evrak-ı nakdîyenin dört köşesinde numru serileri bulunacaktır. Paraların zahrına 50 ve 1000 liralıklar için Ankara’nın muhtelif menazırı, diğerleri için Anadolu şehirlerinden birinin manzarası konulacaktır. Evrak-ı nakdîyenin tertibat ve tersimatı her iki nev’de bir değişecek, yazılar okunaklı ve sanatkârane olacaktır.*”⁴⁵

Yeni paraların hangi özelliklerde olacağı konusunda alınan kararlarla ilgili olarak “*Yeni Evrak-ı Nakdîyenin Tab’ına Doğru*” başlığıyla gazetede yayımlanan başka bir yazıya göre;

41 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 661, 10 Mart 1926, s. 2.

42 “Yeni Evrak-ı Nakdîyenin Tab’ına Doğru”, *Cumhuriyet*, Sayı: 667, 16 Mart 1926, s. 2. Nitekim 26 Ekim tarihine kadar yapılan toplantılara Abdülhalik Bey başkanlık ederken bu tarihten itibaren yerine Seyfi Bey’in vekâlet ettiği anlaşılmaktadır. Abdülhalik Bey ayrıca, Gaz İnhisarı ile alakası olmadığını, Gaz İnhisarı Meclis-i İdare riyasetinden çekildiğini de söylemişti. “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 886, 26 Teşrin-i Evvel 1926, s. 3.

43 “Yeni Evrak-ı Nakdîyenin Tab’ına Doğru”, *Cumhuriyet*, Sayı: 667, 16 Mart 1926, s. 2.

44 “Yeniden Tab’ Edilecek Evrak-ı Nakdîyenin Üzerine Yazılacak İbarat ve Eşkâl Hakkında Kararname”, *Düstur*, III. Tertip, C. 7, s. 659-660.

45 “Evrak-ı Nakdiyemizin Şekilleri Tesbit Edildi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 684, 4 Nisan 1926, s. 1.

tali komisyonca daha evvelki toplantıda tespit edilen paraların ebadı Hükümet tarafından kabul edilmişti. Ancak yarım liralık evrak-ı nakdiyenin yeniden basılmayarak onun miktarının 1 ve 5 liralıklara ilave edilmesi kararlaştırıldı⁴⁶.

Lira	Uzunluk	Genişlik (milimetre)
1	165	90
5	170	94,5
10	175	99,5
50	185,5	108,5
100	190,5	113,5
500	195 ⁴⁸	119
1000	201	123,5

b) Paranın Basılacağı Fabrikanın Belirlenmesi

Komisyon hangi değerdeki paraların basılacağına ve şekillerinin nasıl olacağına dair yapılan toplantılarda yoğun bir mesai harcamıştı. Görüşülen önemli konulardan biri de paraların nerede ve hangi teknikle basılacağı meselesiydi. 4 Mart'taki toplantıda alınan karara göre, evrak-ı nakdiye basımı için belirlenen fabrikalar komisyona teklif verecek ve komisyon bunlardan en başarılısını seçerek onunla temasa geçecekti. Cumhuriyet Gazetesi'nin "*Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Ne Şekilde Olacak?*" başlıklı haberinde, paranın basımı için Amerika, İngiltere, Hollanda, İsviçre, Fransa ve Avusturya gibi birçok Avrupa ve Amerika müesseselerinin komisyona başvurdukları, ancak tekliflerin incelendiği ve henüz bir karara varılmadığı yazılıydı⁴⁹.

15 Mart'taki toplantı sonrası Abdülhalik Bey gazetecilere verdiği beyanatta, para basımı ile ilgili olarak; "*Tab' meselesini Türk matbaacıları bizden de sorun demişti. Kendilerini davet edeceğiz. Gelsinler ve bize ne istediklerini söylesinler*" demiştir⁵⁰. Bu doğrultuda 18 Mart'ta gerçekleşen toplantıda, komisyona müracaat eden Türk ve yabancı matbaacılar ile de görüşüldü. Türk matbaacılar, Alaaddin Ömer Çinkografi Fabrika ve Matbaası müdürü Alaaddin Bey, Hüsn-i Tabiat Matbaası sahibi Halil Lütfi Bey, Hilal Matbaası sahibi Nazir Bey'lerden; yabancı fabrika temsilcileri ise İngiliz şirketi Brad&Bury adına Suphi Ziya

46 "Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Tab'ına Doğru", *Cumhuriyet*, Sayı: 667, 16 Mart 1926, s. 2.

47 "Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Tab'ına Doğru", *Cumhuriyet*, Sayı: 667, 16 Mart 1926, s. 2.

48 Bu sayı Amerikan belgelerinde 196 olarak verilmiştir. Öksüz, "Amerikan Belgelerine Göre Mondros Mütarekesi'nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na Kadar Türkiye'de Para Politikası", s. 233.

49 "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Ne Şekilde Olacak?", *Cumhuriyet*, Sayı: 656, 5 Mart 1926, s. 1.

50 "Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Tab'ına Doğru", *Cumhuriyet*, Sayı: 667, 16 Mart 1926, s. 2.

Bey ile Mösyö Hebbes, Amerikan Banknot şirketi adına kaptan Fortney⁵¹, Waterlow İngiliz şirketi adına Mösyö Sütuk, Fransız şirketi Biriyo Dobova(?) adına Feridun Bey, Hollanda şirketi Anterosa adına Dürri Mazhar Bey, İngiliz şirketi Harison adına da Ahmed Mürüvvet Bey'den oluşmaktaydı. Bu temsilciler fabrikaları adına evrak-ı nakdiyenin basımı konusunda komisyona izahat vermişlerdi. Amerikan Banknot müessesesi temsilcisi, “taydus” usulüyle basılan paraların basım aşamalarını numuneleri ile gösterdi⁵². Türk matbaacıları adına da matbaacılık ve çinkografik alanında ülkede pek çok yenilikler yapan Alaaddin Bey açıklama yaptı. Hatta kendi fabrikasında imal ettiği birçok kıymetli aksiyon (esham/hisse senedi) ve pul numuneleri ile özel olarak imal ettirdiği 50 liralık banknot numunelerini de komisyona sundu. Bu numuneler komisyon üzerinde çok iyi tesir yaptı ve takdirle karşılandı. Ancak komisyon, paraların “taydus”⁵³ usulüyle basılmasını arzu etmekteydi. Oysa bu yöntem ülkede mevcut değildi. Hatta o günün gelişmiş ülkeleri olan Almanya, Fransa, Avusturya ve İtalya gibi ülkelerde dahi kullanılmamaktaydı. Sadece İngiltere ve Amerika’da uygulanmaktaydı⁵⁴.

Komisyona görüş bildiren Türk matbaacılarından biri Cumhuriyet Gazetesi muhbirine konu ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulundu: “*Evrak-ı Nakdiye Komisyonu, Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesini “taydus” usulü ile tab’ ettirmek fikrindedir. Hâlbuki bu usul, değil memleketimizde bizden çok müterakki olan Almanya, Fransa, İtalya müesseselerinde bile mevcut değildir. Onun için bu paraları bizim tab’ etmemize şimdilik imkân yoktur. Biz kendi mahdud sermayemiz ile elyevm kullandığımız evrak-ı nakdiye tarzında bunları tab’ edebileceğimizi söyledik.*”⁵⁵

51 Amerikan Banknot Şirketi'nin temsilcisi Yüzbaşı W. A. Courtney, Şubat ayının ikinci yarısında İstanbul'a gelmişti. Amerika'nın İstanbul'daki temsilciliğinin yönlendirmesiyle Evrak-ı Nakdiye Komisyon başkanı ve üyeleri ile görüşmüştü. Temsilcilik, onun ihaleye katılımında avantaj sağlayacak girişimlerde bulunmuştu. Öksüz, “Amerikan Belgelerine Göre Mondros Mütarekesi'nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na Kadar Türkiye'de Para Politikası”, s. 230.

52 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 670, 19 Mart 1926, s. 1. Amerikan Banknot Şirketi'nin temsilcisi Yüzbaşı Courtney sunduğu numunelerle, çelik baskı ve filigran kâğıda basma, sahtekârlık ve tahrifatı önleme, küçük banknot dizaynı gibi hususlarda komisyonu etkilemişti. Bu yüzden ABD Yüksek Komiseri Amiral Mark L. Bristol tarafından ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 20 Mart 1926 tarihli raporda ihaleye katılan şirketler arasında en iyi şansa sahip şirketin Amerikan Banknot Şirketi olduğu yazılıydı. Öksüz, “Amerikan Belgelerine Göre Mondros Mütarekesi'nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na Kadar Türkiye'de Para Politikası”, s. 230.

53 Ali Sami Bey, taydus usulü hakkında 8 Aralık 1927 tarihli gazetede bir yazı kaleme almıştı. Yazısında, pul ve para basımı konusunda isminin sıkça geçmesine rağmen bu tekniğin detayının Türk matbaacıları arasında pek bilinmediğini belirterek ayrıntılı bilgi vermektedir. Taydusun bir basım tekniği olduğu ve bu yönteme Türkçe'de “çelik hakkı tab'ı” denilebileceğini, oldukça pahalı ve yorucu bir usul olması sebebiyle de daha çok pul, evrak-ı nakdiye ve hisse senetlerinde kullanıldığını ifade etmiştir. Yazının devamında taydus usulünün ayrıntılarını anlatırken özellikle neden bu usulle sahte para yapılamadığını açıklamaktadır. Londra'da bu usulle para ve pul basan 5-6 tane müessese olduğunu, hepsinin de basım usullerinin farklılık arz ettiğini, bu yüzden her müessesenin kendi sırrını “*esrar-ı askeriye*” gibi sakladıklarını belirterek “*biz de esrarı muhafaza etmeyi taahhüt ettiğimizden makalemde hiçbir fabrikanın hususiyetinden bahsetmedim*” ifadelerini kullanmıştır. Ressam Ali Sami Bey, “Evrak-ı Nakdiyemiz Nasıl Yapıldı, “Taydus” Nedir?”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1287, 8 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

54 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 670, 19 Mart 1926, s. 1.

55 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 670, 19 Mart 1926, s. 2.

Türk matbaacıları paraların basımını Hükümetten hiçbir yardım talep etmeden kendi sermayeleri ile gerçekleştirebileceklerini, ancak bunun eski usul yöntemle ve 1,5 senede tamamlanabileceğini komisyona bildirdi. Ayrıca paraların resimleri el ile çizileceğinden 6 renk ve 7 çeşit olan evrak-ı nakdiye için 42 tane resim yapmak gerektiğini belirttiler. Her bir resim 10 günde yapıldığına göre toplamda 420 gün sadece resimlerin hazırlanmasını tutacağını oysa Avrupa’da bunun makinelerle gerçekleştirildiği için daha kısa sürede yapıldığını ifade ettiler. Komisyon hem bu süreyi uzun bulmuş hem de “taydus” usulünü tercih etmişti. Bunun üzerine Türk matbaacıları, paraları kendileri yapmayacaksa bile hiç değilse içlerinden birisinin, Avrupa’da para basımı işine nezaret ederek orada gördüklerinin ülkede uygulanmasını talep ettiler. Devamında “*İstikbalde bu gibi hususatda yüzbinlerce liramızın harice gitmemesini temin için buna lüzum vardır. Bunların tab’ını bilfil gören bir Türk matbaacı, orada elde edeceği malumat ve müktesebatı belki istikbalde memleketimizde de tatbik eder. Bu suretle her vakit Avrupa müessesatına arz-ı iftikar etmekten kurtuluruz*” sözleriyle bunun yapılmasının gelecekteki faydalarına işaret edildi⁵⁶.

İfade edildiği üzere komisyon, paraların “taydus” usulü ile basılması arzusundaydı. Çünkü bu usul ile paraların taklidini yapmak mümkün değildi. Bu yüzden paraların yabancı matbaacılar tarafından basılmasına karar verilmiş, ancak ihalenin hangi ülkeye verileceği kararlaştırılmamıştı. Bu doğrultuda 3 Nisan günü 14.30’dan 18’e kadar devam eden toplantının ana gündem maddesi Avrupa ve Amerika şirketlerinin numunelerini incelemektir. Karşı taraf evrak-ı nakdiyenin kendi fabrikalarında “taydus” yöntemi ile basılabileceğini ancak bu usulün oldukça pahalı olduğunu belirtti. Bunun üzerine şirketlerden 15 gün içinde basım şartları ve kâğıt çeşitleri ile fiyatlarını ayrıntılı bir şekilde komisyona bildirmeleri istendi. Çünkü basım maliyeti kâğıtların cinsine, dayanıklılığına ve rengine göre değişmekteydi. Özellikle “tifdruk” ve “taydus” usullerinde fiyat tamamen farklılaşmaktaydı⁵⁷. Avrupa ve Amerika müesseseleri baskı ve kâğıt numunelerinin fiyat ve şartlarını içeren tekliflerini 17 Nisan’daki toplantıda komisyona sundular (Ek 1). Bunları incelemek üzere tali komisyon Mustafa Abdülhalik Bey’in başkanlığında 19 ve 20 Nisan tarihlerinde Osmanlı Bankasında toplandı⁵⁸.

Tali komisyonun tespit ettiği şartlar doğrultusunda 21 Nisan’daki Evrak-ı Nakdiye Komisyonu’nun toplantısında yeni paraların basım işi Londra’daki Thomas de Rue şirketine 88 bin İngiliz Lirasına (Sterlin) ihale edildi. Bu şirketin teklifi diğerlerine göre daha uygundu. Buna göre; paralar, “taydus” denilen kabartma usul ile basılacak ve hepsi de filigranlı olacaktır. Şartnameye göre; “*yeni Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesi Londra’da*

56 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 670, 19 Mart 1926, s. 1-2.

57 “Evrak-ı Nakdiyemizin Şekilleri Tesbit Edildi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 684, 4 Nisan 1926, s. 1, 2.

58 “Evrak-ı Nakdiye Komisyonu”, *Cumhuriyet*, Sayı: 698, 18 Nisan 1926, s. 2. Abdülhalik Renda, geç vakte kadar devam eden toplantı sonrasında en uygun şartları Thomas de la Rue şirketinin verdiğini ifade etmişti. Renda, *a.g.e.*, s. 321.

basılacak ve birinci provaların İstanbul'a gönderilerek komisyonda son şeklinin kabulüyle Londra'ya iadesinden sonra en fazla 7 ay zarfında tamamlanarak teslim edilecekti.”⁵⁹ Evrak-ı nakdiye basım bedelinin nasıl ödeneceği hususu da sözleşmede belirtildiği üzere taksitler halinde olacaktır. 10 Mayıs tarihindeki toplantıda komisyon ile Thomas de Rue şirketi arasında yapılan sözleşme ve şartnameler okunarak taraflarca kabul ve tasdik edilmek üzere Mustafa Abdülhalik Bey ile Thomas de la Rue şirketi temsilcisi Mösyö Vestel'e takdim edildi. Abdülhalik Bey bu konuda “Thomas de la Rue müessesesi ile yapılan mukavele parafe edilmiştir. Bu mukavele birkaç gün sonra tarafeynce imza edilecektir” sözleriyle gelinen aşamayı kamuoyu ile paylaştı⁶⁰.

Ressam Ali Sami Bey, İngilizlerle yapılan sözleşmede paranın teknik özellikleri hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Mukavelede paralarımızın taklit ve sahtekârlığa meydan verilmeyecek surette tanzimini temin edecek maddeleri tespit ettik. Mesela şimdiye kadar taklit edilemeyen İngiliz evrak-ı nakdiyesinin ve İngiliz bankalarının banknotlarını yapan fabrika aynı kâğıdı bizim paralara da kullanacaktır. Yalnız bizim paraların kâğıdı biraz kalın olacaktır. Buna da sebep 2 bin defa bükülmeğe mukavim olması içindir. Paralar mevcut paraların büyüklüğünde olacak, müteaddid emniyet renklerine ve filigranlarla, resimler ve yazılarla tersim olunacaktır. 1000, 500, 100, 50 liralıkların bir tarafında Gazi'nin portresi, diğer tarafında Cumhuriyet yazısı ve Anadolu'dan bir manzara ve alaim-i sema filigranı olacaktır. 10, 5 ve 1 liralıkların bir tarafında bir tablo bir tarafında Anadolu'nun bir manzarası olacak, bu evrak-ı nakdiyenin kâğıtlarındaki filigran Gazi'nin portresini gösterecektir. Yarım ve 2,5 liralıklar ise kalkacaktır.”⁶¹

Bu süreçte yapılan toplantılarda evrak-ı nakdiyenin adet ve ihtiyatları da belirlenmişti.

59 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Bir İngiliz Müessesesine İhale Edildi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 703, 23 Nisan 1926, s. 3.

60 “Evrak-ı Nakdiye Komisyonunun Dünkü İçtimalı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 721, 11 Mayıs 1926, s. 2; Renda, *a.g.e.*, s. 323.

61 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz”, *Cumhuriyet*, Sayı: 723, 13 Mayıs 1926, s. 3. Gazetede yazıda, yarım liralıkların basılmaması, taydus usulünün pahalı olmasıyla izah edilmişti. Hatta 1 liralıkların da sadece bir tarafının bu usulle basıldığı ifade edilmekteydi. “Bir Liralık Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Geliyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 962, 11 Kanun-ı Sani 1927, s. 3.

Evrak-ı Nakdiye	Adet	İhtiyatı
1	20.563.000	20.563.000
5	5.222.800	4.279.840
10	2.306.200	1.844.960
50	6.15.000	307.500
100	307.500	153.750
500	30.750	30.750
1000	7.687	7.687

Komisyunun toplantılarında görüşülen hususlardan biri, Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinin üzerinde yer alacak olan Maliye vekilinin imzasının, İstanbul’da mı yoksa paraların basılacağı fabrikanın bulunduğu Londra’da mı yapılacağı meselesiydi. Bu konuda gazetelerde farklı görüşler dile getirilmekle beraber neticede imzanın, paranın basılacağı fabrikada ve Maliye memurlarının huzurunda yapılması kararlaştırılmıştı⁶³. Abdülhalik Bey Ankara’ya gitmek üzere Haydar Paşa İstasyonunda bulunduğu sırada Cumhuriyet Gazetesi muhabirine verdiği beyanatta; Londra’da basılacak evrak-ı nakdiyeyi imzalamak üzere bizzat Londra’ya gideceği yönünde gazetelerde yapılan haberlerin düzeltilmeye muhtaç olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Londra’ya gitmeyeceğini, imzanın klişe halinde gönderileceğini ve orada para üzerine uygulanacağını söylemiştir. Ayrıca “*imza için benim tekrar İstanbul’a gelmekliğim muhtemel olduğu gibi Ankara’da da imza etmem muhtemeldir*”⁶⁴ sözleriyle sürecin nasıl işleyeceği hususuna açıklık getirmiştir.

Paraların resimlerinden sorumlu olan ressam Ali Sami Bey, Mayıs ayında 1 ve 5 liralıkların resimlerini tespit ederek komisyona bildirdi⁶⁵. 1926 senesi Temmuz ayında tamamlanan resimlerin komisyonda uygun görülmesinden sonra Londra’daki basımevine paraların baskı hazırlıklarına geçilmesi emri verilmiştir⁶⁶.

Evrak-ı nakdiyenin Londra’da basılması esnasında mahallinde hazır bulunmak ve “*fenn-i muamelat ile meşgul olmak üzere*” ressam Ali Sami Bey ve Darphane-i Millî hakkâkı sanatkâr

62 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 670, 19 Mart 1926, s. 1; Gazetenin başka bir sayısında bu rakamlar verilmiş ancak 5 liralığın ihtiyatı 4.279.850 olarak yazılmıştır. “Cumhuriyet Paraları”, *Cumhuriyet*, Sayı: 872, 12 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1. Amerikan belgelerinde tablodaki 1 ve 5 liralıkların adet ve ihtiyat rakamları farklıdır. Çünkü sonradan yarım liralıkların basımından vazgeçilince o miktar 1 ve 5 liralıklara aktarılmıştı. Amerikan belgelerinde ise muhtemelen söz konusu değişiklik yapılmadan önceki rakamlar kullanılmıştır. Karşılaştırma için bkz. Öksüz, “Amerikan Belgelerine Göre Mondros Mütarekesi’nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’na Kadar Türkiye’de Para Politikası”, s. 233.

63 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 719, 9 Mayıs 1926, s. 2. Abdülhalik Bey bu dönemde Maliye Vekili değildir. Maliye Vekili olarak görev yaptığı dönemler şunlardır: 2 Ocak 1924-21 Mayıs 1924, 22 Kasım 1924-3 Mart 1925, 13 Temmuz 1926-1 Kasım 1927, 25 Aralık 1930-3 Şubat 1934. *TBMM Albümü (1920-2010)*, I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 236.

64 “Evrak-ı Nakdiye Komisyonunun Dünkü İctimai”, *Cumhuriyet*, Sayı: 721, 11 Mayıs 1926, s. 2.

65 “Evrak-ı Nakdiye Komisyonunun Dünkü İctimai”, *Cumhuriyet*, Sayı: 721, 11 Mayıs 1926, s. 2.

66 Ölçer, *a.g.e.*, s. 12.

İsmail Haşım Bey görevlendirilmiştir. Paranın üzerinde yer alacak olan Maliye Vekilinin imzasını İsmail Haşım Bey yapacaktı. 2 Temmuz'da Londra'ya hareket eden Ali Sami ve İsmail Haşım Beyler evrak-ı nakdiyenin basımı tamamlanıncaya kadar orada kalacaklardı (Ek 2)⁶⁷.

c) Paraların Londra'daki Basım İşlemleri

Evrak-ı Nakdiye Komisyonu, paraların teknik özelliklerinin, basılacağı fabrikanın ve üzerindeki resimlerin yapılması meselesini belirledikten sonra basım işlemlerine geçilmiştir. Komisyon ile İngiliz şirketi arasında yapılan sözleşmeye göre, yeni evrak-ı nakdiyenin klişe ve provaları 2 ay içinde hazırlanarak Eylül ortasına doğru komisyona teslim edilecek, uygun görülmesi halinde de paranın basımına başlanacaktı⁶⁸.

Bu doğrultuda paraların ilk numuneleri 20 Eylül'de Evrak-ı Nakdiye Komisyonuna geldi. Paraların kalıplarıyla 1 liralıklardan birer numunenin, yapılacak ilk toplantıda görüşülmesi kararlaştırıldı⁶⁹. Bu amaçla 25 Eylül günü Ankara'dan gelen Maliye Vekili Abdülhalik Bey, Haydar Paşa istasyonunda gazetecilerin sorduğu sorulara cevaben: “*Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinin komisyona gelen 1 liralık numunesini görmeğe geldim. Numuneleri görüp bu hafta içinde avdet edeceğim*” sözleriyle toplanacak komisyonun gündeminin ne olacağına işaret etmiştir⁷⁰.

27 Eylül Salı günü Abdülhalik Bey başkanlığındaki toplantıda 1 liralığın numunesi incelendikten sonra üzerinde bazı düzeltmeler yapılması kararlaştırıldı. Ancak yapılacak olan tadilatın esaslarını tespit etmek için komisyonun toplantısı ileri bir tarihe ertelenmiş ve istenilen düzeltmeler belirlendikten sonra numuneler Londra'ya gönderilmiştir⁷¹.

Paraların numuneleri ülkeye gelmeye başladığı için gerek talimatnamede gerekse sözleşmede işaret edilen “*basıma nezaret edecek heyetin*” oluşturulması gerekmişti. Yeni paraların basımı ile ilgili talimatnamenin altıncı maddesine göre; İngiltere'de basılacak olan evrak-ı nakdiyenin basımına nezaret etmek için masrafları Hükümete ait olmak üzere ikisi Maliyeden, ikisi de Evrak-ı Nakdiye Komisyonundan olmak üzere 4 kişilik bir heyet görevlendirilecekti. Şirket ile yapılan sözleşmeye göre de basıma nezaret edecek heyetin 15 Ekim'de Londra'da bulunması gerekmektedir. Çünkü Ekim ayının 16'sında 1 liralıkların basımına başlanacak ve 2 ay sonra ilk parti gönderilecekti. İstanbul'daki komisyon, kalıplarla numunelere onay verirse nezarete memur heyet belirlenecek ve derhal Londra'ya hareket

67 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 772, 4 Temmuz 1926, s. 3; “Evrak-ı Nakdiye Heyeti”, *Cumhuriyet*, Sayı: 878, 18 Teşrin-i Evvel 1926, s. 3; “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 884, 24 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1.

68 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 772, 4 Temmuz 1926, s. 3.

69 “Maliye Vekili Yarın Şehrimize Geliyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 854, 24 Eylül 1926, s. 1.

70 “Maliye Vekili Dün Şehrimize Geldi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 856, 26 Eylül 1926, s. 1-2.

71 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 858, 28 Eylül 1926, s. 1; Renda, *a.g.e.*, s. 331.

edilecekti⁷². Bu doğrultuda öncelikle heyette kimlerin yer alacağı belirlenmişti. Söz konusu heyete Maliyeden Divan-ı Muhasebat Reisi Fuad Bey⁷³ ile Maliye Vekâleti Memurun Müdürü Cemal Bey⁷⁴; Komisyondan ise Ziraat Bankasını temsilen Gümüşhane Mebusu Cemal Hüsnü Bey ile Osmanlı Bankasını temsilen Mösyö Peşi görevlendirilmiş⁷⁵ ve heyete Fuad Bey başkanlık etmişti⁷⁶.

Cumhuriyet Gazetesi'ndeki "Evrak-ı Nakdiye Heyeti" başlıklı yazıda, Fuad Bey ile Cemal Bey'in 18 Ekim'de Simplon Ekspresi ile İstanbul'dan Londra'ya hareket ettiği yazılmaktaydı⁷⁷. Fuad Bey, hareket etmeden önce gazetecilere verdiği beyanatta "yeni evrak-ı nakdiyemizin tab'ı esnasında mahallinde hazır bulunmak, lazım gelen murakabeyi ifa etmek üzere" Londra'ya gideceklerini ve paraların basımı tamamlanana kadar da orada kalacaklarını söyledi. Ayrıca paraların ne zaman tedavüle çıkacağı sorusuna cevap olarak da; sözleşmeye göre paraların basımına başladıktan 1 ay sonra haftada 2 milyon adet olmak üzere muhtelif cinsten evrak-ı nakdiye tesliminin gerçekleşeceğini ve paraların basımının 7 ayda tamamlanacağını ifade etti⁷⁸. Fuad ve Cemal Beyler, evrak-ı nakdiye üzerine konulacak olan Maliye Vekilinin imzasının suretini de götürerek Londra'da imzanın klişesini hazırlayacaklar ve para numunelerini göndereceklerdi. Daha evvel Türkiye'ye gönderilen para numunelerinde yapılması istenilen değişikliklerin Londra'da yapılmasından sonra Evrak-ı Nakdiye Komisyonunun uygun görmesi halinde Cemal Hüsnü Bey ve Mösyö Peşi de Londra'ya gideceklerdi⁷⁹.

İkinci parti numuneler 5 liralıklara aitti ve bunlar 24 Ekim akşamı İstanbul'a ulaşmıştı⁸⁰. 26 Ekim'de yapılan toplantıya Abdülhalik Bey, vekâlet işlerinin yoğunluğu sebebiyle katılamamış, onun yerine toplantıya Tütün İhisarı Genel Müdürü Seyfi Bey başkanlık

72 "Maliye Vekili Yarın Şehrimize Geliyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 854, 24 Eylül 1926, s. 1; "Maliye Vekili Dün Şehrimize Geldi", *Cumhuriyet*, Sayı: 856, 26 Eylül 1926, s. 1-2.

73 Divan-ı Muhasebat, Meclise bağlı olduğu için Meclis başkanının onayı alındıktan sonra ancak Fuad Bey'in görevi kesinleşmişti. "Maliye Vekili Dün Şehrimize Geldi", *Cumhuriyet*, Sayı: 856, 26 Eylül 1926, s. 2.

74 "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Bir İngiliz Müessesesine İhale Edildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 703, 23 Nisan 1926, s. 3.

75 "Cumhuriyet Paraları", *Cumhuriyet*, Sayı: 872, 12 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1.

76 "Evrak-ı Nakdiye Heyeti", *Cumhuriyet*, Sayı: 878, 18 Teşrin-i Evvel 1926, s. 3. Konu ile ilgili diğer haberlerde de heyet başkanı olarak Fuad Bey gösterilmekle birlikte sadece 12 Teşrin-i Evvel tarihli gazetede Cemal Bey gösterilmiştir. "Cumhuriyet Paraları", *Cumhuriyet*, Sayı: 872, 12 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1.

77 "Evrak-ı Nakdiye Heyeti", *Cumhuriyet*, Sayı: 878, 18 Teşrin-i Evvel 1926, s. 3. 24 Ekim tarihli gazetede Fuad ve Cemal Beylerin Londra'ya ulaştığı bilgisi verilmekteydi. "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi", *Cumhuriyet*, Sayı: 884, 24 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1.

78 "Evrak-ı Nakdiye Heyeti", *Cumhuriyet*, Sayı: 878, 18 Teşrin-i Evvel 1926, s. 3.

79 "Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz", *Cumhuriyet*, Sayı: 870, 10 Teşrin-i Evvel 1926, s. 2; "Cumhuriyet Paraları", *Cumhuriyet*, Sayı: 872, 12 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1; "Evrak-ı Nakdiye Heyeti", *Cumhuriyet*, Sayı: 878, 18 Teşrin-i Evvel 1926, s. 3; "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi", *Cumhuriyet*, Sayı: 884, 24 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1.

80 5 liralık numune üstünde; "Ankara'nın zehrında Afyonkarahisar dağları üzerinden tulu eden güneşle ileriyeye atılan bozkurt resmi vardır. Reis-i Cumhur Gazi Paşa hazretlerinin de filigran olarak büstleri" görülmekteydi. "Yeni Evrak-ı Nakdiye", *Cumhuriyet*, Sayı: 886, 26 Teşrin-i Evvel 1926, s. 3.

etmişti⁸¹. Toplantıda 5 liralık evrak-ı nakdiye numunesi incelenmiş, ancak herhangi bir karar verilmemişti⁸². Çünkü komisyon, 5 liralıkla 1 liralığın renklerinde benzerlik olduğu düşüncesindeydi. Bu nedenle 1 liralığın düzeltilmiş şeklinin gelmesini bekleyip her ikisi birlikte incelendikten sonra nihai karar verilecekti⁸³.

Cumhuriyet'in "*Yeni Evrak-ı Nakdiye Numuneleri*" başlıklı yazısında belirtildiğine göre 1 Kasım'da 5 liralık evrak-ı nakdiye ile 1 liralığın düzeltilmiş şekli komisyona gelmişti⁸⁴. Benzer şekilde "*Gazi'nin Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesine Konacak Resimleri*" başlıklı başka bir yazıda ise 2 Kasım günü yapılan toplantıda komisyona gelen bu paraların incelendiği yazılıydı. Yapılan değerlendirme neticesinde Londra'dan gönderilen 1 liralığın düzeltilmiş şekli komisyon tarafından kabul edildi ve basımına başlanabileceği Londra'da bulunan Fuad Bey'e bildirildi⁸⁵. 5 liralıklar hakkında komisyon yaptığı incelemede, rengi 1 liralığa benzer olduğundan onun yerine daha açık filizi renkte olan (S) serisini kabul etti⁸⁶.

Komisyonun onay verdiği 1 liralığın basımına 16 Kasım'da Londra'da başlanacağı için daha evvel kararlaştırıldığı üzere Gümüşhane mebusu Cemal Hüsnü Bey ve Osmanlı Bankası temsilcisi Mösyö Peşi, Londra'da bulunan Fuad ve Cemal Beylere katılmak üzere hareket etti. Ancak Cemal Hüsnü Bey, iki ay sonra geri dönmüş ve yerine Isparta mebusu Mükerrer Bey gönderilmiştir⁸⁷.

Üzerinde düzeltme yapılması için Londra'ya iade edilen 5 liralık evrak-ı nakdiye ile 10 liralığın numunesi 7 Aralık'ta komisyona ulaştı⁸⁸. 8 Aralık'ta Seyfi Bey'in başkanlığındaki toplantıda bu numuneler ve 5 liralık numune aynen kabul edildi. 10 liralık numuneler (A), (B), (S) olmak üzere 3 çeşitti ve bunlardan (B) serisi istenildiği gibi olduğu için kabul edilmişti. Kabul edilen 5 ve 10 liralık numuneler incelenmek üzere Maliye Vekiline gönderildi⁸⁹.

81 "Yeni Evrak-ı Nakdiye", *Cumhuriyet*, Sayı: 886, 26 Teşrin-i Evvel 1926, s. 3.

82 "Cumhuriyet Paraları", *Cumhuriyet*, Sayı: 887, 27 Teşrin-i Evvel 1926, s. 2.

83 "Yeni Evrak-ı Nakdiye", *Cumhuriyet*, Sayı: 888, 28 Teşrin-i Evvel 1926, s. 2.

84 "Yeni Evrak-ı Nakdiye Numuneleri", *Cumhuriyet*, Sayı: 892, 2 Teşrin-i Sani 1926, s. 3.

85 Kabul edilen 1 liralık şu şekildeydi: "*Kağıdın bir tarafında en üstünde ve ortasında sülüs yazı ile "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresi ve bu ibarenin tam altındaki daire içinde Meclis binası ve binanın önünde de genç bir çiftçinin bir çift öküz ile çift sürdüğü, diğer tarafında yine Türkiye Cumhuriyeti ibaresi ve yeni inşa edilen Büyük Millet Meclisi ve Gazi Paşa hazretlerinin sivil ve profil filigranları görülmektedir.*" "Gazi'nin Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesine Konacak Resimleri", *Cumhuriyet*, Sayı: 893, 3 Teşrin-i Sani 1926, s. 1.

86 Gazetede 5 liralık numune şu şekilde tarif edilmekteydi: "*Kağıdın en üst kısmında ve ortasında "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresi, sağındaki daire içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi binası, ortasındaki dairede ay yıldız ve içinde bozkurt ve Ankara kalesi, altında Maliye vekilinin imza mahalli, soldaki dairede Gazi Paşa hazretlerinin sivil ve profil olarak filigranları, kağıdın arka tarafında Ankara köprüsü ve Ankara şehri, köprüünün altındaki dereye ördekler, sağdaki dairede Gazi Paşa hazretlerinin aynı filigranları ve soldaki dairede de kufi olarak Türkiye Cumhuriyeti ibaresi bulunmaktaydı.*" "Gazi'nin Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesine Konacak Resimleri", *Cumhuriyet*, Sayı: 893, 3 Teşrin-i Sani 1926, s. 1-2.

87 "Yeni Evrak-ı Nakdiye", *Cumhuriyet*, Sayı: 906, 16 Teşrin-i Sani 1926, s. 3.

88 "Yeni Evrak-ı Nakdiye", *Cumhuriyet*, Sayı: 928, 8 Kanun-ı Evvel 1926, s. 3.

89 "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi", *Cumhuriyet*, Sayı: 929, 9 Kanun-ı Evvel 1926, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi'nin ilerleyen sayılarındaki bir yazıda, Londra'da paraların basımının nasıl yapıldığı hakkında şu şekilde bilgi verilmekteydi: “*Büyük sayfalar halinde ve her rengi ayrı ayrı basılmakta ve bütün renklerin tab’ı hitam bulduktan sonra numruları vaz ve Maliye vekilinin imzası basılmaktadır. Pafta(?) halinde bulunan bu evrak-ı nakdiye bilahare para ebadı üzerine kesilmektedir.*” İlave olarak Londra’ya gönderilen ekibin çalışma sistemi ile ilgili de değerlendirmeler yapılmaktaydı. Belirtildiğine göre; “*Paraların basımına nezaret etmek üzere Londra’da bulunan memurlar tab’ esnası boyunca üzerlerinde iş gömlekleri olduğu halde makine başından bir saniye bile ayrılmadan paranın basılmasına nezaret etmekteydiler. Her parayı teker teker ve en ince ayrıntısına kadar tetkik etmekteydiler. Her gün basılan evrak-ı nakdiye klişeleri akşamları özel kasalara konulmakta ve ertesi güne kadar burada muhafaza edilmekteydi. Paraların bütün basım işlemleri fabrikada tamamlanacağı için bu kadar özen gösterildiği halde yine de suiistimal olması ihtimali söz konusuydu.*”⁹⁰

Yazının devamında Londra’da basım işlerine nezaret eden heyetin, paraların basımı sırasında en ince teferruata dahi dikkat ettikleri ve bunun için günde 22 saat çalışmak zorunda kaldıkları belirtiliyordu. Bu yüzden yapılan değerlendirme sonucunda 4 kişilik heyete 2 kişinin daha katılmasına karar verildi. Bu doğrultuda komisyon adına üçüncü memur olarak, Evrak-ı Nakdiye Komisyon Kâtibi Adil Bey⁹¹, Hükümet adına ise Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Necmeddin Sahir Bey görevlendirildi⁹² ve heyetteki azalara verildiği gibi kendisine de 8 İngiliz lirası yevmiye ödenmesi kararlaştırıldı⁹³. Gazetede Adil ve Necmeddin Sahir Beylerin 31 Ocak’ta İstanbul’dan hareket edecekleri yazılıydı⁹⁴.

Ocak ayına kadar 1, 5, 10 liralıkların numuneleri kabul edilmiş olduğundan bunların Londra’da basımları devam ederken İstanbul’daki komisyon diğer paraların numunelerini

90 “Bir Liralık Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Geliyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 962, 11 Kanun-ı Sani 1927, s. 3.

91 “Bir Liralık Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Geliyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 962, 11 Kanun-ı Sani 1927, s. 3. Gazetenin 9 Kanun-ı Evvel 1926 tarihli sayısında, Adil Bey’in görevi, Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Kâtibi Umumi ve Tütün İhisar Şirketi Mamulat-ı Umumiye ve Takibat Şubesi Müdürü olarak belirtilmekteydi. “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 929, 9 Kanun-ı Evvel 1926, s. 1.

92 “Bir Liralık Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Geliyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 962, 11 Kanun-ı Sani 1927, s. 3; “Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Dün İçtima Ederek Elli Liralık Numuneyi Tetkik Etmiş ve Beğenmiştir”, *Cumhuriyet*, Sayı: 976, 25 Kanun-ı Sani 1927, s. 1. Gazeteci, şair ve bürokrat olan 1896 doğumlu Necmeddin Sahir (Sılan), aslen Trabzonlu Hacı Ali Molla-zade ailesindedir. İstanbul’da Mebusan ve Ayan Meclislerinde zabıt kâtipliği yapmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu’ya geçerek Mustafa Kemal’in emrinde çalışmıştır. TBMM Evrak ve Tahrirat Kalem Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. 1910 yılından itibaren Tercüman-ı Hakikat, Tasvir-i Efkâr, Tanin, Yenigün, Hâkimiyet-i Milliye gibi İstanbul ve Ankara’daki dergi ve gazetelerde yazıları ve şiirleri yayımlanmıştır. Ayrıca Türk Dil Kurumu ilk üyeleri arasında yer almıştır. Onur Belli, *Necmeddin Sahir Silan’ın Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2021, s. 12-22. Necmeddin Sahir (Sılan), Milli Mücadele dönemindeki hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. BCA, 30.10.0/195.337.21/24.05.1926, Dosya Ek: 232.

93 Ayrıca beraberinde götürüleceği eşine de siyasi pasaport verilmesi kararlaştırıldı. BCA, 30.18.1.1/22.84.3/23.01.1927.

94 “Yüz Liralıklar”, *Cumhuriyet*, Sayı: 979, 28 Kanun-ı Sani 1927, s. 2. Londra’daki heyetin, aynı zamanda İngiltere’deki Bradbury&Wilkinson matbaasında basılacak olan 85 milyon posta pulunun basılmasına da nezaret etmesi kararlaştırılmıştır. BCA, 30.18.1.1/23.17.9/16.03.1927, Dosya Ek: 166-27.

kontrol etmekteydi. 4 Ocak 1927'de gerçekleşen toplantının gündemi Londra'dan numuneleri gönderilmiş olan 50 liralığı incelemektir. Yapılan toplantıda 50 liralığın renkleri istenildiği gibi olmadığı için daha açık bir renkte basılmak üzere numune fabrikaya iade edildi. Bir müddet sonra fabrika, parayı birkaç şekilde ve farklı renklerde basarak bunlardan birer numune gönderdi⁹⁵. Gazetede “*Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Dün İçtima Ederek Elli Liralık Numuneyi Tetkik Etmiş ve Beğenmiştir*” başlıklı yazıda ifade edildiği üzere; komisyon 24 Ocak'ta, 50 liralığın düzeltilmiş numunesini tetkik etmek için toplanmış ve diğer serilerin rengine göre daha “*cazip ve latif*” olduğu için C-1 serisini kabul etmiştir. Yazının devamında numunenin Maliye Vekâleti'ne gönderileceği, onay alınırsa telgrafla fabrikaya haber verilerek 50 liralıkların da basımına başlanacağı belirtilmektedir⁹⁶.

Cumhuriyet Gazetesi'nin “*Yüz Liralıklar*” başlığıyla yayınlanan haberine göre, 27 Ocak günü yapılan toplantıda komisyona gelen 100 liralık evrak-ı nakdiye incelenmişti. Toplantıda, para üzerinde bulunan Maliye vekilinin imzasının biraz daha sol tarafa alınması ve renklerin daha koyu olarak basılması kararlaştırıldı. Bu tadilat Maliye Vekiline bildirilip onay alındıktan sonra numune fabrikaya gönderilecekti⁹⁷.

7 Şubat'ta 500 liralık evrak-ı nakdiye numunesini tetkik için yeni bir toplantı yapıldı. Toplantının ayrıntısı ve alınan kararlar gazetede “*Yeni Beş Yüz Liralıklar*” başlığıyla haber yapılmıştı. Belirtildiğine göre, komisyonda para üzerinde birçok tadilat yapılması kararlaştırılmıştı. Buna göre, paranın üzerindeki resimlerin yerleri, desenleri değişecek ve para başka bir renkte basılacaktı. Yazıda, 500 liralık evrak-ı nakdiyenin hakiki şekli tayin edilmediğinden resminin alınmasına komisyon tarafından izin verilmediği belirtilmekteydi. Prosedür gereği numune ile birlikte komisyonun yaptığı düzeltme Maliye Vekiline gönderilecek, uygun bulması halinde fabrikaya basım için haber verilecekti⁹⁸.

“*Yeni Bin Liralık*” başlıklı habere göre ise, 5 Nisan'da 1000 liralıkların numuneleri komisyona gelmiş, 6 Nisan'da Seyfi Bey'in başkanlığında yapılan toplantıda bu numuneler incelenmiş ve aynen kabul edilmişti. Ardından basımına başlanması için Londra'ya talimat

95 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz”, *Cumhuriyet*, Sayı: 956, 5 Kanun-ı Sani 1927, s. 2; “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 974, 23 Kanun-ı Sani 1927, s. 3; “Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Dün İçtima Ederek Elli Liralık Numuneyi Tetkik Etmiş ve Beğenmiştir”, *Cumhuriyet*, Sayı: 976, 25 Kanun-ı Sani 1927, s. 1.

96 “Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Dün İçtima Ederek Elli Liralık Numuneyi Tetkik Etmiş ve Beğenmiştir”, *Cumhuriyet*, Sayı: 976, 25 Kanun-ı Sani 1927, s. 1.

97 Para şu şekildeydi: “100 liralık evrak-ı nakdiye 11,5x19 santimetre ebadındadır. Yüz tarafında bir çerçeve içinde Gazi Paşa'nın portresi vardır. Çerçevenin üstünde “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresi bulunmaktadır. Sol tarafta divani bir yazı ile “30 Kanun-ı Evvel 341 tarihli ve 701 numaralı kanun mucibince ihrac edilmiştir” cümlesi muharrerdir. Kenarda Türkçe ve Fransızca harflerle 100 rakamı bulunmaktadır. Arka tarafta İnönü köprüsü ve İnönü kasabası görünmektedir. Resmin iki tarafında ikişer sütun üzerinde kubbe bulunmaktadır. Arka tarafta da yine Türkçe ve Fransızca rakamlarla 100 rakamı vardır. 100 liralık, şekil olarak çok zariftir.” “Yüz Liralıklar”, *Cumhuriyet*, Sayı: 979, 28 Kanun-ı Sani 1927, s. 2.

98 “Yeni Beş Yüz Liralıklar”, *Cumhuriyet*, Sayı: 990, 8 Şubat 1927, s. 3.

gönderildi⁹⁹. Böylece gönderilen son numunenin kabulü; diğer paraların düzeltilmiş şekillerinin komisyon tarafından uygun bulunması ve Londra'ya basılmaları yönünde haber verilmesiyle¹⁰⁰ numunelerle ilgili işlemler tamamlanmış oldu.

d) Thomas De La Rue Şirketi ile Yaşanan Kriz

1926 yılı Eylül ayından itibaren paraların numunelerinin Londra-İstanbul arasında gidip geldiği süreçte bazılarında bir takım düzeltmeler talep edilmiş, ancak komisyon paraların istenildiği gibi yapılmadığını gerekçe göstererek şirketi protesto etmişti. Bu durum ister istemez sürecin uzamasına neden olunca komisyon bundan rahatsız olmuş ve Mart ayı itibarıyla iki taraf arasında adeta kriz çıkmıştır. Söz konusu problem İstanbul'daki ABD elçiliğinin de dikkatini çekmiş ve Joseph C. Grew tarafından ABD Dışişleri Bakanlığına gönderilen raporda “*Bana bildirilene göre Türkleri tatmin edecek şekilde banknotlar basılana kadar bu şirketle Türkiye arasında birçok sorun yaşandı*”¹⁰¹ diyerek iki taraf arasındaki problem dile getirilmişti.

1927 yılı Mart ayının ilk haftasında yaşanan krizin ayrıntılarına Cumhuriyet Gazetesi'nin sayfalarında da yer verilmiştir. 3 Mart tarihli ve “*Evrak-ı Nakdiyenin Tab'ı*” başlıklı yazıda belirtildiğine göre; komisyon, sözleşmeye uymadığı gerekçesiyle İngiliz şirketini protesto etmişti. Çünkü komisyon üyeleri paraların şekil ve basımlarına dikkat edilmediğini ve gelişigüzel yapıldığını iddia etmekteydiler. Bu yüzden 1 liralık evrak-ı nakdiyelerin sözleşme gereğince kabul edilmeyeceği ve paraların basımının bir Alman şirketine verileceği uzun bir raporla İngiliz şirketine bildirildi. Bunun üzerine şirket İstanbul'a Mr. Rapkin isminde bir temsilci göndererek komisyon üyeleri ile temasa geçmiştir¹⁰².

5 Mart'ta gerçekleşen toplantıda komisyon üyeleri, şirket temsilcileri müdür Mr. Rapkin ve diğer yetkili Mr. Vestel'i dinledi. Komisyon ile şirket arasındaki anlaşmazlık üç maddeden ibaretti¹⁰³:

- Basılan evrak-ı nakdiye kâğıdının kenarlarında kalan açıklıkların aynı genişlikte olmaması,
- Renklerin açıklık ve koyuluk itibarıyla birbirinden farklı olması,
- Filigran hatlarının birbiriyle müşabih olmaması.

99 Gazetede ki yazıda, para şu şekilde tarif edilmekteydi: “*Açık mor ve pembe renklerin imtızacı ile nefis bir şekilde basılan numunenin yüz tarafında ve sağda zengin ve müzeyyen bir hilal içinde Gazi Paşa hazretlerinin portreleri ve solda filigranlı olarak hatt-ı kufti ile “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresi, arka tarafında ise nefis bir çerçeve içinde Sakarya geçidi ve solunda Türkiye Cumhuriyeti ibaresi mevcuttur.*” “Yeni Bin Liralık”, Cumhuriyet, Sayı: 1046, 7 Nisan 1927, s. 2.

100 “Yeni Paralarımız”, Cumhuriyet, Sayı: 1056, 17 Nisan 1927, s. 2.

101 Öksüz, “Amerikan Belgelerine Göre Mondros Mütarekesi'nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na Kadar Türkiye'de Para Politikası”, s. 233.

102 “Evrak-ı Nakdiyenin Tab'ı”, Cumhuriyet, Sayı: 1013, 3 Mart 1927, s. 3.

103 “Evrak-ı Nakdiye”, Cumhuriyet, Sayı: 1016, 6 Mart 1927, s. 1.

Komisyon üyeleri 5-6 saat süren toplantıda bu konuyu ayrıntılı bir şekilde değerlendirdikten sonra evrak-ı nakdiyenin kâğıtlarında kalan açıklıkların 6-3 milimetreden fazla olması durumunda paraların kabul edilmeyeceğini kararlaştırdı. Mr. Rapkin de, toplantı bitiminde konuyla ilgili olarak gazetecilere verdiği demeçte; sorunun “taydus” usulünden kaynaklanan teknik bir mesele olduğuna değinerek şu bilgileri verdi: *“Komisyon ile şirket arasında esas itibariyle şayan-ı ehemmiyet bir ihtilaf mevcut değildir. Şimdiye kadar tab' edilen 1 liralık evrak-ı nakdiyenin bazılarının kenarlarında görülen açıklıkların yekdiğerine müsavi olmaması, filigran hatlarının ve renklerin yekdiğerinden farklı olması nazar-ı dikkat celp etmiş ve bunlara itiraz edilmişti. Bu fenni bir meseledir. Bu farkların taydus usulüyle tarz-ı tab'dan ileri geldiğini ve fennen bunun önüne geçmek kabil olmadığını izah ettik. Hatta şimdiye kadar birçok memleketler için tab' etmiş olduğumuz evrak-ı nakdiyeyi de numune olarak gösterdik. 1 liralık evrak-ı nakdiyede görülen farklar bunlarda da mevcuttur.”* Rapkin, yaptıkları açıklamaların komisyon üyeleri tarafından iyi niyetle dinlendiğini ve bu yüzden aradaki anlaşmazlığın çözülebileceği noktasında ümitli olduklarını sözlerine ilave etmiştir¹⁰⁴.

Evrak-ı Nakdiye Komisyon başkanı Seyfi Bey de benzer bir açıklama yaparak aslında arada büyük bir ihtilaf olmadığını ve klişeleri olduğu gibi kabul ettiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte fabrikadan beklentilerini şu şekilde sıralamıştır:

- Filigranlar tamamıyla tahsis olunan noktalara düşsün,
- Evrak-ı nakdiyenin bordürleri birbirine eşit olsun,
- Boyalar hattı bir milimetre dahi sağa, sola, yukarıya ve aşağıya kaymasın.

Seyfi Bey, şirket temsilcileri ile aralarındaki görüşmenin ayrıntılarını da paylaşmıştı. Buna göre, fabrika temsilcileri kendilerinden istenilen şartların teknik olarak mümkün olmadığını ifade etmiş, fakat ısrar edilince konunun tüm detaylarıyla görüşülmesine karar verilmişti. Bu amaçla yapılan toplantıda temsilciler, kendi fabrikalarında filigranlı ve “taydus” usulüyle basılan Amerika ve İngiltere'nin paralarını gösterdiler. Teknik olarak evrak-ı nakdiyenin yaş kâğıda basılmasından dolayı önce yayılıp sonra toplandığı için kâğıdın uzunluğunda ve genişliğinde değişiklik meydana geldiğini ve bunu engellemelerinin de mümkün olmadığını belirttiler. Bununla birlikte fabrika yetkilileri aşağıda belirtilen hususları kabul etti:

- Bordürlerdeki tehalüf şayet 3 milimetreden az ve 6 milimetreden fazla olursa, bu şekildeki evrak-ı nakdiye kabul edilmeyecek.
- Filigranda sağa, sola, yukarıya ve aşağıya 5 milimetreden fazla tehalüf olursa, onlar da kabul edilmeyecek.

104 “Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1016, 6 Mart 1927, s. 1.

Ayrıca toplantıda varılan uzlaşma neticesinde, o ana kadar basılmış 1 liralıklar içinde bu şekilde olanlar ayrılacak ve bir heyet huzurunda iptalinden sonra yenileri basılacaktı¹⁰⁵.

5 Mart'ta yapılan ilk toplantıda fabrika yetkilileri yaşanan aksaklıkları teknik sebeplere bağlamıştı. Oysa komisyon üyeleri, bedeli ödendikten sonra evrak-ı nakdiyelerin anlaşmada belirlendiği şekilde hazırlanması noktasında ısrarcıydı. Dolayısıyla problemin çözümü için 7 Mart'ta 2.30'dan 7.30'a kadar süren ikinci bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantının ayrıntıları Cumhuriyet'teki "*İhtilaf Hal Edildi*" başlıklı yazıda ele alınmıştır. Gazetede yapılan değerlendirmede söz konusu toplantıda, daha önce fabrika temsilcileri ile ele alınan ve halledilemeyen konular görüşülmüştü. Toplantı sonunda Seyfi Bey bir açıklamada bulunarak aradaki sorunun çözümlendiğini ve fabrika temsilcilerinin tüm talepleri kabul ettiğini söylemiştir. Ayrıca 100, 500 ve 1000 liralık evrak-ı nakdiye klişelerini incelediklerini ve üzerlerinde bazı düzeltmeler yaptıklarını belirtmiştir. Buna göre yapılacak düzeltmeler şu şekilde olacaktır: "*bazı yazıların ve desenlerin yeri değiştirilecek. Öte yandan bordürlerdeki tehalüf 3 mm'den az ve 6 mm'den fazla olursa; filigranda sağa, sola, aşağıya ve yukarıya 5 mm'den fazla olursa paralar kabul edilmeyecek. Basılmış paraların içinde bu şartları taşımayan paralar da imha edilecek ve yenisi basılacaktır.*"

Yazının devamında aktarıldığına göre, yapılan iki toplantı sonucunda karşılıklı görüşmelerle problem çözülmüş ve uzlaşma sağlanmıştı. Ancak iki taraf arasında 15-20 gün devam eden ihtilaftan dolayı paraların basım işi durmuştu. Bu yüzden sorunun çözülmesinin ardından 8 Mart'ta para basımına başlanması için fabrikaya haber verilerek sürecin yeniden işlemesi kararlaştırılmıştır. Ancak basıma ara verilen sürenin, paranın teslim tarihini etkilemeyeceği ve sözleşmede taahhüt edilen tarihte paraların teslim edileceği özellikle belirtildi¹⁰⁶.

e) Basılan Paraların Türkiye'ye Gönderilmesi

Paraların numuneleri ile ilgili işlemler tamamlandıktan sonra yeni evrak-ı nakdiyeler Türkiye'ye gönderilmeye başlandı. Sözleşmeye göre Thomas de la Rue şirketi başlangıçta 10 Mart'a kadar paraların basım ve teslimini gerçekleştirmesi gerekirken bu tarih 10 Ağustos'a ertelenmiş ve bu durum Türk Hükümetini 250 bin lira zarara uğratmıştı. Çünkü 5 aylık gecikme yüzünden Londra'da paranın basımına nezaret eden heyetteki görevlilere 250 bin lira fazladan ödeme yapılmak zorunda kalınmıştı. Cumhuriyet Gazetesi'nde konu ile ilgili yapılan haberde Thomas de la Rue şirketinin İstanbul'daki kefilinin "İnkişaf-ı İktisadi" (Türkiye ve Şark Memleketleri İnkişaf-ı İktisadi A.Ş.) isimli bir şirket olduğu bilgisi yer almakta¹⁰⁷ bu konuda şirketin devreye sokulmaya çalışıldığından bahsedilmekteydi. Bu

105 "Yeni Evrak-ı Nakdiye", *Cumhuriyet*, Sayı: 1017, 7 Mart 1927, s. 2.

106 "İhtilaf Hal Edildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 1018, 8 Mart 1927, s. 2.

107 "Yeni Paralarımız", *Cumhuriyet*, Sayı: 1056, 17 Nisan 1927, s. 2.

etkilerle birlikte gelinen noktada, yeni paraların basımı 10 Ağustos 1927 tarihine kadar tamamlanarak İstanbul'a gönderilmiş olacaktı¹⁰⁸. Ancak ilerleyen günlerde gazeteye yansıyan haberlerden anlaşıldığına göre paraların teslimi sürekli ileri bir tarihe ertelenmekteydi¹⁰⁹.

Daha önce kabul edilen karar gereği Londra'da basılan paraların nasıl gönderileceği, nerede muhafaza edileceği ve bundan sonra uygulanacak prosedür de belirlenmişti. Buna göre, yeni paralar basıldııkça peyderpey muntazam ve mahfuz sandıklar içinde ağızları mühürlü olarak İstanbul'a gelecek ve bu paraların depoziteri olan Osmanlı Bankası'nda muhafaza edilecekti. Paralar, basımı tamamlanıp Londra'da bulunan heyet tarafından kontrol edildikten sonra İstanbul'a gönderilecek ve Evrak-ı Nakdiye Komisyonu azaları ile Hükümet temsilcileri huzurunda tekrar sayılarak numaraları kontrol edilecekti¹¹⁰.

Belirlenen bu ilkeler doğrultusunda, paralar 1927 yılı Mayıs ayı itibarıyla ülkeye gelmeye başladı. Bu bilgi Cumhuriyet'in "*Evrak-ı Nakdiyemiz Geldi*" başlıklı haberiyle okuyuculara duyurulmuştu. Yazıda belirtildiğine göre, paraların ilk partisi 5 Mayıs'ta Bulgarya vapuruyla Londra'dan İstanbul'a gelmişti. 30 sandık içinde bulunan evrak-ı nakdiye vapurdan çıkarılarak Osmanlı Bankası'na teslim edildi¹¹¹. Bu paraların hepsi 5'er liralıktı ve 1,5 milyon adetti. Bu sırada 1'er liralıktan oluşan 80 sandık para da yola çıkmış bulunmaktaydı¹¹².

Belirtilen tertipten paraların ülkeye ulaşmasıyla birlikte bundan sonra sürecin nasıl işleyeceği meselesi gündeme gelmişti. Nitekim Cumhuriyet'teki "*Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Bugün Yeni Paralarımızı Tetkik Edecek*" başlıklı yazıda, komisyonun Seyfi Bey'in başkanlığında toplanarak gelen paraları inceleyeceği bilgisi yer almaktaydı¹¹³. Belirlendiği üzere komisyon 10 Mayıs günü toplanmış ve şehre gelen evrak-ı nakdiye ile ilgili işlemler hakkında aşağıdaki kararlar alınmıştı:

1- Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesi mevki-i tedavüle vaz edildiği zaman melhuz olan taklitlerinin tedavülüne mani olmak için bilumum bankalar, müessesat-ı maliye ve Hükümet veznelerine paralarımızın her nev'inden birer numuneyi havi bir tablo verilecektir.

2- Gelen paraların tadadıyla muayene ve suret-i teslimi Ziraat ve İş Bankalarıyla Bank-ı Belj Pur Letranje bankalarına havale edilmiştir. Bu bankalar birer delegelerini memur edeceklerdir. Ancak tadad meselesi doğrudan doğruya Osmanlı Bankasını alakadar ettiğiinden bu delegeler tadattan mesul olmayacaklardır.

108 "Yeni Bin Liralık", *Cumhuriyet*, Sayı: 1046, 7 Nisan 1927, s. 2.

109 "Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz", *Cumhuriyet*, Sayı: 1050, 11 Nisan 1927, s. 2; "Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz Geliyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 1074, 5 Mayıs 1927, s. 2; "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi", *Cumhuriyet*, Sayı: 1080, 11 Mayıs 1927, s. 3; "Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz", *Cumhuriyet*, Sayı: 902, 12 Teşrin-i Sani 1926, s. 2.

110 "Bir Liralık Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Geliyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 962, 11 Kanun-ı Sani 1927, s. 3; "Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz Geliyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 1074, 5 Mayıs 1927, s. 2.

111 "Evrak-ı Nakdiyemiz Geldi", *Cumhuriyet*, Sayı: 1075, 6 Mayıs 1927, s. 3.

112 "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi", *Cumhuriyet*, Sayı: 1080, 11 Mayıs 1927, s. 3.

113 "Evrak-ı Nakdiye Komisyonu Bugün Yeni Paralarımızı Tetkik Edecek", *Cumhuriyet*, Sayı: 1079, 10 Mayıs 1927, s. 4.

3- İhtiyatlarıyla beraber 55.017.550 adetten mürekkebe olan Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesi yegan yegan tadad edilecek ve Osmanlı Bankasında hıfz olunacaktır.

Teslim ve muayene için bankalar tarafından intihab edilecek olan delegeler Maliye Vekâletine bildirilecek ve vekâletin tasvibine iktiran ettikten sonra vazifelerine başlayacaklardır.”¹¹⁴

Paraların peyderpey ülkeye gönderildiği bu dönemde, Gümrük İdaresi'nin İstanbul'a gelen evrak-ı nakdiyeden vergi talep ederek para sandıklarının incelemek istemesi Evrak-ı Nakdiye Komisyonunu rahatsız etmiş ve durumdan Maliye Vekâleti haberdar edilmişti. Bunun üzerine Vekâlet, konu hakkında karar netleşene kadar paraların gelişine engel olunmamasını Rüşumat İdaresine bildirdi¹¹⁵. Sorunun bu şekilde çözümlenmesiyle basımı tamamlanan 1 ve 5 liralıkların ülkeye gönderilmesi devam etti. Nitekim gazetede “*Yeni Paralarımız Geldi*” başlıklı habere göre, paraların ikinci partisi 28 Mayıs 1927 günü İstanbul'a gelmişti. Evrak-ı nakdiyeler, Osmanlı Bankası ile Hükümet adına görevlendirilmiş olan birer memur tarafından vapurdan çıkarılarak Duyun-ı Umumiye binasında hazırlanmış olan kasalara konuldu. Yazının devamında, evrak-ı nakdiyelerin üçüncü partisinin Londra'dan vapura yüklenerek İstanbul'a sevk edildiği ve bunların ancak bir aya kadar İstanbul'a ulaşacağı bilgisi paylaşılmaktaydı¹¹⁶. 40 milyon adet basılacak olan 1 liralıkların miktarı diğerlerine göre daha fazla olduğu için Türkiye'ye ulaştırılmasının gecikme durumu fabrika tarafından daha evvel komisyona bildirilmişti¹¹⁷.

Yukarıda belirtildiği üzere, paraların basımına nezaret etmek üzere Londra'ya gönderilmiş olan 6 kişilik heyet ile ressam Ali Sami ve hakkâk İsmail Hâşim Beyler, paraların basım işlemleri tamamlandıktan sonra ülkeye döneceklerdi. Ancak heyetten Isparta mebusu Mükerrerem Bey sağlık durumu iyi olmadığı için 1927 yılı Mayıs ayı içinde Türkiye'ye dönmek zorunda kaldı. Onun yerine birisi gönderilmemiş ve İngiltere'de bulunan diğer görevliler vazifelerine devam etmişti. Ali Sami Bey de “*provaların tasdiki hitam bulunduğu*” için Mükerrerem Bey ile birlikte dönmüştü¹¹⁸. Haziran ayı itibarıyla 1 ve 5 liralıkların basımının tamamlanması dolayısıyla Londra'da bulunan heyetin tamamının orada bulunmasına lüzum kalmamış ve Cemal Bey 27 Haziran'da, ardından da Fuad ve Necmeddin Sahir Beyler deniz yoluyla İstanbul'a dönmüşlerdi. Böylece Londra'da sadece Adil Bey ve Mösyö Kamp kalmıştı¹¹⁹.

Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'nun 21 Temmuz'daki toplantısından sonra “komisyon fen müşaviri” sıfatıyla ressam Ali Sami Bey gazetecilere verdiği demeçte, basılan 1 liralık

114 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1080, 11 Mayıs 1927, s. 3.

115 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1080, 11 Mayıs 1927, s. 3.

116 “Yeni Paralarımız Geldi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1098, 29 Mayıs 1927, s. 2.

117 “Yeni Paralarımız”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1056, 17 Nisan 1927, s. 2.

118 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1080, 11 Mayıs 1927, s. 3.

119 “Cumhuriyet Paraları”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1125, 28 Haziran 1927, s. 3. Gazetede bu konuda bir bilgiye rastlanılmamakla birlikte muhtemelen Mösyö Kamp, süreç içerisinde Mösyö Peşi'nin yerine görevlendirilmiş olabilir.

evrak-ı nakdiyenin incelendiğini ve 40 milyon adet olan bu paranın yüzde onuna tekabül eden 4 milyonun kusurlu görülerek imha edildiğini söylemiştir. Bu yüzden evrak-ı nakdiyenin tedavüle çıkarılmasının ertelendiğini; ancak Eylül'de tamamıyla tedavüle çıkarılabileceğini sözlerine ilave etmiştir. Ali Sami Bey, paraların kâğıdının özellikleri ve Londra'daki heyetin bu konudaki çalışmaları hakkında da şu değerlendirmelerde bulunmuştu: “*Evrak-ı nakdiyemizin hamuru tamamıyla İngiliz evrak-ı nakdiyesinin hamurunun aynısıdır. Fakat bizimkiler biraz daha kalıncadır. Çünkü İngilizler evrak-ı nakdiyelerini 6 ayda bir kere tecdid ederler. Heyetimiz kâğıtçılık konusunda fazla ihtisas sahibi olmadığından evrak-ı nakdiyemizin sağlamlığını tetkik için dünyada en meşhur kâğıt fabrikası olan Conson fabrikası müdürü Mr. Conson'a rica etmiş ve müdür bu vazifeyi heyetimize bir cemile olarak ifa eylemiştir. Evrak-ı nakdiyemizin çekiliş kabiliyeti, patlama ve kırılma kuvveti tamamıyla tecrübe edilmiş ve resmi bir raporla ispat edilmiştir. Evrak-ı nakdiyenin tecrübesinde bir tanesinin kırılması tecrübe edilmiş ve bir tanesinin 1500 defa kırılmasına rağmen kopmadığı görülmüştür.*”¹²⁰

Yukarıda bahsedildiği üzere, gelen paralar sözleşme gereği depoziter olan Osmanlı Bankası'na teslim edilmişti. Ancak Osmanlı Bankası kasaları bu paralar için yeterli olmayınca¹²¹, “*Duyun-ı Umumiye Kasaları*” başlıklı yazıda ifade edildiğine göre, Duyun-ı Umumiye binasındaki kasalar kiralanmış ve yeni evrak-ı nakdiyeler oraya konulmuştu¹²².

Gazetenin ilerleyen sayılarındaki haberlerden anlaşıldığı üzere, basılan paraların geri kalanlarının da İstanbul'a gönderilmesi devam etmişti¹²³. Tamamı 1.200 sandık olan yeni paralardan 1927 yılı Ağustos sonuna kadar 6 parti halinde 500 sandık evrak-ı nakdiye gelmişti. Diğerlerinin de Ekim ortalarına doğru tamamen ulaşılmış olacağı belirtilmekteydi¹²⁴. Son parti paranın ülkeye ulaşması, ancak Kasım ayında gerçekleşebildi¹²⁵. Paralar peyderpey Türkiye'ye geldiği için hepsinin gönderilmesini beklemeden sayım ve inceleme işlemlerine geçilmek istenmiştir. Bu sebeple Eylül'ün birinci gününden itibaren paraların sayımına başlanması ve diğerleri geldikçe sürece devam edilmesi kararlaştırılmıştır¹²⁶.

f) Paraların İnceleme ve Sayım İşlemleri

Paraların Eylül'ün birinci gününden itibaren Duyun-ı Umumiye binasında sayılmasına karar verildikten sonra Evrak-ı Nakdiye Komisyonu azalarına ve Thomas de la Rue şirketinin

120 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1149, 22 Temmuz 1927, s. 2.

121 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1031, 21 Mart 1927, s. 3.

122 “Duyun-ı Umumiye Kasaları”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1160, 2 Ağustos 1927, s. 2.

123 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1169, 11 Ağustos 1927, s. 3; “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1182, 24 Ağustos 1927, s. 2.

124 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1182, 24 Ağustos 1927, s. 2; “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1184, 26 Ağustos 1927, s. 2.

125 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1259, 10 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

126 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1184, 26 Ağustos 1927, s. 2.

İstanbul'daki temsilcilerine davetiye gönderildi¹²⁷. Osmanlı Bankası ise daha önce Duyun-ı Umumiye'de çalışıp da sonradan açığa çıkarılan memurların bir listesini istemişti. Çünkü paraların sayımını yapacak görevlilerin daha önce bu işlerde tecrübesi olanlardan seçilmesi daha akıllıca idi¹²⁸.

Paraların sayım ve değişim işlemleri Duyun-ı Umumiye binasında yapılacağı için burada özel bir daire (Evrak-ı Nakdiye Tasnif ve Mübadele Dairesi) bu iş için ayrılmış ve Ağustos ayı içinde paraların sayım ve muayenesini gerçekleştirecek olan memur kadrosu da oluşturulmuştu. Yeni paralara ait işlemlerin düzenlenmesi için Bank-ı Osmani müdürlerinden Mösyö Amon görevlendirilmişti¹²⁹. Ayrıca Duyun-ı Umumiye ve Osmanlı Bankası'yla diğer malî müesseselerden bu konuda tecrübeli kişiler tayin edilmişti. Memur, müstahdem ve hamallar da dâhil olmak üzere oluşturulan kadro iki yüzü geçmekteydi¹³⁰. Paraların inceleme ve sayım muamelesinde, Evrak-ı Nakdiye Tasnif ve Mübadele Dairesi müdürü Mösyö Amon ile Osmanlı Bankası müdürlerinden bazıları ve Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'nun temsilcilerinden olan Ziraat, İş ve Belçika bankaları veznedarları da hazır bulunmuşlardı. Ayrıca Thomas de la Rue şirketi temsilcilerinden İbrahim Necmi ve Doktor Hikmet Beyler de tetkik ve sayım muamelesine nezaret etmişlerdi¹³¹.

Cumhuriyet Gazetesi'ndeki “*Yeni Evrak-ı Nakdiyemizin Tadadına Başlandı*” başlıklı yazı ile paraların inceleme ve sayım işlemlerinin başladığı kamuoyuna duyurulmuştu. Yazıda belirtildiğine göre, gelen paraların tetkik ve sayım işlemlerine 1 Eylül günü Duyun-ı Umumiye binasında saat 10'dan itibaren başlanmıştı. Bu işlemler için Duyun-ı Umumiye'nin alt katında özel odalar hazırlanmış ve öğleden önce, büyük çelik kasalar içinde muhafaza edilen evrak-ı nakdiye sandıkları Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'ndan seçilen azaların huzurunda açılmıştı. İlk gün (1 Eylül) yalnız 5 sandık açılmış ve paraların sayımı geç vakte kadar devam etmiştir. Bu işle görevli memurlar, yeni paraları şekil, renk, numara ve filigranları bakımından incelemişlerdi. Aynı yazının devamında, Duyun-ı Umumiye'deki özel dairede 500 sandık evrak-ı nakdiye bulunduğu ve tamamı 1.200 sandık olan paralardan 700 sandığın daha Londra'dan geleceği belirtilmekteydi. Ayrıca paraların inceleme ve sayım işlemlerinin 2-3 aya kadar tamamlanarak sonuçlanacağı, ondan sonra değişim işlemlerinin başlayacağı bilgisi de yer almaktaydı (Ek 3)¹³².

Bu süreçte Londra'dan evrak-ı nakdiye gelmeye devam ederken inceleme işlemleri de eş zamanlı olarak gerçekleştirilmekteydi. 6 Ekim tarihli gazetede habere göre, paraların büyük bir kısmının sayım işlemleri bitmişti. Paraların son tertibinin de İstanbul'a

127 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1182, 24 Ağustos 1927, s. 2.

128 “Duyun-ı Umumiye Kasaları”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1160, 2 Ağustos 1927, s. 2.

129 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1169, 11 Ağustos 1927, s. 3.

130 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1184, 26 Ağustos 1927, s. 2.

131 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemizin Tadadına Başlandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1191, 2 Eylül 1927, s. 2.

132 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemizin Tadadına Başlandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1191, 2 Eylül 1927, s. 1-2.

gelmesinden sonra işlemlerin Ekim ayı sonuna kadar tamamlanacağı ve yeni paraların bir ay sonra Osmanlı Bankası aracılığıyla tedavüle çıkarılacağı bildirilmekteydi. Haberde paralarla ilgili işlemlerde acele edilmesinin gerekçesi şu şekilde açıklanmıştı: “*Duyun-ı Umumiye, yıpranmış evrak-ı nakdiyeyi epey zamandan beri tebdil etmediği için piyasada pek çok fersude para bulunmaktadır ve bunlar her gün biraz daha yıpranmaktadır. Bu nedenle yeni evrak-ı nakdiyenin değişimine bir an önce başlamak ve bitirmek lazımdır.*”¹³³ Ancak paraların zamanında İstanbul’a gönderilememesi sayım ve inceleme işlemlerini geciktirmekteydi. Ekim ayı sonunda, Osmanlı Bankası direktörü, Maliye Vekili ile görüşmüş ve paraların ancak Aralık ayı başında tedavüle çıkacağını bildirmişti¹³⁴.

Londra’dan İstanbul’a son tertip olarak gelen 80 sandık para, 9 Kasım günü Duyun-ı Umumiye İdaresi’nde evrak-ı nakdiye sayımında görevli memurlar ile Evrak-ı Nakdiye Komisyonu’nda bulunan banka temsilcilerinin huzurunda açılmış ve sayım işlemine geçilmişti. Kasım ayı boyunca devam eden sayım işlemleri tamamlandıktan sonra paraların mübadelesine başlanması kararlaştırılmıştı¹³⁵.

g) Paraların Tedavüle Çıkması ve Mübadele İşlemleri

Yeni evrak-ı nakdiyelerin eskileriyle değişim işlemlerinin nasıl yapılacağı ile ilgili hususlar daha evvel yayımlanan talimatnamede ilan edilmişti. Konunun ayrıntıları ise paraların sayım ve inceleme işlemlerinden önce gazetelerde gündeme getirilmişti. Bu doğrultuda Cumhuriyet Gazetesi’nin 26 Ağustos 1927 tarihli ve “*Yeni Evrak-ı Nakdiye*” başlıklı yazısında ifade edildiği üzere; mübadeleye önce İş, Ziraat ve Osmanlı Bankaları gişelerinden başlanması kararlaştırılmıştı. Daha sonra bu konudaki tecrübesine istinaden bu iş sadece Osmanlı Bankası’na bırakılmıştı. Diğer bankalar ise ellerindeki paraları Osmanlı Bankası’nın Duyun-ı Umumiye şubesinden toptan değiştirebilecekler ve kendi gişelerinden halka yeni evrak-ı nakdiye verebileceklerdi. Aynı zamanda Osmanlı Bankası’nın Duyun-ı Umumiye şubesi sırf halka mahsus olmak üzere hususi bir gişe de tahsis edecekti¹³⁶.

Ağustos ayı itibariyle gazetelerde, değişim işlemlerine Ekim sonlarında başlanacağı yazılmaktaydı¹³⁷. Ancak Ekim ayına gelindiğinde bu tarihin Kasım ayı sonlarına ertelendiği duyuruldu¹³⁸. Bu duruma muhtemelen paraların ülkeye gelişinin gecikmesi ve buna bağlı olarak da sayım işlemlerinin uzaması neden olmuştu. Bundan dolayı, sayım ve inceleme işlemleri tamamlandıktan sonra paraların 5 Aralık 1927’den itibaren mübadelesine karar

133 “Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1225, 6 Teşrin-i Evvel 1927, s. 2.

134 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1249, 31 Teşrin-i Evvel 1927, s. 3.

135 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1259, 10 Teşrin-i Sani 1927, s. 2; “Yeni Evrak-ı Nakdiye Ancak Piyasadaki Miktarı Göre Tebdil Edilecek”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1262, 13 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

136 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1184, 26 Ağustos 1927, s. 2.

137 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1184, 26 Ağustos 1927, s. 2.

138 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1234, 15 Teşrin-i Evvel 1927, s. 2.

verildi. Paraların değişimi konusu, Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'nda gündeme gelmiş ve bu doğrultuda bazı kararlar alınmıştı. Buna göre; “*yeni paraların sayım ve teslim işlemleri son bulduğu zaman bütün maliye şubelerine, bankalara ve mal sandıklarına dağıtılacak ve bu müesseseler aracılığıyla halkın elindeki paranın değişimi gerçekleşecektir.*” Fakat süreç böyle yürümedi. Osmanlı Bankası, paraların bu şekilde değişimi esnasında birtakım yolsuzlukların olabileceği ihtimaliyle komisyonun bu kararına itiraz etti. Osmanlı Bankası yeni paraların tamamının kendi gişelerinde değişiminde ısrar edince bu konu komisyonda önemli tartışmalara neden oldu. İlgili makamlar, paraların sadece Osmanlı Bankası gişelerinde değiştirilmesinin çok uzun süreceği ve bunun da halkın aleyhine olacağı görüşündeydiler. Bu nedenle paraların ilgili bankalara bölüştürülerek muhtelif mahallerde ve aynı zamanda değişimine başlanması gerektiğini savunuyorlardı. Hatta yeni evrak-ı nakdiye hakkındaki kanunun ilgili maddesindeki “*değişim işlemlerinin 6 ay zarfında gerçekleştirilmesi gerektiği*” hususu hatırlatılarak aksi takdirde söz konusu işlemlerin belirtilen tarihte tamamlanamayacağını iddia etmişlerdi. Buna karşılık Osmanlı Bankası, bütün vilayetlerde ve birçok kaza merkezinde şubelerinin olması dolayısıyla mübadele işlemlerinin seri bir şekilde yapılabileceğinde ısrarlıydı. Bunun üzerine soruna çözüm bulmak amacıyla Maliye Vekili Abdülhalik Bey, hemen İstanbul'a gelerek komisyonu kendi başkanlığında toplantıya davet etti¹³⁹.

Sorunun nasıl çözüme kavuşturulduğu 17 Kasım tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin “*Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Tebdili İçün Bir Şekil Bulundu*” başlıklı yazısında değerlendirilmekteydi. Yazıda ifade edildiğine göre, bu konuda Osmanlı Bankası ile Maliye Vekâleti arasındaki görüşmeler neticesinde mübadelenin esas ve ayrıntıları şu şekilde belirlenmişti: “*Paralar, Duyun-ı Umumiye vasıtasıyla İstanbul'daki bütün bankalara, müessesat-ı maliyeye, mal sandıklarına, maliye şubelerine getirecekleri eski paralara karşılık tevzi edilecek bir müessese tarafından piyasaya çıkarılacaktır. Değişim işlemleri 6 ay devam edecektir. Bu müddet zarfında hem Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesi hem de Osmanlı parası piyasada tedavül edebilecektir. Bu sürenin sonunda Osmanlı parası tedavülden kalkacaktır. Duyun-ı Umumiye'de toplanacak olan eski paralar, yenileri ile değiştirilir değiştirilmez zımbalanacak ve mübadelenin bitiminde birer birer sayılmak suretiyle Maliye Vekâletine teslim edilecektir. Vekâlet bundan sonra bunları imha edecektir.*”¹⁴⁰

Paraların tedavüle çıkarılması ve değişimi meselesinin esaslarının tartışıldığı bir dönemde başka sorunlar da gündeme gelmeye başlamıştı. Bunlardan biri yeni paraların değişimi yapılırken halkın elinde bulunan yıpranmış ve numaraları farklı ya da eksik olan paraların nasıl değiştirileceği meselesiydi. Bu hususta, söz konusu paraların yenileri ile

139 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1259, 10 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

140 “Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Tebdili İçün Bir Şekil Bulundu”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1266, 17 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

değiştirilebilmesi için özel bir komisyon oluşturulacağı ve şüpheli paraların mübadeleden önce komisyona gönderilerek inceleneceği yönünde bir açıklama yapılmıştı¹⁴¹.

Diğer bir mesele ise piyasada “*ufak para/ufaklık buhranı*” yaşanabileceği endişesiydi. Nitekim yeni evrak-ı nakdiyelerde yarım liralıklar olmadığından piyasadakiler tedavülden kaldırıldığında yerine 1 liralıklar kullanılmaya başlanacaktı. Tedavülde olan yarım liralıkların miktarı 7-8 milyon kadardı ve tedavülden bu kadar ufak para kaldırılmış olacaktı. Bu konu Evrak-ı Nakdiye Komisyonu'nun daha evvelki bir toplantısında görüşülmüş ve yarım liralıklar tedavülden kaldırıldığında ufak para buhranının ortaya çıkacağı hususuna Hükümetin dikkati çekilmişti. Maliye Vekâleti ise böyle bir buhranın önüne geçmek için gerekli tedbirlerin alınacağı hususunda kamuoyunu bilgilendirmişti. Söz konusu tedbir, “*1 liralık evrak-ı nakdiyeden bir miktarını tedavülden kaldırarak yerine aynı miktarda 25 kuruşluk nikel para bastırmak*” şeklindeydi¹⁴². 21 Kasım tarihli gazetede haberde, Maliye Vekâleti tarafından 10 milyon lira kıymetinde 25 kuruşluk para basılması için bir kanun layihası hazırlanmakta olduğu ve hızlı bir şekilde Meclisten çıkarılacağı yazılmaktaydı¹⁴³. Hatta Darphanede her türlü tertibat alındığı için beklenti Kasım ayının son haftasında paranın basımının gerçekleşmesi yönündeydi. Ayrıca ufaklık buhranına mani olmak için Maliye Vekâleti'nin ihtiyatta bulundurduğu fazla miktarda bronz parayı da piyasaya arz edeceği bildirilmekteydi¹⁴⁴. Öte yandan 11 Aralık 1927'de kabul edilen bir kanunla, söz konusu ihtiyacı gidermeye yönelik olarak 25, 10 ve 5 kuruşluk olmak üzere 5 milyon liralık üç çeşit bronz nikel para basılması kararlaştırılmıştı¹⁴⁵.

Tartışılan başka bir sorun, tedavüle çıkarılacak yeni Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinin miktarının tedavülde bulunan para miktarıyla örtüşmemesi hususuydu. Bu konu gazetede “*Yeni Evrak-ı Nakdiye Ancak Piyasadaki Miktarı Göre Tebdil Edilecek*” başlığıyla gündeme getirilmişti. Yazıda verilen bilgilere göre, tedavülde olan 157 milyon liralık evrak-ı nakdiyenin gerek işgal esnasında ve gerekse muhtelif sebeplerden dolayı yaklaşık 40 milyonu mahvolmuş ve tedavülden kalkmıştı. Bu yüzden tedavülde bulunan mevcut paranın miktarı azalmıştı. Oysa yeni basılan evrak-ı nakdiye, tedavülde bulunması gereken 157 milyona göre 40 milyon

141 “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1259, 10 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

142 “Yeni Evrak-ı Nakdiye Ancak Piyasadaki Miktarı Göre Tebdil Edilecek”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1262, 13 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

143 “Yeni Paralarımız”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1270, 21 Teşrin-i Sani 1927, s. 2. Daha evvel 16 Nisan 1925'te “Yeniden Üç Milyon Liralık Madeni Ufaklık Meskûkât Darbı Hakkında Kanun” kabul edilmişti. Bu kanunun birinci maddesine göre, 12 Şubat 1924 tarihli kanunda 2 milyonluk para basma yetkisi 5 milyon liraya çıkarılıyordu. *Resmî Gazete*, No: 96, 23 Nisan 1925, s. 111. 11 Aralık 1927'de “Yeniden 5 Milyon Liralık Madeni Ufaklık Meskûkât Darbı Hakkında Kanun Layihası” sunulmuştu. BCA, 30.18.1.1/26.68.14/11.12.1927. Söz konusu layiha kanunlaşmıştır. 4 Şubat 1928 tarih ve 1207 sayılı “Yeniden Beş Milyon Madeni Ufaklık Meskûkât Darb ve İhracı Mezuniyetine Dair Kanun”, *Düstur*; III. Tertip, C. 9, Ankara 1948, Devlet Matbaası, s. 102.

144 “Yeni Paralarımız”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1270, 21 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

145 Ayrıca bu paraların basımı için gerekli görülen pulların “Müzayede Münakasa ve İhale Kanununun” 18. maddesinin “z” fıkrası doğrultusunda pazarlık suretiyle satın alınması kararlaştırılmıştı. BCA, 30.18.1.1/26.68.3/11.12.1927.

civarında fazla idi. Yazının devamında, konu hakkında yapılan görüşmeler neticesinde, yeni evrak-ı nakdiyeden sadece, piyasada mevcut olan evrak-ı nakdiye miktarının tedavüle çıkarılması ve geri kalanının ise ihtiyat olarak muhafazasının kararlaştırıldığı yazılmaktaydı. Bu husus ile ilgili olarak Borsa Komiseri Kemaleddin Bey, Cumhuriyet Gazetesi muhbirine bir açıklama yaparak, “*tedavüle çıkarılacak yeni Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinin miktarının hali hazırda tedavülde bulunan para adedi kadar olacağını*” belirtti¹⁴⁶.

Konu hakkında gazetenin “*Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Tebdili İçün Bir Şekil Bulundu*”, başlıklı yazısında “*Duyun-ı Umumiye, kendisine ne kadar eski para getirilirse o miktarda yeni para vereceğine göre Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinden geriye kalanlar ihtiyat olarak muhafaza edilmek üzere Vekâlete gönderilecektir*” şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. Yazının devamında paranın değişiminin ayrıntıları da ele alınmaktaydı. Bu doğrultuda İstanbul dışındaki eski paraların değişiminin nasıl olacağı hakkında bilgi veriliyordu. Kararlaştırıldığı üzere, yabancı ülkelerde özellikle Balkan ülkelerinde bulunan evrak-ı nakdiye oradaki bankalar vasıtasıyla İstanbul’a getirilecek ve buradan yenisi alınacaktı. Mübadele işlemleri Anadolu’da da aynen İstanbul’daki gibi gerçekleşecek, mahalli mal sandıkları eski parayı İstanbul’a göndererek yenisini alacaklardı. Şayet tespit edilen bu şekil, paraların süratle mübadelesine kâfi gelmezse o vakit özel kurumlar da doğrudan doğruya Duyun-ı Umumiye’de para değişimine girişebilecekleri¹⁴⁷.

Maliye Vekâleti’nin, tedavüle çıkarılacak yeni paralar hakkında yayımladığı ilanda şu esaslar belirtiliyordu: “*5 Aralık Pazartesi gününden itibaren İstanbul’da Duyun-ı Umumiye binasında, mübadele komisyonu gişelerinde şimdilik ilk günlere mahsus olmak üzere sadece mal sandıklarıyla bankalara ait evrak-ı nakdiye yeni evrak-ı nakdiye ile değiştirilecektir. 6 ay içinde paraların değişimi mecburidir, bundan sonra değişim yasaktır. İstanbul’da mal sandıklarıyla tüm bankalar 5 Aralık’tan itibaren tüm ödemeleri diğer evrak ile icra ederek eski evrak-ı nakdiyeyi tedavüle vaz etmeyeceklerdir. Mübadeleye başlama tarihleri ayrı ayrı icab eden yerlerde ilan olunacaktır. İstanbul’dan sonra Ankara, İzmir, Adana ve Samsun’da birer ikişer gün ara ile mübadele muamelesine başlanacaktır.*”¹⁴⁸

Cumhuriyet Gazetesi’nin “*Evrak-ı Nakdiyenin Mübadelesine Yarın Başlanıyor*” başlıklı yazısında, bankalar ve maliye müesseseleri tarafından getirilen paraların Aralık ayının 5’inden 15’ine kadar değişiminin gerçekleştirileceği bildiriliyordu. Buna dayanarak İstanbul’daki bazı bankalar 3 Aralık’tan itibaren eski paraları Duyun-ı Umumiye İdaresi’ne getirmeye başlamışlardı¹⁴⁹.

146 “Yeni Evrak-ı Nakdiye Ancak Piyasadaki Miktarı Göre Tebdil Edilecek”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1262, 13 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

147 “Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Tebdili İçün Bir Şekil Bulundu”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1266, 17 Teşrin-i Sani 1927, s. 2.

148 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1279, 30 Teşrin-i Sani 1927, s. 2; “Maliye Vekâletinden”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1280, 1 Kanun-ı Evvel 1927, s. 6.

149 “Evrak-ı Nakdiyenin Mübadelesine Yarın Başlanıyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1283, 4 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

Cumhuriyet paralarının tedavüle çıkarılması hususu, gazetede ki “*Yeni Paralarımız Piyasaya Çıktı*” başlıklı yazıyla kamuoyuna duyurulmuştu. Alınan karar doğrultusunda Cumhuriyet evrak-ı nakdiesinin değiştirilmesine 5 Aralık 1927 günü sabah itibariyle başlanmıştı. Piyasaya 20 milyon para çıkarılmış ve bunun 7 milyonu Ziraat Bankası’na verilmişti. Mübadele Komisyonu’nun belirlediği sıraya göre bankalar sabah 9’dan itibaren yeni paraları almışlar ve değişim işlemlerini bunlarla yapmışlardı. Yazıda belirtildiğine göre, yeni paralar halk arasında büyük ilgi görmüştü ve pek çok kişi aldıkları Cumhuriyet evrak-ı nakdieslerini birbirlerine göstererek sevincini paylaşıyordu. Osmanlı Bankası, Defterdarlık, Ziraat ve İş Bankası’na yeni paralar 4 Aralık akşamı itibariyle verilmişti. Defterdarlık, 5 Aralık günü, yeni parayı Vali Bey’in istihkak bordrosunu ödemek suretiyle piyasaya çıkarmıştı. Duyun-ı Umumiye’de 150 kişilik bir heyet, değiştirilecek paraları saymak için görevlendirilmişti. Halkın elindeki yırtık ve numaraları farklı paraların muayenesi ve değişimi için de ayrıca bir komisyon oluşturulmuştu. Bu tür paralar komisyona gönderilecek, duruma göre ya değiştirilecek veya reddedilecekti¹⁵⁰.

Maliye Vekâleti’ne 4 Aralık’ta gönderilen 2 milyon tutarındaki yeni para 6 Aralık’ta Ankara’ya ulaşmış ve 7 Aralık’tan itibaren maaşların yeni para ile ödeneceği bildirilmişti¹⁵¹. 15-20 gün sonra da yeni paraların Türkiye’nin her tarafında tedavüle çıkmış olacağı belirtiliyordu¹⁵². Gazetede yer alan bilgilere göre, paraların piyasaya çıkarılmasının ardından özellikle bazı sahtekârların Anadolu köylüsünü 10 liralıkları 50; 5 liralıkları da 10 lira diye göstererek kandırmaya çalışacaklarına dair endişe vardı¹⁵³. Bu yüzden 6 Aralık tarihli gazetelerde yeni paraların resimleri yayımlanmış ertesi gün de yeni paraların ayrıntılı tanıtımı şu şekilde yapılmıştı (Ek 4):

“1 liralıklar: *Yüz tarafında ortada ziraatı temsil eden bir resim vardır. Bu resimde genç Türk köylüsünün çift sürdüğü görülüyor. İkinci planda görülen dağ, eski Ankara’yı, Meclis binası da yeni Ankara’yı remz eder. Bunun bordürü hatt-ı kufi olarak “1 Türk lirası” ibaresinin tekrarı ile teşkil edilmiştir. 1 liralığın arkasındaki bina Maliye vekâleti binasıdır. Çerçeveyi teşkil eden motifler çok eski Türk sanayi-i tezyinesi bakayasından iktibas edilmiştir. Filigran, Gazinin portresidir.*

5 liralıklar: *Yüz tarafındaki ve ortadaki resim bozkurt timsalidir. Bu mevzuun terkindeki mana şudur: Türk’ün çok eski bir remzi olan hilalin ortasından yeni bir sıçrayışla şahlanan bozkurdu Ankara’dan doğan parlak bir güneş, altın ışıklarıyla takdis ediyor. Sağ tarafındaki*

150 “Yeni Paralarımız Piyasaya Çıktı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1285, 6 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1-2.

151 “Yeni Paralarımız Piyasaya Çıktı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1285, 6 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1-2.

152 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz Hakkında Müfid Malumat”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1286, 7 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1. Nitekim ilerleyen günlerde yeni evrak-ı nakdieseler, posta ile gönderilmesi zaman alacağından Ankara’dan uçak ile Diyarbakır, Elazığ ve Van’a gönderilmişti. “Yeni Evrak-ı Nakdiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1301, 22 Kanun-ı Evvel 1927, s. 4.

153 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz Hakkında Müfid Malumat”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1286, 7 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

küçük dairenin içinde ilk meclis binası vardır. Arkasındaki resim Ankara Bend deresini ve köprüsünü gösteren şirin bir manzaradır.

10 liralıklar: 10 liralıklar iki mütenazır çerçeveden müteşekkildir. Soldaki beyzanın içinde Gazi'nin filigran olarak portresi, soldakinin içinde 5 liralıklardaki bozkurt timsalinin küçük mikyasa bir numunesi vardır. Arkasında dört köşe çerçeve dâhilindeki resim Ankara Debbağhane köprüsü cihetinden eski kalenin görünüşüdür. Çerçevenin üstünde kufi olarak "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresi vardır.

50 liralıklar: 10 liralıklara hiç benzemeyen bir şekilde iki taraflı bir çerçeveden terekkiüp eder. Etrafındaki bordür "üç iplik Rumi" denilen çok eski bir Türk tezyinatıdır. Bunların zemin rengini teşkil eden şekil birbiri içinden çıkmış serbest hututdan müteşekkil bir resimdir. Bu hutut el ile hakk edilmiş olduğundan aynı serbestiyi muhafaza etmek şartıyla kopyası adimü'l imkândır. Sağ ve soldaki çerçevelerden birinde Gazi'nin portreleri, mukabil çerçevede filigran olarak kufi hutut ile "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresi vardır. 50 liralıkların arkasındaki resim Afyonkarahisar'ın umumi manzarasıdır.

100 liralıklar: 100 liralıkların hususi bir tarzda tertip edilmiş olan çerçevenin ortasında Gazi hazretlerinin portresi ve filigran, 50 liralıktakinin aynıdır. Arka tarafına gelince; bunun şekli eski Türk mimarisini temsilen yapılmıştır. Bu şekil tamamen orijinaldir. Bu iki kubbenin arasındaki balkondan görünen manzara, Debbağhane köprüsü tarafından Ankara'nın umumi manzarasıdır.

500 liralıklar: Bu para kufi hatları temsilen yapılmış tezyini bir tertip üzerine bir tarafta Gazi hazretlerinin portresi, diğer tarafta da çok eski Türk asarının bir şaheseri olan Sivas'taki (Gök medrese)nin resmi vardır. Arka tarafına yine aynı usluba muvafık olarak yapılmış bir çerçeve içinde Sivas'ın umumi manzarası vardır. Bu kıymetli tezyinatı hemen kufi hatları takliden yapılmış denilebilir. Londra'da en çok beğenilen paramız budur.

1000 liralıklar: 1000 liralıklarda ay şeklinde bir çerçeve içinde Gazi hazretlerinin portresi vardır. Ayın içindeki tezyinat çelik hakkı olduğu halde muhtelif renk derecelerine ayrılmıştır. Portrenin etrafından çıkan bir güneş her tarafı hususiyle "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresini parlatmaktadır. Arkasındaki resim Sakarya'nın umumi manzarasıdır. Etrafındaki çerçeve tamamen çelik hakkı ile yapılmış hutut-ı hendesiyedir. Zemini Türk tezyin sanatına muvafık bir tarzda parmaklı şeklinde yapılmış ve her murabbaın ortasında mikroskobik bir yazı ile "bin lira" yazılıdır.¹⁵⁴

Paraların tedavüle çıkmasıyla birlikte değişimi gerçekleştirilen evrak-ı nakdiye miktarı ile ilgili bilgiler de gazetelerde yer almıştı. Cumhuriyet Gazetesi'nin "Ne Kadar Para Mübadele

154 "Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz Hakkında Müfid Malumat", *Cumhuriyet*, Sayı: 1286, 7 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

Edildi” başlıklı yazısında Evrak-ı Nakdiye Mübadele Dairesinden alınan bilgiye göre 5, 6 ve 7 Aralık'ta 15.871.592 liralık evrak-ı nakdiyenin mübadele edildiği belirtiliyordu¹⁵⁵. Dairenin yayımladığı tebliğde bu miktarın 10 Aralık akşamı 16.893.143 liraya¹⁵⁶, 13 Aralık akşamı itibarıyla de 18.967.943 liraya ulaştığı bildirilmekteydi¹⁵⁷.

Cumhuriyet Gazetesi'nin daha evvelki sayılarında halkın elindeki paraları 15 Aralık'tan itibaren değiştirebilecekleri duyurulmuşsa da¹⁵⁸ 15 Aralık tarihli ve “*Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Mübadelesi*” başlıklı yazıda ahalinin elindeki paraların mübadelesine 2 Ocak 1928 günü başlanacağı yazılmaktaydı. Eski paraları değiştirmek isteyenler cuma ve diğer tatil günleri hariç her gün saat 2'den 5'e kadar İstanbul'da Duyun-ı Umumiye binasındaki Mübadele Dairesi veznesine müracaat edebileceklerdi¹⁵⁹. Mübadele işlemlerinin nasıl gerçekleştirileceği yayımlanan talimatname ile belirlenmiş olsa da ilerleyen günlerde bu konuda bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bazı kişiler tarafından eski evrak-ı nakdiyelerin vilayetlerden noksan kıymette alınıp İstanbul'da değiştirmek suretiyle ihtikâra sebebiyet verdiği yönünde şikâyetler ortaya çıktı. Bu yüzden ihtikârî önlemek amacıyla 19 Şubat 1928 tarihinde “Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Eskileriyle Mübadelesine Dair Talimatname”nin ilgili maddesinde değişiklik yapılması kararlaştırıldı¹⁶⁰.

Yeni paraların tedavüle çıkmasıyla birlikte 701 sayılı kanun gereği Osmanlı paralarının 6 ay kullanımında kalmasına imkân tanınmıştı. Ancak değişim işlemleri zamanında tamamlanamayınca bu süre 23 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilen 1317 sayılı kanunla 3 ay daha uzatıldı¹⁶¹. Konu ile ilgili ayrıntılar 4 Eylül 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin “*Evrak-ı Nakdiyenin Tebdili Bugün Nihayet Buluyor*” başlıklı yazısında değerlendirildi. Yazıda, 153 milyon liralık evrak-ı nakdiyeden o tarihe kadar ancak 146.758.806 milyonun değiştirildiği belirtiliyordu. Bununla birlikte henüz taşra mal sandıklarındaki evrak-ı nakdiyeler gönderilmediğinden bu farkın değişebileceği de ifade edilmekteydi. Yazının devamında evrak-ı nakdiyenin tebdil muamelesine 4 Eylül günü saat 5 itibarıyla her yerde son verileceğinden para değiştirmek için gelenlerin oldukça kalabalık olduğuna da vurgu yapılmıştı¹⁶².

155 “Ne Kadar Para Mübadele Edildi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1288, 9 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

156 “Evrak-ı Nakdiye Mübadele Dairesinin Tebliği”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1291, 12 Kanun-ı Evvel 1927, s. 3.

157 “Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Mübadelesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1294, 15 Kanun-ı Evvel 1927, s. 4.

158 “Evrak-ı Nakdiyenin Mübadelesine Yarın Başlanıyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1283, 4 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1; “Yeni Paralarımız Piyasaya Çıktı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1285, 6 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

159 “Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Mübadelesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1294, 15 Kanun-ı Evvel 1927, s. 4.

160 BCA, 30.18.1.1/27.82.6/19.02.1928, Dosya Ek: 129-21. 19 Şubat 1928 tarih ve 6211 sayılı “Yeni Evrak-ı Nakdiyenin Eskileriyle Mübadelesine Dair Olan Talimatnamenin On İkinci Maddesinin Tadili Hakkında Kararname”, *Düstur*, III. Tertip, C. 9, Ankara 1948, Devlet Matbaası, s. 108-110.

161 23 Mayıs 1928 tarih ve 1317 sayılı “Mevcut Evrak-ı Nakdiyenin Yenileriyle İstipdiline Dair Olan Kanunun Üçüncü Maddesinde Muayyen Müddetin Temdidine Dair Kanun”, *Düstur*, III. Tertip, C. 9, Ankara 1948, Devlet Matbaası, s. 687.

162 “Evrak-ı Nakdiyenin Tebdili Bugün Son Buluyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1553, 4 Eylül 1928, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi'nin “*Eski Paraların Tebdili Muamelesi Dün Nihayet Buldu*” başlıklı yazısında paraların değişim süresinin sona ermesine rağmen 4 Eylül günü mesai sonrası hâlâ Duyun-ı Umumiye İdaresi önünde paraları değiştirmek için gelen vatandaşların olduğu belirtilmekteydi. Hatta yaşanan bir olayın ayrıntılarına da gazetede yer verilmişti. Yazıda, Eyüp Sultan’da oturan yaşlı ve fakir bir kadının bahçesinde bir küp içinde biriktirdiği paraları komşularına göstermeden çıkarıp getirdiği; ancak mübadele işlemleri son bulduğu için paraları değiştiremediği, bundan dolayı da ağlayarak herkese yalvardığı anlatılmaktaydı¹⁶³. “*Elde Kalan Paraların Değiştirilmesine İmkân Yok*” başlıklı yazıda ise ertesi gün de paraların değişimi için pek çok kişinin Duyun-ı Umumiye İdaresi’ne müracaat ettiği yazılıydı. Bu kişilere bu zamana kadar neden gelmedikleri sorulduğunda bir kısmı süreçten haberdar olmadığını söylerken; bir kısmı “*eski para*” ifadesinden kirliliği ve yıpranmış parayı anladıklarını, diğer bir kısmı ise eski paranın üzerinde “*altın ile mübadele edilecektir*” kaydı olduğu için eski paraları getirmediklerini ifade etmişlerdi. Ayrıca hemen hepsi ellerindeki paraları “*cenaze masrafları (kefen parası)*” için sakladıklarını söyleyerek görevlileri ikna etmeye çalışmışlardı. Defterdar Şefik Bey bu konuya açıklık getirmek amacıyla gazetecilere verdiği beyanatta, eski paraların değişimi için yeterince süre tanındığını, ancak bundan sonra bir şey yapılamayacağını kesin bir dille ifade etmişti¹⁶⁴. Buna rağmen yine de vatandaşların ellerindeki eski paraları değiştirmekte ısrarcı oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim yazıda Trabzon’dan da örnek verilmek suretiyle benzer olayların pek çok taşra şehrinde yaşandığına işaret edilmekteydi¹⁶⁵.

Bankalar, şirketler, maliye müesseseleri ve maliye tahsil şubeleri ile taşrada mal sandıkları 4 Eylül akşamı itibarıyla ellerindeki paranın miktarını liste halinde Mübadele Komisyonu’na teslim etti. Mübadele Komisyonu bu listelerin muhtevasını 5 Eylül akşamına kadar Maliye Vekâleti’ne bildirmek zorundaydı. Tasfiye işlemleri için de Tütün İhisar İdaresi’nde bir komisyon oluşturulmuştu¹⁶⁶. 5 Eylül’e kadar 146 milyon lira mübadele edilmişti. Bu miktara sadece Eylül’ün birine kadar taşrada mübadele edilen ile ayın dördüne kadar İstanbul’da mübadele edilen dâhildi. Ayın birinden dördüncü günü akşamına kadar taşrada mübadele edilen miktar belli değildi. O nedenle geri kalan miktarın bu dört gün zarfında değiştirilmiş olması muhtemeldi¹⁶⁷.

Öte yandan piyasadan toplanan eski paraların düzenli olarak bu konuda görevlendirilmiş olan komisyona gönderilerek onların denetiminde imha edilmesi söz konusuydu. Bu paraların

163 “Eski Paraların Tebdili Muamelesi Dün Nihayet Buldu”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1554, 5 Eylül 1928, s. 1.

164 “Elde Kalan Paraların Değiştirilmesine İmkân Yok”, *Cumhuriyet*, Sayı:1555, 6 Eylül 1928, s. 2.

165 “Evrak-ı Nakdiye Mübadelesi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1556, 7 Eylül 1928, s. 2.

166 “Eski Paraların Tebdili Muamelesi Dün Nihayet Buldu”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1554, 5 Eylül 1928, s. 3.

167 “Elde Kalan Paraların Değiştirilmesine İmkân Yok”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1555, 6 Eylül 1928, s. 2.

cins ve miktarları gazetelerde halka ilan edilecekti¹⁶⁸. Ayrıca Hükümet imha edilen evrak-ı nakdiyenin miktarını tespit etmek için bir takım düzenlemeler de yapmıştı¹⁶⁹.

h) Yeni Paraların Kullanımında Dikkat Edilecek Hususlar

Paraların tedavüle çıkmasıyla birlikte gazetede yazılarda gündeme getirilen konulardan biri yeni paraların kullanılmasında dikkat edilecek hususlardı. Çünkü paralar çok büyük bir emek ve çalışmanın sonucunda basılmış ve dolaşıma sokulmuştu. Bundan dolayı nasıl kullanılacağı önemliydi. Yeni paraların ülkeye gelmeye başladığı günlerden itibaren gazete sayfalarında Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinin özellikleri ile ilgili bir takım tespitler yapıldığı görülmektedir. Bu değerlendirmelerde “dünyanın en büyük ve son sistem tab’ müessesesi” olan Thomas de la Rue’de, “taydus” usulü ile basılan evrak-ı nakdiyelerin, kullanılmakta olan paralarla kıyaslanamayacak derecede zarif ve sağlam olduğu belirtiliyordu. Öyle ki, her bir evrak-ı nakdiye iki bin defa katlanmaya dayanıklıydı, bu nedenle kısa zamanda eskimeyecekti. Paraların ebadı ise tedavüldeki paralardan daha küçük olduğu için hem daha zarif hem de cüzdana girebilecek mahiyeteydi¹⁷⁰.

Başka bir değerlendirmede yeni paralarla eskilerinin karşılaştırılması şu şekilde yapılmaktaydı: “eski evrak-ı nakdiye gayr-i melhuz bir badire neticesinde mevki-i tedavüle çıkarıldığı için kâğıtları mükemmel olmadığı gibi tab’ları da nefis değildi. Fakat yeni evrak-ı nakdiyemiz vesait-i mübadelede aranan bütün evsafı camidir.” Ancak yeni paraların bütün bu güzellik ve özelliklerinin yanında tek kusurunun üzerine fazla tazyik yapıldığı zaman boyasının iz bırakıyor olmasıydı. Ancak uzmanlar bunun zamanla kaybolacağını ifade etmişlerdi¹⁷¹.

Cumhuriyet Gazetesi’nin “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz Hakkında Müfid Malumat” başlığı ile yayımlanan yazısında, paraların üzerindeki resim ve şekillerin diğer hükümetlerin paralarındakilere benzememesine dikkat edildiği; hatta yeni paraların her birinin diğerine benzememesi için de ayrı şekiller kullanılmasına özen gösterildiği belirtilmekteydi. Paraların yazılarının hattat Ahmet Bey tarafından yazıldığı ve her kıymette rika, divani, sülüs, nesih, talik olmak üzere yazının şeklinin değiştirildiği belirtilmekteydi. Ayrıca paraların sayılmasında kolaylık olması için her köşesine kıymetleri Türkçe ve Fransızca olarak yazılmış ve seri numaraları da dört köşesine konulmuştu¹⁷².

168 Akyıldız, a.g.e., s. 209.

169 BCA, 30.18.1.2/1.12.33/16.01.1929. Ayrıca bu konuda 23 Mart 1929 tarih ve 1408 sayılı “İmha Edilen Evrak-ı Nakdiye Miktarının Tesbitine Dair Kanun”, *Düstur*, III. Tertip, C. 10, Ankara 1953, Başvekâlet Devlet Matbaası, s. 292-293.

170 “Bir Liralık Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Geliyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 962, 11 Kanun-ı Sani 1927, s. 3.

171 “Yeni Paralarımız Piyasaya Çıktı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1285, 6 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

172 “Yeni Evrak-ı Nakdiyemiz Hakkında Müfid Malumat”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1286, 7 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2. İkinci sayfada aynı yazının başlığı “Yeni Paralarımız Hakkında Müfid Malumat” olarak verilmiştir.

Görüldüğü üzere en modern teknoloji ile basılan paraların ayırt edici özelliklere sahip olması ister istemez onların kullanılması meselesini de önemli hale getirmişti. Daha paralar piyasaya çıkmadan, gazetede halkı bilinçlendirmek adına yayımlanan pek çok yazının içeriğinde bu bahse yer verilmişti. Cumhuriyet Gazetesi'nin "*Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi*" başlıklı yazısının içeriğinde paraların kullanılmasında yapılan yanlışlıklara ilişkin şu değerlendirme yapılmaktaydı: "*Bazı kimselerde manasız ve lüzumsuz ve hatta muzırr bir huy var. Eline geçen kâğıt para üzerine hesap yapar, imza atar hatta koskoca bir de mühür basar.*" Yazıda, bu tarz hareketlerin çirkin olduğu kadar evrak-ı nakdiyenin pek çabuk yırtılmasına, eskimesine, kirlenmesine sebep olduğuna dikkat çekilerek bu hususta okuyuculara, herkesin menfaati için paraların "*hüsn-i muhafaza edilmesi ve temiz tutulması*" yönünde tavsiyede bulunulmaktaydı. Yazının devamında eski Osmanlı Bankası müdürlerinden Berç Keresteciyan Efendi'nin konu ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmesine de şu şekilde yer verilmişti: "*1915 senesi ortasında madenî paraların mevki-i tedavülden çekilmesi ve yerine evrak-ı nakdiyenin kaim olması Türkiye ahalisi için bir (nouveau) yenilik idi. Vaki bundan evvel Osmanlı Bankasının banknotları piyasaya çıkarılmış idi ise de bunların miktarı ancak 2 milyon liraya baliğ olduğundan bunlar yalnız İstanbul'da mütedavil olup, Anadolu halkı nezdinde pek cüzi miktarda mevcut idi. Şimdi ise ahz ve ita muamelatinin yalnız evrak-ı nakdiye ile vaki bulması dolayısıyla bunların hüsn-i istimaline çok dikkat etmek lazımdır.*"¹⁷³

Aynı yazıda Avrupa'nın hemen her memleketinde ve Amerika'da halkın evrak-ı nakdiyeyi veyahut banknotları cebinde nasıl muhafaza edeceğini bildiği hatırlatılarak, Türkiye'deki mevcut paraların yırtık ve kirli olmasının ortaya çıkardığı sorunlara işaret edilmekteydi. Ayrıca İngiltere bankasına giren böyle bir banknotun hemen imha edilip yerine yeni banknot basıldığı; ancak Türkiye'de böyle bir usulün mümkün olmadığı belirtilmekteydi. Bu noktada şu tespit ve tavsiyeler yapılmaktaydı: "*Hükümet-i cumhuriyemizin himmetiyle ve mühim bir meblağ sarfiyle tab'ettirilen gayet zarif ve sevimli Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinin yakında meydan-ı tedavüle çıkarılması ne kadar şayan-ı şükran ise böyle yeni evrak-ı nakdiyenin sık sık piyasaya ihracı o kadar müşküldür. Binaenaleyh vatandaşlarımıza yeniden meydan-ı tedavüle çıkacak olan kâğıt paraları kirlenmelerini, üzerlerine yazı yazmamalarını hatırlatmak, tavsiye etmek hatta icab ederse bu mühür basmak ve imza atmak âdetini bir kanunla men eylemek lazımdır.*"¹⁷⁴

Yeni paraların piyasaya çıkmasıyla beraber gazetede yazılarda bu doğrultuda değerlendirmelere devam edildiği görülmektedir. "*Yeni Paralarımız Piyasaya Çıktı*" başlıklı yazıda "*yeni paraların Amerikan dolarlarının matbu olduğu evrak cinsinden metin kâğıtlara bastırıldığından pek çabuk fersudeleşmeyeceği*" belirtilmekteydi. Ancak paraların

173 "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi", *Cumhuriyet*, Sayı: 1251, 2 Teşrin-i Sani 1927, s. 3.

174 "Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi", *Cumhuriyet*, Sayı: 1251, 2 Teşrin-i Sani 1927, s. 3.

kullanımına dikkat edilmediği takdirde yıpranabileceği vurgulanıyordu. Devamında avuç içinde buruşturulan, gelişigüzel eğilip bükülen paraların bir müddet sonra ele alınamayacak vaziyete gelebileceğine dikkat çekiliyordu. Bu nedenle yeni paralar tedavüle çıkarılırken “*bunların tul-ı müddet istimalini temin eyleyecek kuralların*” da koyulması gerektiğine vurgu yapılıyordu. Bu konuda Bulgaristan örneği verilmişti. Nitekim Bulgaristan’da 1-2 yıl önce para değiştirilirken kullanımı ile ilgili de birtakım kuralların koyulduğu hatırlatılmaktaydı. Bu doğrultuda Bulgar Hükümetinin belirlediği kurallara göre; paralar yalnız bir kere katlanabilirdi, birden fazla katlanmış paralar geçerli olmayacağı gibi bu tür paraları elinde bulunduranlar sorumluluğu üstlenmiş olacaktı. İşte bunun gibi Türkiye’de de benzer tedbirlerin alınması tavsiye ediliyordu. Öte yandan paraların sahip olduğu niteliklerden dolayı özenli kullanılmasının gerekli olduğu şu şekilde ifade edilmekteydi: “*Yeni evrak-ı nakdiyemizdeki resimler ve tezyinat birer şaheser sanattır ki bunları en muktedir ressamlarımızdan Ali Sami Bey vücuda getirmiştir. Hiçbir şey olmasa bile insan, bu kadar güzel yapılmış ve en güzel kâğıtlara gayet nefis olarak tab’ edilmiş bu evraki nasıl olur da adi bir kâğıt parçası gibi buruşturur. Güzelliğe olsun hürmet etmeli değil miyiz?*”¹⁷⁵

Cumhuriyet Gazetesi’nin 7 Aralık 1927 tarihli sayısında “*Şaka Değil Ciddi*” uyarısıyla birlikte “*Yeni Cumhuriyet Paralarını Üç Günde Kirletmeyelim!*” başlıklı yazı, bir karikatürle birlikte verilerek aynı hususa dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yazıda, yeni paralar piyasaya çıktıktan 6 ay sonra tedavülden kalkacak olan Osmanlı paralarının son zamanlarda çok kirlenmiş olduğu; hatta bir iki parayı saydıktan sonra ellerin yıkanacak hale geldiği belirtiliyordu. Eski paraların ne denli kirli olduğuna şu cümleler ile dikkat çekilmişti: “*Para çantalarımız mikrop yuvasıdır. Ya o eski evrak-ı nakdiyenin kokuları..! Bu paralar balık, et, yağ, turşu, peynir, gaz, pastırma, yemek, ter ve daha ne kadar ağır koku varsa hepsinden birer miktar kokardı.*” Karikatürün altında yazılı olan “*Balıkçı, “hey bereket” deyip kanlı ve balık kokulu elleriyle yeni varaka-i nakdiyeyi yakalayıp yağlı ve kirli kasketinin içine atarsa bu güzelim ve tertemiz paralar da üç günde kirlenir*” ifadesiyle de yeni paraların böyle bir durumda aynı akıbete uğrayabileceği anlatılmak istenmişti (Ek 5)¹⁷⁶.

2) Ressam Ali Sami Bey Davası

Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinin tedavüle çıkmasına sayılı günler kala, paraların üzerindeki resimleri yapan ve Londra’da basıma nezaret eden, aynı zamanda Evrak-ı Nakdiye Komisyonu fen danışmanı olan Ali Sami Bey, süreç ile ilgili bir yazı kaleme almıştı. 4 Aralık 1927 tarih ve “*Evrak-ı Nakdiye Nasıl Değiştirilmeli?*” başlıklı yazısında Ali Sami Bey, yeni paraların tedavüle çıkacağı günlerde sadece paraların ne zaman ve nerede değişiminin yapılacağı konusunun tartışıldığını; oysa değişimin nasıl yapılacağı meselesinin de son derece önemli olduğunu dikkatlere sunmak istedi. Yazıda, Osmanlı döneminde evrak-ı nakdiyelerin çeşitli

175 “Yeni Paralarımız Piyasaya Çıktı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1285, 6 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

176 “Yeni Cumhuriyet Paralarını Üç Günde Kirletmeyelim!”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1286, 7 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

şekillerde kesilip yapıştırılmak suretiyle sahtelerinin yapılarak piyasaya sürüldüğü ve bundan dolayı devletin zarara uğratıldığı gerçeği de dile getirilmiştir. Benzer olayların yeni evrak-1 nakdiyelerin değişimi sırasında yaşanmaması için oldukça dikkatli olunması gerektiğinin de altı çizilmekteydi. Yazının devamında sahte paraların asıllarından ayırt edilemeyecek kadar profesyonel yapıldığını söyleyen Ali Sami Bey, hâlâ piyasada sahte para bulunabileceğini, bu yüzden de yeni paraların tedavülü sırasında bazı tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmişti. Bu amaçla Ali Sami Bey, ilk olarak “taydus” usulüyle paraların sahtesini yapmanın mümkün olmadığını hatırlatarak yeni evrak-1 nakdiyelerin tedavüle çıktığı zaman tüm özelliklerinin resimleriyle birlikte tanıtılması tavsiyesinde bulunmuştu. İkinci olarak, değişim işlemleri başladıktan sonra herhangi bir sahtekârlık hadisesinin ortaya çıkması durumunda sahte para ile yeni paraların arasındaki farkın teknik olarak ortaya konulmasını önermişti. Son olarak, tedavül işlemleri sırasında ya da sonrasında yırtılan paraların sahte olup olmadığına dikkat edilerek yapıştırılmış olan eski paraların yenileriyle değişiminin kesinlikle yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Ali Sami Bey yazısında, “taydus” usulüyle sahte para yapmanın hem teknik hem de maddiyat açısından mümkün olmadığına dikkat çekmekteydi. Hatta yıllardır banknot kullanan İngiltere’nin bile daha yeni bu usulle para basmaya karar verdiğini ve aynı fabrikaya bu işi yaptırdığını, ancak yeni paraların henüz tedavüle çıkmadığını ifade etmiştir. Yazısında son olarak evrak-1 nakdiyenin değişim işlemlerinin sıkı kontrol edilmesi gerektiğinin altını çizerek, Duyun-ı Umumiye İdaresi’nde eski paraları çok iyi tanıyan görevliler olduğunu dolayısıyla mübadele sırasında tespit edilen şüpheli paraların bu heyet tarafından incelenmesini de tavsiye etmişti¹⁷⁷.

Görüldüğü üzere Ali Sami Bey yeni paraların basılması sürecine katkı sağlayan bir uzman olarak bu konudaki tecrübelerine istinaden yazdığı makalesiyle kamuoyunu bilgilendirmek istemiştir. Öte yandan “taydus” usulüyle yeni paraların sahtelerinin yapılmasının mümkün olmaması dolayısıyla mübadele sırasında kötü niyetli insanların eski paralar üzerinden yapabileceği olası bir sahtekârlığa karşı hükümeti teyakkuzda olmaya davet etmişti. Nihayetinde bunun acı tecrübesi geçmişte, Osmanlı döneminde yaşanmıştı. Bu sebeple süreç ile ilgili olarak alınacak tedbirleri tavsiye babında yazısında aktarmıştı. Cumhuriyet Gazetesi idaresi de sürecin başından beri yaptığı gibi bu yazıya gazete sayfalarında yer vererek kamuoyunu bilgilendirme noktasında hizmet sunmak istemiştir.

Ancak bu yazının yayımlanmasından hemen sonra Maliye Vekâleti’nden gazeteye “*müstecel*” kaydı ile bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta, söz konusu yazıdan dolayı hem Ali Sami Bey hem de Cumhuriyet Gazetesi yönetimi hakkında dava açıldığı bildirilmekteydi. Ayrıca telgrafın gazetede yayımlanması ve yazının da tekzip edilmesi istenmekteydi. Bunun

177 “Evrak-1 Nakdiye Nasıl Değiştirilmeli?”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1283, 4 Kanun-ı Evvel 1927, s. 4.

üzerine 7 Aralık'ta gazetede konu ile ilgili olarak “*Garip Bir Telgraf Aldık*” duyurusuyla birlikte “*Eski Evrak-ı Nakdiyenin Sahteleri Yok mu idi?*” başlıklı bir yazı kaleme alındı. Gazetede, Maliye Vekâleti'nden gönderilen ve Ali Sami Bey'in söz konusu yazısından dolayı kanuni bir takibatın başladığını bildiren telgraf yayınlandı. Telgrafta, Ali Sami Bey'in verdiği bilgilerin eski evrak-ı nakdiyenin değerini düşürerek halkın bu paralara itimadını zedelediğinden ve bu durumun hazineyi zarara uğratma ihtimalinden bahsedilmekteydi. Bundan dolayı makalenin “*teşviş-i efkâr ve eski evrak-ı nakdiyenin tenkis-i kıymetine sebep olacağı*” gerekçesiyle hem Ali Sami Bey hem de gazete yönetimi mahkemeye verilmiştir.

Gazetede yer alan telgrafın arkasında Cumhuriyet Gazetesi yönetimi tarafından yazılan cevabi bir yazı yer almıştı. Burada, makalenin sıradan bir kişi tarafından değil, Maliye Vekâleti tarafından yeni Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesinin basımı için mütehassıs sıfatıyla Londra'ya gönderilen ve orada aylarca evrak-ı nakdiyenin “*tertip, tersim, tezyin-i hakk ve tab'ına nezaretle*” görevlendirilen bir sanatkâr tarafından kaleme alındığının altı çizilmekteydi. Ali Sami Bey'in makalesinde, eski evrak-ı nakdiyelerin sahtekârlar tarafından muhtelif suretlerle ve usullerle kesilip yapıştırıldıktan sonra Duyun-ı Umumiye İdaresi'nden yenileriyle değiştirildiği uyarısı ile ilgili olarak, “*Bu iddia doğru ve varid değil midir? Acaba hangimizin eline böyle evrak-ı nakdiye geçmemiştir?*” soruları yöneltilmekteydi. Yakın zamanda gazetenin idarehanesine de bu şekilde sahte bir paranın getirilmiş olduğundan hareketle “*O halde bunların mevcudiyetinden bahs etmek neden teşviş-i efkârı mucib olsun?*” denilerek durumla ilgili hayret dile getirilmiştir. Öte yandan önceki dönemlerde yeni para tedavüle çıktığında aynı uyarıların bizzat Maliye Nezareti tarafından yapıldığı hatırlatılarak Ali Sami Bey'in “*aman mübadele esnasında sahte paralara dikkat ediniz*” içerikli yazısının “*fikirleri teşviş ediyor*” olarak yorumlanması çifte standart olarak değerlendirilmekteydi. Söz konusu makalenin ne “*teşviş-i efkârı ve ne de eski evrak-ı nakdiyenin tenkis-i kıymetini mucib olmadığına*”, makalenin yayımlanmasından itibaren para piyasası ve borsada herhangi bir hareketliliğin olmadığına değinilerek konuya nokta konulmaya çalışılmıştır¹⁷⁸.

Bu iddiayı kanıtlamak amacıyla Cumhuriyet gazetesinden bir muhabir makalenin piyasaya ve borsaya etkisini araştırmış ve bulgularını “*İddia Gayr-i Variddir, Paramızın Kıymeti Düşmemiştir*” başlıklı bir yazıda değerlendirmiştir. Söz konusu iddiaya Borsa meclis azasından Firuz Bey, “*katiyen kıymet üzerinde tesiri falan görülmiş değildir. Piyasa ve borsada vaziyetin tabi olduğunu serbestçe yazabilirsiniz*” şeklinde cevap verirken, eski Borsa Meclis azasından Fehimi İsmail Bey de makalenin borsaya zerrece tesiri olmadığını söylemiştir. Nitekim ona göre makale, eski evrak-ı nakdiye üzerinde etki edecek olsaydı bu durum borsada da hissedilirdi, oysa fiyatlarda istikrar söz konusuydu. Diğer taraftan ismini vermek istemeyen bir piyasa taciri konuyla ilgili olarak, Ali Sami Bey'in makalesinin çok kıymetli ve hazinenin menfaatine olduğuna işaret ederek; ticari piyasada eski paraların

178 “Eski Evrak-ı Nakdiyenin Sahteleri Yok mu idi?”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1286, 7 Kanun-ı Evvel 1927, s. 4.

kıymetini muhafaza ettiğini, eski paraların taklitleri ile kasten kesilip yapıştırılmış şekillerinin bulunduğunu bilmeyenin kalmadığını da sözlerine ilave etti¹⁷⁹.

Cumhuriyet'in aynı sayısında, gazetenin kurucusu ve başyazarı Yunus Nadi (Abalıoğlu) de köşesinde Ali Sami Bey davasını tahlil eden “*Mahalsiz Bir Tekzib*” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yunus Nadi yazısına, söz konusu davanın nasıl ve neden açıldığı meselesini özetleyerek başlamıştır. Hiçbir sebep ve mecburiyet olmadığı halde Maliye Vekili Şükrü Bey'in hatırı için telgrafın gazetede yayımlandığını belirten Yunus Nadi, devamında “*Cumhuriyetin neşriyatında idareten tekzib ve kanunen takip edilebilecek bir durumun*” olmadığını dile getirmiştir. Para meselesindeki nezaketin Maliye Vekâleti kadar Cumhuriyet Gazetesi'nin de malumu olduğu, hatta onun için bu yazının kaleme alındığını ifade ederek olaya bu açıdan bakılması gerektiğini belirtmiştir. “*Eğer iyi, dikkatli, sağlam iş görülsün demek bir hata ise Cumhuriyet dahi o neşriyatında muhti olmağı kabul eder*” sözleriyle de yazının iyi niyetle yazıldığına vurgu yapmıştır. Yunus Nadi, Maliye Vekili Şükrü Saracoğlu'nun bizzat makaleyi okuyarak böyle bir suçlamada bulunmasının mümkün olmadığını; onu birilerinin yönlendirmiş olabileceğini, dolayısıyla asıl suçluların onlar olduğunu iddia etmiştir. Yazının devamında “*Cumhuriyetin neşriyatı dikkatli bir şekilde okunacak olursa evvela orada kanunen takip edilecek bir şey olmadığı, aynı şekilde tekzip olunacak bir mevzu bulunmadığı ve son olarak da böyle bir telgrafla ortalığı velveleye verecek hiçbir sebep olmadığı*” vurgularıyla söz konusu makale hakkındaki iddiaları kesin bir dille reddetmiştir. Yunus Nadi'ye göre, Ali Sami Bey, yazısında, eski evrak-ı nakdiye üzerinde muhtelif suiistimler yapılma ihtimaline karşı mübadele sırasında dikkatli olunmasını, yeni paraların özelliği ve şekli hakkında halkın bilinçlendirilmesini istemiştir. Dolayısıyla “*bunları istemek suç olmamalı*” diyerek yapılan hatalı işlemde herkesten önce Maliye Vekilinin dönmesi gerektiğini ifade ederek, Maliye Vekilinin yazıyı dikkatli bir şekilde okumasını tavsiye etmiştir¹⁸⁰.

Konu ile ilgili değerlendirmeler bu şekilde yapılırken gazetede yayımlanan bir duyuruda, Maliye Bakanlığı'na bağlı Defterdarlık Muhakemat Müdüriyeti'nin 11 Aralık'ta Müdde-i Umumiliğe (Savcılığa) yaptığı müracaat sonucunda Ali Sami Bey ve Cumhuriyet Gazetesi yönetimine dava açılmasına karar verildiği ve bu doğrultuda davanın 1 hafta içinde görüleceği bilgisi yer almaktaydı. Dava gerekçesi “*eski evrak-ı nakdiyenin tenkis-ı kıymetini mucib tarzda neşriyatta bulunmak*” şeklinde gösterilmişti¹⁸¹.

14 Aralık günü gazetede yer alan “*Davamız Cumartesiye*” başlıklı haberde, söz konusu dava gündemdeyken Yunanistan'da basılan sahte evrak-ı nakdiyelerin 13 Aralık'ta İstanbul'da yakalandığı ve bu olayın “*intak-ı hak*” kabilinden Ali Sami Bey'i haklı çıkardığı ifade ediliyordu. Bu yüzden Maliye Vekâleti'nin davadan vazgeçmesi yönünde bir beklentiye

179 “İddia Gayr-i Variddir, Paramızın Kıymeti Düşmemiştir”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1288, 9 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

180 Yunus Nadi, “Mahalsiz Bir Tekzib”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1288, 9 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

181 “Maliye Vekâleti'nin Davası”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1291, 12 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

girildi. Oysa aynı gün hem Ali Sami Bey'e hem de gazetenin sorumlu müdürü Ağâh Bey'e mahkemeden gelen celpde, duruşmanın 17 Aralık saat 13:30'da İstanbul Asliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi'nde yapılacağı bildirilmekteydi. Gazetede yazıda yer alan “o makaleyi yazmakla “teşviş-i efkâr”a değil bilakis “tenvir-i efkâr”a hizmet ettiğimize kani olduğumuz için huzur-ı adalete alınımız açık ve başımız yüksek olarak çıkacağız” şeklindeki ifadeler davalıların mahkemede haklılıklarını ispat edeceklerine olan inançlarını yansıtmaktaydı¹⁸².

Davanın 17 Aralık'ta görüleceği, gazetede “Bugün Huzur-ı Adalette Hesap Vereceğiz” başlıklı haberde de ilan edilmişti. Yazıda, o günlerde yakalanan sahte paraların Ali Sami Bey'in makalesinin içeriğinin isabetine ve suç teşkil etmediğine en büyük delil olarak gösteriliyordu. Aynı zamanda evrak-ı nakdiye üzerinde muhtelif suiistimaller yapıldığının Hükümetin de bilgisi dâhilinde olduğu halde söz konusu yazıda yer alan “aman Hükümet yeni evrak-ı nakdiye mübadelesinde çok dikkat etsin çünkü eski Osmanlı evrak-ı nakdiyesinin birçok eşkâlde sahteleri vardır, buna dikkat ve itina edilmezse devlet hazinesi çok zarar eder” sözleriyle ikaz ve irşat vazifesinin yerine getirilmiş olduğuna dikkat çekilmekteydi. Dolayısıyla bu uyarıların, İstanbul zabıtasının evrak-ı nakdiye sahtekârlarını ortaya çıkarmasıyla ne kadar yerinde olduğunun anlaşılması gerektiği ifade edilmekteydi. Yazının devamında “biz hak ve hakikat bildiğimiz her meseleyi memleketin, devletin, milletin menfaati için faydalı gördüğümüz her mütalaayı memnuniyetle neşrederiz” sözleriyle gazete yönetimi olarak görev bilincine vurgu yapılmıştı. Bu nedenle mahkemenin “hak ve hakikati temyiz ve adaleti izhar ve tenfiz” edeceğinden kesinlikle emindiler¹⁸³.

Dava belirtilen tarihte, yani 17 Aralık'ta İstanbul Asliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi'nde görüldü. Davanın ayrıntılarını gazetede yer alan “Cumhuriyet Hâkimleri Hak ve Hakikati Tecelli Ettirdiler” başlıklı yazının içeriğinden takip etmek mümkündür. Buna göre mahkemede davacı olarak Hazine Vekili Refet Bey, davalı olarak da Cumhuriyet Gazetesi sorumlu müdürü Ağâh Bey ile Ali Sami Bey hazır bulunmuşlardı. Ağâh Bey'i avukat Haydar Refet Bey, Ali Sami Bey'i de avukat Hüsameddin Bey savunmuşlardı (Ek 6).

Refet Bey, iddiasını dile getirirken söz konusu makalenin ilk etapta insana “dikkate davet” hissi veriyor olsa da ayrıntılı okunduğunda yazıda, tedavülde olan eski evrak-ı nakdiyenin kıymetini düşürmeye sebep olacak birçok husus bulunduğunu belirtmişti. Refet Bey, eski paralar 6 ay daha tedavülde kalacağı için halkın bu paralara itimat etmesi gerektiğini; oysa makalenin paralara karşı güveni sarstığını iddia etmiştir. Refet Bey'e göre, özellikle 50 liralık evrak-ı nakdiyeye karşı herkes şüphe ile bakmaktaydı. Ayrıca Ali Sami Bey'in süreçte yetkili bir kişi olması konuyu daha hassas hale getirmekteydi. Hazine vekili, sözlerinin devamında yazıdan üç pasaj okuyarak bu tür ifadelerin maliyeyi olumsuz yönde etkileyeceğini, bu

182 “Davamız Cumartesiye”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1293, 14 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

183 “Bugün Huzur-ı Adalette Hesap Vereceğiz”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1296, 17 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1-2.

nedenle hem Ali Sami Bey hem de Agâh Bey'in gerekli cezalara çarptırılmalarını talep etti¹⁸⁴.

Ali Sami Bey bu iddialara karşılık olarak verdiği ifadesinde şunları söylemiştir: “*Makale hüsn-i niyetle ve halkın aldatılmaması için yazılmıştır. Ben bu maksatla memlekete hizmet olsun diye yazdım. Makalem tenkit değil baştan nihayete kadar bir temenni namedir. Ben Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesi fen müşaviri olduğum için memlekete son bir hizmetim olsun diye bunu yazdım. Sahte paralara dikkat edelim dedim. Son hadisat da bunu teyit etti. Maksadım halkın itimadını selb değil onları teyakkuzda davet ve sahtekârlık şekillerinin malum olduğunu söyleyerek sahtekârların gözünü korkutmak idi.*” Bu sözlerine karşılık Ali Sami Bey’e; “*iyi ama sahte evrak-ı nakdiyenin tefriki müşküldür. Bunu banka memurları bile tefrik edemez*” diye yazmışsınız. *Bunu okuyan halk banka memuru anlayamazsa ben nasıl anlarım? diye şüpheye düşmez mi?*” şeklinde bir soru yöneltildi. Ali Sami Bey bunun üzerine, maalesef durumun ifade edildiği gibi olduğu ve banka veznedarlarının dahi sahte paraları ayırt edemediğini ve bu yüzden Duyun-ı Umumiye İdaresi’nde sahte paraları tetkik için bir komisyon kurulduğunu söyledi. Kendisine, “*neden bu hususu daha evvel Hükümete bildirmediniz?*” şeklinde bir soru yöneltince bu defa; 1,5 yıl önce Maliye Vekâleti tarafından Cumhuriyet evrak-ı nakdiyesi fen müşaviri olarak Londra’ya gönderildiğini ve o zaman bu husustaki görüşlerini bir raporla Hükümete bildirdiğini; şimdi ise herhangi bir resmi görevi bulunmadığı için düşüncelerini gazetede yazdığını söylemiştir.

Agâh Bey ise ifadesinde, makaleyi gazetede yayımlamadan önce baştan sona kadar okuduğunu ve daha önce ellerine ulaşmış olsaydı Hükümetin gerekli tedbirleri alması için Ankara’ya göndermeyi dahi düşündüğünü özgüvenli bir şekilde dile getirdi. Hatta yazıyı yayımlayabilmek için arkadaşlarıyla konuşup gazeteyi o gün 6 sayfa yerine 8 sayfa olarak çıkardıklarını belirtmiştir. Agâh Bey ifadesinde bütün mesuliyetin kendisinde olduğunu ve Ali Sami Bey’e herhangi bir ceza verilmemesini istedi. Devamında ise “*memleketimizde maatteessüf zaten pek az bulunan âlimler, mütehasıslar herhangi bir mesele hakkında bir makale ile ilmi fikir ve mütalaalarını efkâr-ı umumiyeye arz etmekten çekinecekler, ne olur ne olmaz huzur-ı hâkime sevk edilirim diye bihakk elbette mazur görülecekler*” sözleriyle fikir özgürlüğünün kıymetine vurgu yaptı.

İfadelerin dinlenmesinden sonra Haydar Refet Bey yaptığı karşı savunmasında, makalede sahte paraların varlığına işaret edildiğini belirterek meydana gelen son sahte para hadisesinin bunu teyit ettiğini; hatta Duyun-ı Umumiye’de bu amaçla bir komisyon oluşturulduğunu buna kanıt olarak gösterdi. Sahte paraların yeni paralarla değiştirilmesi durumunda hazineden karşılıksız para çıkışının olacağını ve hazinenin zarar edeceğini belirtti. Bu durumun ise milletin zararına olduğunu şu cümlelerle dile getirdi: “*Hazine kimin? Bizim, yani milletin değil mi? Şu halde efrad-ı milletten birinin sahte paralara dikkat ediniz! demesinden Maliye*

184 “Cumhuriyet Hâkimleri Hak ve Hakikati Tecelli Ettirdiler”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1297, 18 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

Vekâleti nasıl kuşkulandır? Bu yazıdan endişe edecek Maliye Vekâleti değil, sahtekârlardır. Vekâlet memnun olmalıdır.” Refet Bey ayrıca, makalenin yayımlandığı tarihten itibaren İngiliz lirasının yükselmediğini, aksine düştüğünü de sözlerine ilave ederek savunmasını sonlandırdı.

Ali Sami Bey'in avukatı Hüsameddin Bey ise Refet Bey'in savunmasında söylediklerine katıldığını ifade ederek Hakim Bey'e: *“Biz yalnız doğruyu söyledik. Doğruyu söyleyen bir adamın mevkii burası olursa memlekette doğruyu kim söyleyecektir? Müvekkilimin mevkii burası değildir, biz neyi müdafaa edeceğimizi bile bilmiyoruz. Biz burada kendimizi müdafaa etmiyoruz, bizi buraya sevk eden zihniyetle mücadele ediyoruz”* diyerek müvekkilinin haklı olduğunu yinelemiştir.

Hâkim; tüm bu iddia, ifade ve savunmaları değerlendirdikten sonra, yazıda fikir karışıklığına ve eski paranın değer kaybına neden olacak bir husus görülmediği, aksine halkı dikkatli olmaya davet ettiği için ressam Ali Sami ve Mehmed Agâh Beylerin beraatları yönünde karar verildiğini açıklayarak davayı sonlandırmıştır¹⁸⁵.

Görüldüğü üzere evrak-ı nakdiyenin hem resimlerini yapan hem de basım aşamasına nezaret eden Ali Sami Bey gazetede yazısı ile yeni evrak-ı nakdiyelerin tedavülü sırasında olabilecek sahte para hadisesine dikkat çekmek istemişti. Uzmanlık alanı ile ilgili olarak yetkililere alınacak tedbirler noktasında yardımcı olmaya çalışırken; hem Hükümeti hem de halkı aslında uyanık olmaya davet ediyordu. Yazının yayımlandığı Cumhuriyet Gazetesi yönetimi ise böyle bir makaleyi sayfalarına taşıyarak sürece katkı sağlamıştı. Keza evrak-ı nakdiyenin basımına karar verildiği andan itibaren hemen her gün gazetede yayımlanan yazı ve haberlerle kamuoyu yeni paralar hakkında bilinçlendirilmeye çalışılmıştı. Sonuçta hâkim bu davada adaleti gözeterik karar vermiş, Ali Sami ve Agâh Beyler beraat etmiş ve erken Cumhuriyet döneminde toplumsal vicdan yara almamış; adaletin mülkün temeli olduğu ispatlanmıştır.

3) Sahte Osmanlı Evrak-ı Nakdiyeleri

Cumhuriyet'in yeni paralarının tedavüle çıktığı Aralık ayında gazetede sahte paraların piyasaya sürüldüğüne dair çeşitli haberler yayımlanmıştı. Daha yeni paraların piyasaya çıkışının sevinci yaşanmadan bu haberlerin duyulması kamuoyunda oldukça endişe yaratmıştı. Cumhuriyet Gazetesi de Ali Sami Bey'in haklılığını göstermesi bakımından da önemli olan bu konunun ayrıntılarına girme ihtiyacı hissetmiştir.

Bu konuyla ilgili ilk bilgiler 13 Aralık 1927 tarih ve *“Sahte Evrak-ı Nakdiye Yapan Bir Kumpanya Cürm-i Meşhud Halinde Yakalandı”* başlıklı yazıyla kamuoyuna duyuruldu.

185 “Cumhuriyet Hâkimleri Hak ve Hakikati Tecelli Ettirdiler”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1297, 18 Kanun-ı Evvel 1927, s. 3.

Yazıda zabitanın sahte evrak-ı nakdiye imal eden 15 kişilik mühim bir sahtekâr kumpanyasını 12 Aralık günü yakaladığı yazılıydı. Bu olayın, yukarıda ifade edildiği üzere sahte evrak-ı nakdiyeye dikkat çektiği için Ali Sami Bey'e davanın açıldığı günlere denk gelmesi de ilginç bir tesadüf olmuştur. Bu yüzden olsa gerek gazetede yazıda “*sahte evrak-ı nakdiyeye dikkat edelim diyen Ali Sami Bey'in yerden göğe kadar hakkı varmı*” üst başlığı ile davaya göndermede bulunuluyordu¹⁸⁶.

Hem bu yazıda hem de 14 Aralık tarihli “*Sahte Para Yapanların İsticvabına Başlandı*” başlıklı yazıda olayın ne zaman ve nasıl gerçekleştiğine dair ayrıntılara yer veriliyordu. Yazıda açıklandığına göre kalpazan kumpanyasının sahte para hadisesi aslında yeni değildi. Bu durum üç, üç buçuk ay öncesine dayanan bir meseleydi. Nitekim zabıta bu olaydan 3 ay kadar evvel Osmanlı evrak-ı nakdiyesinin Yunanistan'da sahtesinin yapılıp Bulgaristan üzerinden ülkeye getirileceğinden haberdar edilmişti. Bundan bir müddet sonra Eminönü Polis Merkezi, sahte 50 liralıklardan iki tane ele geçirmiş ve o günden itibaren bunların nereden geldiğini araştırmaya başlamıştı. Fakat meseleyi yeterince incelemek için o zaman konu kamuoyundan saklanmıştı. Zabıta bu süre zarfında meseleyi tüm ayrıntılarıyla araştırarak ortaya çıkarmaya çalışmıştı¹⁸⁷.

Yazıda sahte paraların nasıl yapıldığı şu şekilde anlatılmaktaydı: Türkiye'den Yunanistan'a firar eden bazı Rum ve Ermeniler, Cumhuriyet paralarının Londra'da basılmakta olduğunu haber alınca yeni paraların değişimi esnasında sahte Osmanlı evrak-ı nakdiyesi imal ederek piyasaya sürmek istemişlerdi. Fakat bunu Yunanistan'da gerçekleştiremeyeceklerini anlayınca İstanbul'da yapmaya karar vermişler ve buradaki bazı kişilerle temasa geçmişlerdi. Sahte Osmanlı evrak-ı nakdiyesinin imali için gerekli klişeler Yunanistan'dan tedarik edilmiş, yazı ve diğer hususlar ise İstanbul'da temin edildikten sonra Yunanistan'a gönderilmişti¹⁸⁸. Bu arada sahte paraların piyasaya çıkarılması için formüller üretildi. Paralar ya İstanbul'da piyasaya çıkarılacak ve oradan Anadolu'ya gönderilecekti ya da yeni paralar tedavüle çıkınca onlarla değiştirilecekti. Bu seçeneklerden, daha kolay olacağı için ikincisi tercih edilmişti¹⁸⁹.

Bu şebeke, Cumhuriyet paralarının mübadelesine başlanacağı zamana kadar her türlü hazırlıklarını büyük bir maharetle tamamlamış; tam mübadele işlemleri başlayacağı esnada paraları sevke başlamıştı. Bu sırada zabıta, Yunanistan'da sahte para yapıldığını ve ülkeye sevk edildiğini haber almış, fakat bunların İstanbul'a nasıl gönderildiğini ve kimler vasıtasıyla piyasaya sürüldüğünü tespit edememişti. Bunun üzerine zabıta sıkı bir takibe başlamış ve gelen her vapuru ciddi bir kontrolden geçirmiş ve sarrafları sürekli gözetim

186 “Sahte Evrak-ı Nakdiye Yapan Bir Kumpanya Cürm-i Meşhud Halinde Yakalandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1292, 13 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

187 “Sahte Para Yapanların İsticvabına Başlandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1293, 14 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

188 “Sahte Evrak-ı Nakdiye Yapan Bir Kumpanya Cürm-i Meşhud Halinde Yakalandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1292, 13 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

189 “Sahte Para Yapanların İsticvabına Başlandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1293, 14 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

altında tutmuştu. Ayrıca durum Hükümete haber verilmiş ve Emniyet-i Umumiye şube müdürlerinden Feyzi Bey de sahtekârların takibine yardımcı olmak için İstanbul'a gelmişti. Bu takibatın sonucunda sahtekârlardan biri yakalanmış ve onun vasıtasıyla diğerleri de tespit edilmişti. Bu kişiler Ömer Abed Hanı'nın Rıhtım Caddesi üzerindeki kapısında tütüncülük ve sarraflık yapan Ermeni Yordan ile Galata'da merkez Rıhtım Hanı karşısında Lloyd Triestino Acentesi bitişiğindeki dükkânda tütüncülük ve sarraflık yapan Mayot'du. Sahte paralara Mayot, depoziterlik yapmaktaydı ve kumpanyanın sürücüleri ona müracaat ederek eski para karşılığında yeni parayı alarak bu işlemi günde birkaç defa tekrar etmekteydiler. Zabıta, bunların önceden işleri iyi gitmezken paraları piyasaya çıkardıktan sonra işlerinin bir anda düzeldiğini ve her gün bir araya gelerek görüşmeye başladıklarını, sürekli birbirlerinin dükkânına giderek durum değerlendirmesi yaptıklarını gözlemledi. Bundan sonra zabıta bu kalpazan kumpanyası etrafındaki çemberi daraltmaya başladı. Çete her gün birçok sahte parayı piyasaya sürüyordu. Zabıta, sahte para sürücülerinin Yordan ve Mayot olduğunu kesinleştirdikten sonra onları suçüstü yakalamak amacıyla 10 Aralık Cumartesi günü tertibat almış, ancak o gün Kadıköy'den gelecek sahte paraların ulaşmaması operasyonun gecikmesine neden olmuştu. 12 Aralık günü saat 13'te her türlü önlem alındıktan sonra Galata, Beyoğlu, Taksim, Eminönü merkezlerine kumpanya efradının derdest edilerek zabıt tutulması emri verildi. Bunun üzerine memurların bir kısmı belirlenen dükkânlara gidip tütün ve kibrit alış verişini yaparken diğer memurlar gelerek bu sahtekârları suçüstü yakalamış ve Galata polis merkezine sevk etmişlerdi. Burada sahtekârların parmak izleri, ifadeleri ve fotoğrafları alınmış ve saat 6 buçuğa kadar süren işlemlerin ardından otomobille polis müdürlüğüne gönderilmişlerdi. Sahtekârların derdestleri esnasında polis müdürü Şerif Bey'le Emniyet-i Umumiye Müdürlerinden Feyzi Bey ve bazı polisler eşlik etmişlerdi. Şehrin en kalabalık yerinde olan bu dükkânların basıldığını gören halk da oraya toplanmıştı. Yordan ve Mayot suçlarını itiraf etmişler, hatta konuyla ilgili bazı kişilerin isimlerini de vermişlerdi¹⁹⁰.

Ardından dükkânlar aranmış ve Yordan'ın dükkânında 800, Mayot'un dükkânında 1000 liraya yakın sahte para bulunmuştur. Tamamı 25 ve 50 liralardan oluşan sahte paralar zabıta tarafından mühürlenmiş ve polis müdürlüğüne getirilmiştir. Bu kişiler özellikle adetçe az, fakat kıymetçe fazla olan paraları tercih ediyorlardı. Nitekim hiç sahte ufak para yakalanmamıştı. Sahte paralar çok muntazam bir surette yapılmıştı. Öyle ki, paralar Deutsche Bank direktörüne gösterildiği zaman bu kişi: *"Bunlar aslından o kadar farksız ki bana da verseler hakiki para diye alardım"*¹⁹¹ diyerek hayretini gizleyememiştir. Bu paralar Osmanlı Bankası memurları tarafından da kontrol edildi. Piyasaya ne kadar sahte para sürüldüğü bilinmemekle birlikte

190 "Sahte Evrak-ı Nakdiye Yapan Bir Kumpanya Cürm-i Meşhud Halinde Yakalandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 1292, 13 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1-2; "Sahte Para Yapanların İsticabına Başlandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 1293, 14 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

191 "Sahte Evrak-ı Nakdiye Yapan Bir Kumpanya Cürm-i Meşhud Halinde Yakalandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 1292, 13 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2. Gazetenin 1 gün sonraki sayısında Doçe Bank müdürünün bu sözü söylemediğine dair tashih yazısı yayımlanmıştı. "Bir Tashih", *Cumhuriyet*, Sayı: 1293, 14 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

yeni paraların tedavüle çıktığı günden beri bu işlemin yapıldığı kabul edilirse piyasada oldukça fazla miktarda sahte para olduğu tahmin edilmekteydi. Yakalananlar 15 kişiydi ve bunlar Rum ve Ermenilerden oluşmaktaydı. Operasyonun yapıldığı gün sahte paraların ve sahtekârların yakalandığı Dâhiliye Nezareti'ne de ayrıntılı bir şekilde bildirilmiştir. Gazetelerde toplumsal bilinç yaratmak için 50 liralık sahte paranın resmi de yayınlanmıştı (Ek 7)¹⁹².

14 Aralık tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki bir yazıda; piyasaya sahte para süren kalpazan kumpanyasından 40'dan fazla kişinin yakalandığı ve içlerinde 4 tane de kadının bulunduğu belirtiliyordu. Ayrıca kalpazan kumpanyasıyla yakından alakadar olan ve sahte paraların piyasaya sürülmesini temin edenlerin isimleri de yayınlanmıştı: Komisyoncu Niko veledi Yorgi, Katip Andon veledi Suturi, tütüncü Yorgo veledi Hristo, garson Sergis veledi Banuy, kahveci Vangel veledi Hristo, döşemeci Françesko veledi Dominiko, kuyumcu Zenub veledi Surupe, hanende Baltazar veledi Kigork, tüccar nezdinde müstahdem Sükerat veledi Aristidi, süpürgeci Panayot veledi Hristo, lambacı Dimitri veledi Nikola, Tayyare Cemiyeti piyango bayii Veled Hazaroz, tütüncü Apostol veledi Yorgi, Vapur Acentesi İstavri veledi Hıralambo (Ek 8).

Zabıta, kumpanyanın geniş bir ağa sahip olması dolayısıyla ele geçirilenlerden daha fazlasının olduğunu düşünerek meselenin kaynağını bulmaya çalışıyordu. Bunun için 13 Aralık günü Kadıköy'de, Beyoğlu'nda ve Galata'da bazı yerler aranmış, ancak somut bir şey elde edilememişti. Bu arada tutuklanan kalpazanların parmak izleri ile resimleri zabıta tarafından tespit edildi. Gazetede yazıldığına göre, bu veriler aynı zamanda yabancı devlet zabıtalarına da gönderilecekti. Çünkü onlar da bu şekilde sahtekârların parmak izleri ile resimlerini ayrıca da taklit ettikleri para numunelerini öteden beri Türkiye'ye göndermekteydiler.

Polis müdürlüğünde 13 Aralık itibariyle zanlılar sorguya çekilmeye başlandı. Bunların bazıları kesinlikle bu işle alakalı olmadıklarını söylediler. Bir polis yöntemi olarak zanlılar ayrı ayrı sorguya çekilmiş ve farklı yerlerde tutulmuşlardı. Polis müdürü Şerif Bey gazetecilere verdiği demeçte, *“kumpanyanın birinci derecede sorumlularının yakalandığını ve ikinci derece sorumluların da yakalanması için araştırmaların sürdüğünü”* söylemişti. Bu arada Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyesi Mübadele Komisyonu'na, ellerine sahte para gelip gelmediği sorulmuştu. Onlar da henüz bankaların para değiştirme işlemleri devam ettiği için böyle bir şeyin olmadığını bildirmişlerdi. 15 Aralık'tan itibaren halkın elindeki paranın değişimi başlayacağından Mübadele Dairesi, özellikle sahtesi yapılan 25 ve 50 liralıkların değişimi esnasında büyük bir titizlik gösterileceğini açıkladı¹⁹³.

192 “Sahte Evrak-ı Nakdiye Yapan Bir Kumpanya Cürm-i Meşhud Halinde Yakalandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1292, 13 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

193 “Sahte Para Yapanların İsticvabına Başlandı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1293, 14 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1-2.

Sahte para operasyonu devam ederken yeni tutuklamaların gerçekleştirildiği ve aralarında yine kadınların da olduğu Cumhuriyet Gazetesi'nin “*Evvelki Gece ve Dün Yeni Tevkifat Yapıldı*” başlıklı haberiyle kamuoyuna duyurulmaktaydı. Belirtildiğine göre, tutuklananların ifadeleri alınırken hepsi de “*bilmiyoruz*” diyerek bu işle ilgilerinin olmadığını söylüyorlardı. Zabıta bu süreçte içlerinde Mayot'un evinin de olduğu pek çok adrese baskın düzenlemişti. Ancak zabıta eve gelene kadar Mayot'un kız kardeşi ve annesi paraları sobaya atıp yakmışlardı; dolayısıyla orada sadece bir yığın banknot külü bulunmuştu¹⁹⁴.

Gazetede tutukluların sorgu süreçlerine dair şu değerlendirmeler yapılmaktaydı: Tutuklular kadın erkek ayrı yerlerde bulunduruluyorlar, yakınlarının onları görmesine müsaade edilmiyor. Tutuklulardan bazıları kefalet-i şahsiye ve kefalet-i nakdiye vermek suretiyle serbest kalmayı teklif etmişlerdi; ancak soruşturmanın sonuna kadar buna da izin verilmedi. Bu süreçte, 13 Aralık'ta tutuklanan kadınlar şunlardı: Karlo'nun metresi Şarke, Apostol'un validesi Katine ve zevcesi Arni¹⁹⁵.

Zabıta her geçen gün bu şebekeden birilerini yakalıyordu. Nitekim “*Sahte Paralar*” başlığı ile yayınlanan yazıda, öteden beri piyasaya sahte para sürücüsü olmakla tanınan İzodor isimli bir kalpazanın 15 Aralık'ta Galata'da yakalandığı belirtiliyordu. Nitekim sicilinde pek çok kalpazanlık sabıkası mevcut olmakla birlikte; sorgusunda bu yeni kalpazan kumpanyası ile ilgisinin olmadığını, bu sahte para işi ile alakadar olmadığını söylemişse de bu işte mühim bir rol oynadığı düşünülmekteydi. Bu sürece giren kişiler korkudan bütün sahte kâğıt paraları yakmışlardı. Tutuklanan kişilerin ifadeleri sadece “*bilmiyoruz*”, “*malumatımız yoktur*” şeklindeydi. Bu arada polis Kadıköy ve Galata'da şüphelendiği bazı yerlere baskın düzenlemiş, ancak buralarda sadece yakılmış sahte paralar bulmuşlardı. Yazıda son olarak, tahkikatın seyrine bakılarak bu meselenin 3-4 güne kadar biteceği ve ondan sonra zanlıların mahkemeye sevk edilecekleri bilgisi yer almaktaydı¹⁹⁶.

Şüphesiz sahte para korkusu Osmanlı döneminden itibaren kâğıt paraya karşı birçok rezervi olan halkı tedirgin etmesinin yanı sıra devletin hayata geçirdiği para politikasının etkinliğine de zarar verebilirdi. Çünkü devletin ekonomisinin ve maliyesinin gücü, paranın güveni ile doğrudan alakalıydı. Sahte paraların tedavülde olduğu bir piyasada parasal istikrarın olumsuz yönde etkilenmesi kaçınılmazdı. Dolayısıyla bu mesele o günün şartlarında yeni parasına kavuşan Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde titizlikle durduğu bir konu olmuştu. Hükümet ilerleyen tarihlerde bu tür suiistimallerin yaşanmaması için bir takım ilave düzenlemeler yapmıştır¹⁹⁷.

194 “Evvelki Gece ve Dün Yeni Tevkifat Yapıldı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1294, 15 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

195 “Evvelki Gece ve Dün Yeni Tevkifat Yapıldı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1294, 15 Kanun-ı Evvel 1927, s. 3.

196 “Sahte Paralar”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1295, 16 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.

197 “Evrak-ı Nakdiyenin İhtiyatlarıyla Değiştirilmesi Hakkında Kanun” ile eskimiş ve yıpranmış evrak-ı nakdiyelerin hangi şartlar dâhilinde ihtiyatlarıyla değiştirilebileceği ilan edilmişti. Bkz. *Düstur*; III. Tertip, C. 10, s. 895.

Sonuç

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Gazi Mustafa Kemal'in “*ekonomik bağımsızlık olmadan siyasi bağımsızlığın gerçekleşemeyeceği*” anlayışı çerçevesinde bir politika takip edilerek ekonomiye yön verilmişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsallaştığı ve temel düzeninin oluşturulduğu bir dönemde gerçekleştirilmek istenen “*milli ekonomi politikasının*” önemli araçlarından biri de elbette ki, para politikasıydı. Devletin güçlü bir siyaset yapma yeteneğine sahip olabilmesi istikrarlı bir para politikasıyla mümkündü. Öte yandan para, bağımsızlığın göstergesi olduğu için devletin kendi millî parasına sahip olması son derece önemliydi. Oysaki Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda kendine ait parası mevcut değildi. Bu doğrultuda ilk aşamada 1924 yılında Cumhuriyet'in ilk madeni parası basılmıştı. Ancak o tarihlerdeki ekonomik şartlar kâğıt para çıkarılmasına imkân vermediği için bir müddet beklenmiş ve bu süreçte Osmanlı evrak-ı nakdiyeleri kullanılmıştı. Cumhuriyet Hükümeti kendi kâğıt paralarını çıkarmak için ilk hamleyi 1925 yılında çıkarılan kanun ile gerçekleştirmişti. Sonraki aşamada para basma sürecini yönetmek üzere Mustafa Abdülhalik (Renda) Bey başkanlığında Evrak-ı Nakdiye Komisyonu oluşturuldu. Yeni kâğıt paralar ile ilgili her husus oldukça titiz bir çalışma sonucunda belirlendi. Dönemin önemli basın organı Cumhuriyet Gazetesi de böyle millî bir meselenin her aşamasına tüm ayrıntılarıyla sayfalarında yer vermiştir. Dolayısıyla gazetede konu ile ilgili olarak yayımlanan çeşitli haberler ve yazılar halkı bilgilendirme noktasında sürece önemli katkılar sağladı.

Yeni kâğıt paralarla ilgili olarak üzerinde durulan en önemli konu paraların sahtelerinin yapılmaması olmuştur. Bunun için paraların basım işi o dönemin en modern tekniği olan “*taydus*” usulü ile yapılmak üzere bir İngiliz şirketine verilmiştir. Bununla birlikte paranın basımına nezaret etmek üzere bir heyet de Londra'ya gönderilmiştir. Öte yandan paranın üzerindeki resimler Cumhuriyet'in ilk pullarının ressamı Ali Sami (Boyar) Bey'e yaptırılmış ve bunlar özenle seçilmiştir. Paraların üzerinde yer alan, başta Mustafa Kemal Paşa'nın resmi olmak üzere, Meclis binası, bozkurt, Ankara şehri ve çift süren köylü ile diğer tüm resimlerin yeni devletin ideolojisini temsil eden semboller olduğu dikkati çekmektedir.

Paraların tasarımından basımına kadar titizlikle yürütülen bir çalışmanın sonucunda Cumhuriyetin ilk kâğıt parası 5 Aralık 1927'de tedavüle çıkmıştır. Sürece önemli katkı sağlayan Ali Sami Bey'in paraların dolaşıma çıkmasıyla olası sahtekârlıklara dikkat çekmek amacıyla kaleme aldığı yazısından dolayı hakkında dava açılmış olması hem Ali Sami Bey'i hem de yazının yayımlandığı Cumhuriyet Gazetesi yönetimini hayli rencide etmişti. Ancak dönemin hâkimleri iddia edildiği gibi bir suç unsuru görmeyerek suçlanan kişiler hakkında beraat kararı vererek bir hukuk normu oluşturmuştur. Bu da fikir özgürlüğüdür. Bu dava ile ilgili olarak Cumhuriyet Gazetesi'nin sorumlu müdürü Agâh Bey'in savunmasında, sanatkarların yazdıklarından dolayı cezalandırılmalarının bilim üretmeyi engelleyerek

ülkenin geleceği için en büyük tehlikeye yol açacağına özel vurgu yapması o günün koşulları göz önüne alındığında hayli manidardır. Öte yandan aynı günlerde eski Osmanlı evrak-ı nakdiyelerinin sahtelerinin yapılarak yeni paralarla değiştirilmeye çalışılması Ali Sami Bey'in haklılığını göstermesinin yanı sıra Cumhuriyet yönetiminin yeni paraları "taydus" usulüyle bastırma konusundaki ısrarında ne kadar ileri görüşlü olduğunu ortaya koyması açısından da önemlidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.18.1.1/4.51.4/05.03.1922, Dosya Ek: 71-65, s. 1; 30.18.1.1/4.54.5/16.04.1922, Dosya Ek: 71-67, s. 1; 30.18.1.1/25.42.2/06.07.1927, Dosya Ek: 238-70; 30.10.0.0/137.981.3/12.03.1924, Dosya Ek: 129; 30.18.1.1/17.85.10/17.01.1926; 30-18-1-1/19-32-14/11.05.1926; 30.18.1.1/30.51.5/12.08.1928, Dosya Ek: 122-28; 30.18.1.1/23.17.9/16.03.1927, Dosya Ek: 166-27; 30.10.0.0/195.337.21/24.05.1926, Dosya Ek: 232; 30.18.1.1/22.84.3/23.01.1927; 30.18.1.2/1.12.33/16.01.1929; 30.18.1.1/26.68.14/11.12.1927; 30.18.1.1/26.68.3/11.12.1927; 30.18.1.1/27.82.6/19.02.1928, Dosya Ek: 129-21.

Sürelî Yayınlar

Düstur

Resmî Gazete

Cumhuriyet

Diğer Kaynaklar

Akyıldız, Ali, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kâğıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996.

Atlı, Cengiz, "Türk Siyasi Hayatının Ardında Kalan İsim: Mustafa Abdulhalik Renda", *History Studies*, VI/5 (September 2014), s. 31-50.

Aykut, Nezihî, *Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Devredilen Kaimeler ve Osmanlı Bankası Banknotları*, Nümismatik Yayınları, İstanbul 1979.

Belli, Onur, *Necmeddin Sahir Silan'ın Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal

- Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2021.
- Çavdar, Tevfik, *İz Birakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Kitabevi, Ankara 2007.
- Demir, Gönül Türkan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mustafa Abdülhalik Renda (1881-1957)*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2012.
- Edhem Eldem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Erol, Mine, *Osmanlı İmparatorluğunda Kâğıt Para (Kaime)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970.
- Güran, Tevfik, "Osmanlı Kamu Maliyesi, 1839-1918", *Osmanlı Maliyesi Kurumları ve Bütçeleri*, haz. Mehmet Genç-Erol Özvar, 1, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 65-93.
- Hasan Ferid, *Osmanlı'da Para ve Finansal Kredi, Evrak-ı Nakdiye*, II, haz. Mehmet Hakan Sağlam, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, İstanbul 2008.
- Kayral, Güçlü, "Cumhuriyet Kâğıt Paraları", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, ed. Bülent Arı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Ankara 2011, s. 272-297.
- Köktener, Aysun, *Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Niyazi Asım, *1336 Sene-i Maliyesi Darbiyat ve Muamelatı Hakkında Maliye Nezaret-i Celilesine Takdim Olunan Rapor*, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1337.
- _____, *Türkiye Cumhuriyeti Darphane-i Milli Müdürü Tarafından 1921-1924 Sene-i Maliyeleri Darbiyat ve Muamelatı Hakkında Maliye Vekâlet-i Celilesine Takdim Olunan Üçüncü Rapor*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1925.
- Mutlu, Mustafa, "Bahriyeli Ressam Ali Sami Boyar'ın Hayatı ve Faaliyetleri (1880-1967)", *Selçuk Türkiyat*, sayı 52 (Ağustos 2021), s. 283-307.
- Ölçer, Cüneyt, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kâğıt Paraları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.
- Öksüz, Melek, "Amerikan Belgelerine Göre Mondros Mütarekesi'nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na Kadar Türkiye'de Para Politikası", *Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 58 (Bahar 2016), s. 195-244.
- _____, "Amerikan Belgelerine Göre Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti'nde Para Politikası ve Bu Doğrultuda Yapılan Düzenlemeler", *Türkiyat Mecmuası*, XXVI/1 (2016), s. 233-266.
- Pamuk, Şevket, "Osmanlı Devleti'nin İç Borçlanma Kurumlarının Evrimi, 1600-1850", *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları, Seçme Eserleri-I*, çev. Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 133-146.
- Paşalıoğlu, Hacer Banu, *İnas Sanayi-i Nefise Mektebi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.
- Renda, Mustafa Abdülhalik, *Günlükler 1920-1950*, yay. haz. Aytaç Demirci- Sabri Sayarı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.
- Ressam Ali Sami Bey, "Evrak-ı Nakdiyemiz Nasıl Yapıldı, "Taydus" Nedir?", *Cumhuriyet*, Sayı: 1287, 8 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2.
- Süleyman Sudi, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmaniyye ve Ecnebiyye*, yay. haz. İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, Enderun Yayınları, İstanbul 1982.
- TBMM Albümü (1920-2010)*, I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.
- Tekeli, İlhan- Selim İlkin, *Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, Ankara 1997.

Toprak, Zafer, "Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Finansmanı ve Para Politikası", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980 zel Sayısı, Ankara 1981, s. 205-238.

_____, *Türkiye'de Millî İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap, İstanbul 2012.

Yunus Nadi, "Mahalsiz Bir Tekzib", *Cumhuriyet*, Sayı: 1288, 9 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

EKLER

Ek 1: Evrak-ı Nakdiye Komisyonuna Kendi Numunelerini Arz Eden Muhtelif Şirket Mümessilleri

Kaynak: *Cumhuriyet*, Sayı: 686, 4 Nisan 1926, s. 1.

Ek 2: Ali Sami Bey, Londra’da Yeni Paralarımızı İhzar Ederken

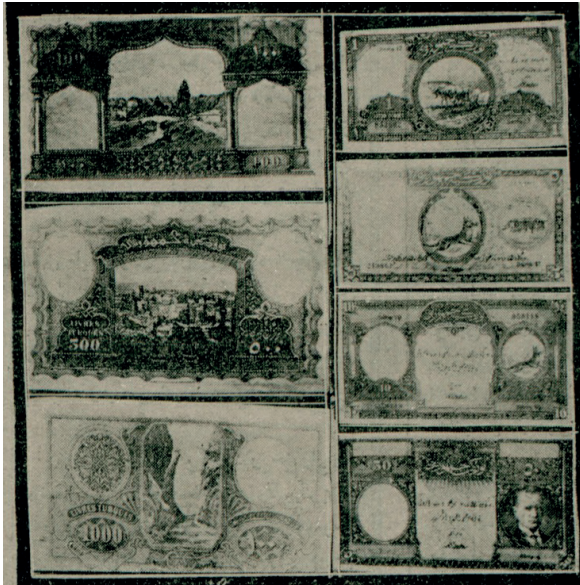
Kaynak: *Cumhuriyet*, Sayı: 1286, 7 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

Ek 3: Evrak-ı Nakdiyenin Sayımına Memur Edilen Heyet Paraları Sayarken

Kaynak: *Cumhuriyet*, Sayı: 1191, 2 Eylül 1927, s. 1.

Ek 4: Tedavüle Çıkan Cumhuriyet Evrak-ı Nakdiyeleri

Kaynak: *Cumhuriyet*, Sayı: 1285, 6 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

Ek 5: “Yeni Cumhuriyet Paralarını Üç Günde Kirletmeyelim” Başlıklı Karikatür

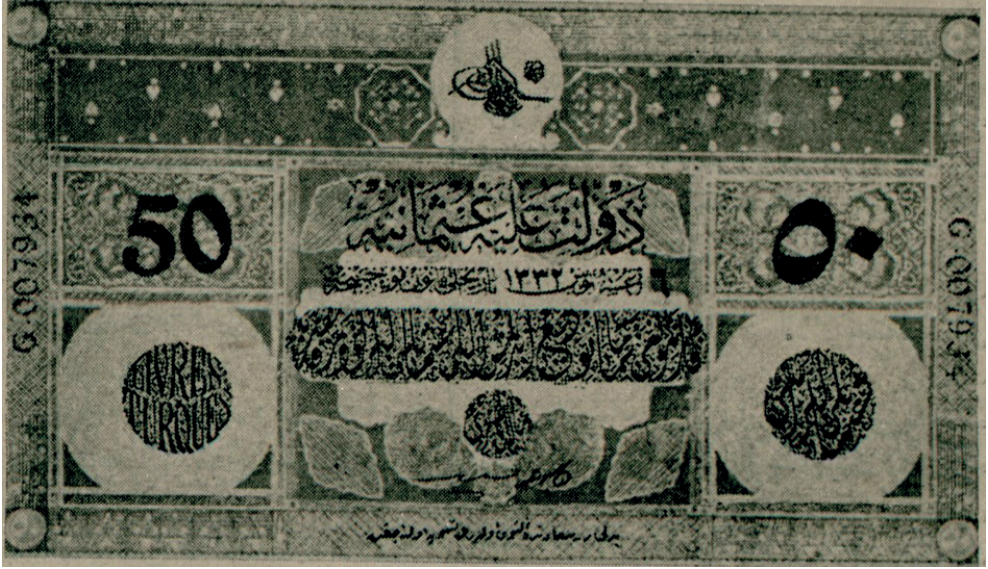
Kaynak: *Cumhuriyet*, Sayı: 1286, 7 Aralık 1927, s. 1.

Ek 6: Ali Sami Bey, Cumhuriyet Gazetesinin Sorumlu Müdürü Mehmed Agâh Bey, Avukatları Hüsameddin ve Haydar Refet Beyler Mahkemede

Kaynak: *Cumhuriyet*, Sayı: 1297, 18 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

Ek 7: Sahte 50 Liralık Osmanlı Evrak-ı Nakdiyesi

Kaynak: *Cumhuriyet*, Sayı: 1292, 13 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.

Ek 8: Sahte Para Sürdükleri Gerekçesiyle Suçüstü Yakalanan Kalpazanlardan Bir Grup

Kaynak: *Cumhuriyet*, Sayı: 1293, 14 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1.